

Doktori (Ph.D.) értekezés

**Veszprémi Egyetem
Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar
Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola**

Iskolavezető:
Dr. Major Iván
egyetemi tanár
a MTA doktora

Témavezető:
Dr. Pupos Tibor
egyetemi tanár
mezőgazdasági tudomány kan-
didátusa

Agrárvállalkozások finanszírozási sajátosságai, pénzügyi- tervezési módszerek fejlesztése

Írta:
Túróczi Imre

**Keszthely
2003.**

**AGRÁRVÁLLALKOZÁSOK FINANSZÍROZÁSI SAJÁTOSSÁGAI,
PÉNZÜGYI – TERVEZÉSI MÓDSZEREK FEJLESZTÉSE**

Értekezés doktori (Ph.D.) fokozat elnyerése érdekében.

Írta: Túróczi Imre

Készült a Veszprémi Egyetem

Új agrárstruktúrák ökonómiai megalapozása programja keretében

Témavezető: Dr. Pupos Tibor

Elfogadásra javaslom (igen / nem)

A jelölt a doktori szigorlaton %-ot ért el,

Keszthely

a Szigorlati Bizottság elnöke

Az értekezés bírálójaként elfogadásra javaslom

Bíráló neve: (Dr.) igen / nem

(aláírás)

Bíráló neve:(Dr.) igen / nem

(aláírás)

*Bíráló neve: (Dr.) igen / nem

(aláírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján%-ot ért el

Veszprém/Keszthely

a Bírálóbizottság elnöke

A doktori (Ph.D.) oklevél minősítése:.....

Az EDT elnöke

* Szükség esetén

Tartalomjegyzék

TARTALOMJEGYZÉK	4
1. KIVONAT	6
ABSTRACT	7
AUSZUG	8
2. BEVEZETÉS	10
3. IRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	13
3.1. ELMÉLYÜLT VÁLSÁG, VAGY TISZTULÁSI FOLYAMAT? A MAGYAR MEZŐGAZDASÁG HELYZETÉNEK ALAKULÁSA AZ ELMÚLT TÍZ ÉVBEN.....	13
3.1.1. A mezőgazdaság szerepe a magyar gazdaságban	13
3.1.2. Beruházások alakulása	16
3.1.3 A birtokszerkezet, az üzemméret és a foglalkoztatás	18
3.1.4. A mezőgazdasági termelők standard fedezeti hozzájárulás kitermelésen alapuló megoszlása	20
3.1.5. A tőkeellátottság és jövedelmezőség alakulása a magyar mezőgazdaságban	24
3.1.6. A családi vállalkozások lehetőségei a mezőgazdaságban	25
3.1.7. A magyar mezőgazdasági termelők életképességének vizsgálata	27
3.1.8. A magyar mezőgazdaság és az Európai Unió	28
4. A FINANSZÍROZÁS ÉS PÉNZÜGYI TERVEZÉS ALAPKÉRDÉSEI	31
4.1. A FINANSZÍROZÁS ELMÉLETI ÖSSZEFÜGGÉSEI.....	31
4.2. A PÉNZÜGYI DÖNTÉSEK ÉS AZ IDŐBELISÉG ELVE	32
5. A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS SAJÁTOSSÁGAI.....	41
6. A MEZŐGAZDASÁG FINANSZÍROZÁSI SAJÁTOSSÁGAI	45
7. AZ AGÁRFINANSZÍROZÁS CSATORNÁI.....	48
8. A TERVEZÉS RENDSZERÉNEK BEMUTATÁSA, TERVEZÉSI SAJÁTOSSÁGOK.....	52
8.1. A TERVEZÉSI MUNKA SZÜKSÉGESSÉGE, CÉLJA ÉS A TERVEZÉSSSEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK	52
8.2. A TERVEZÉSSSEL KAPCSOLATOS NÉZETEK.....	56
8.3. AZ ÜZLETI TERVEZÉS CÉLJA, SZÜKSÉGESSÉGE, A TERVEK TÍPUSAI	58
8.4. A MEZŐGAZDASÁG TERVEZÉSI SAJÁTOSSÁGAI	60
9. A KUTATÁSI ANYAG ÉS MÓDSZER	61
9.1. A KUTATÁS HIPOTÉZISEI.....	62
9.2. A KUTATÁSI MUNKA CÉLJA, VÁRHATÓ EREDMÉNYEI.....	63
9.3. A KUTATÁSI MUNKA MÓDSZERE	63
9.4. A KUTATÁS ADATBÁZISAI ÉS FORRÁSAI	65
9.5. AZ ADATOK GYŰJTÉSÉNEK ÉS VIZSGÁLATÁNAK MÓDSZEREI.....	65
9.5.1. Az adatok gyűjtésének módszerei a tervezési szokásokra és üzleti terv mintákra vonatkozóan	65
9.5.2. Az adatok vizsgálatának módszere	66
9.5.3 Feldolgozott minta megbízhatóságának próbája, hipotézisek vizsgálata.....	67
10. A KUTATÁS EREDMÉNYEI	68

10.1. A VÁLLALKOZÁSOK HITELFELVÉTELI KORLÁTJÁNAK MEGHATÁROZÁSÁNAK EGYSZERŰ SZÁMÍTÁSI MÓDSZERE	68
10.1.1. A számítási mód szükségessége	68
10.1.2. Finanszírozási források és azok minősítése.....	69
10.1.3. A tőkeáttétel és annak hatása.....	71
10.1.4. A vállalkozás hitelfelvételi lehetőségeinek korlátja.....	71
10.2. A TERVEZÉSI IGÉNYEKRE, SZOKÁSOKRA VONATKOZÓ KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS FELDOLGOZÁSÁNAK EREDMÉNYEI	76
10.2.1. Két üzleti tervezési eljárás minősítése	76
10.2.2. A vállalkozás vezetőinek szakképzettség szerinti megoszlása.....	84
10.2.3. A vállalkozások tőke és árbevétel szerinti megoszlása.....	87
10.2.4. A megfigyelt vállalkozások üzleti tervezéssel kapcsolatos gyakorlata.....	89
11. AZ ELKÉSZÍTETT ÜZLETI TERV ÉS ANNAK HASZNÁLHATÓSÁGA ..	92
11.1. AZ ÜZLETI TERV BEMUTATÁSA	92
11.2. AZ ÜZLETI TERV TEMATIKÁJA.....	98
11.3. AZ ÜZLETI TERVHEZ KAPCSOLÓDÓ CASH-FLOW TERV ÖSSZEÁLLÍTÁSA.....	103
11.4. AZ ÜZLETI TERV ÉS A HITELEZÉSI KORLÁT MEGHATÁROZÁSÁT SZOLGÁLÓ SZÁMÍTÁSI MÓDSZER HASZNÁLHATÓSÁGA	104
12. AZ EREDMÉNYEK HASZNOSÍTHATÓSÁGA.....	106
13. ÖSSZEFOGLALÁS, ÉRTÉKELÉS, JAVASLATOK	106
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	112
IRODALOMJEGYZÉK.....	113
A KUTATÁS EREDMÉNYEI:	117
RESULTS OF THE RESEARCH:	117
MELLÉKLETEK.....	HIBA! A KÖNYVJELZŐ NEM LÉTEZIK.

1. Kivonat

A magyar gazdaságban az elmúlt 15 évben jelentős változások zajlottak. Ezek alapvetően megváltoztatták a mezőgazdaság termelési,- gazdálkodási körülményeit is. A világ-gazdaságban végbement folyamatokhoz hasonlóan Magyarországon is csökkent az agrártermelés aránya, így a nemzetgazdasági adatokból számolt részesedése is. Mindezen változások mellett az ágazat fontossága vitathatatlan. A magánosítás évei után kialakult egy új tulajdonosi szerkezet, amely az üzemméreteket jelentősen átalakította és azoknak széles skáláját hozta létre. Megjelentek és tömegessé váltak a mezőgazdasági kistermelők és a kisüzemek. Az egyre szigorúbb piaci körülmények között a gazdálkodók nehezen tudnak eligazodni a gazdálkodási szabályokban és lehetőségekben. A finanszírozási csatornák által biztosított lehetőségeket és azokban rejlő veszélyeket sok esetben későn ismerik fel. A piaci körülmények között az átgondolt, tervszerű gazdálkodás igénye fokozódott, hiszen „a termelők helyett gondolkodó okos állam” mítosza szertefoszlott, helyette a gazdasági szereplők kénytelenek minden lépésüket átgondolni, és annak következményeit felvállalni.

Munkám során két célt igyekeztem megvalósítani. Kidolgoztam egy – meglévő szakirodalomra alapozott – egyszerűsített számítási modellt a vállalkozások hitelfelvételi korlátjának meghatározására. Összeállítottam egy üzleti tervezési sémát a pénzügyi- és számviteli ismeretekkel kevésbé rendelkező gazdálkodók számára és elvégeztem annak fogadtatásáról, alkalmazhatóságáról egy felmérést. Kérdőíves megkérdezés segítségével megvizsgáltam a magyar mezőgazdaságban működő alkalmazottak nélküli vagy 10 főnél kevesebb személyt foglalkoztató gazdálkodókat. A feldolgozott 277 kérdőív alapján és az interjúk során az alábbi következtetéseket vontam le:

- a kisgazdaságok vezetőinek szakképzettségi szintje alacsony
- termelési, gazdálkodási és pénzforgalmi tervet kis részük készít
- a mai magyar bankrendszer gyakorlatában alkalmazott – számviteli rendszerre épülő - üzleti tervet bonyolultnak találják, és úgy ítélik meg, hogy az számukra kevés információt biztosít a gazdaságuk vagyoni, pénzügyi helyzetéről
- az általam összeállított üzleti terv nyomtatványai könnyen kitölthetőek, és megfelelően informálnak a vállalkozás helyzetéről
- a megkérdezettek 81,23 %-a szívesen készítené el az egyszerűsített üzleti terveket

- az üzleti tervet egy mezőgazdasági szakközépiskola 11. évfolyamos diákjainak két tanítási órán oktattam, majd számon kértem. Az eredmény a módszer alkalmazhatóságát igazolta
- az üzleti terv és a hitelfelvételi korlátra vonatkozó számítási modell a gazdálkodók, falugazdászok és pénzügyezetek általi fogadtatása pozitív volt

Az összeállított üzleti terv és pénzügyi számítási mód további vizsgálata és széleskörű megismertetése szakmailag indokolt.

Abstract

The Hungarian economy has undergone significant changes in the course of the last 15 years. These changes have drastically transformed the conditions for production and management in agriculture too. In line with the transition processes taking place in global economy agricultural production has decreased in Hungary too and so has its share calculated from the figures of national economy. All these changes notwithstanding the importance of the sector cannot be denied. The years of privatisation saw the development of a new ownership structure resulting in major changes in the size of agricultural production units and creating a wide range of farm sizes. Small individual holders and small-size farming units have sprung up in abundance. However, under the ever-tightening market conditions farmers find it more and more difficult to find their way among the rules of management and the opportunities open to them. In many cases they do not seem to recognise in time the opportunities provided by the financing channels and in turn the dangers inherent in them. The need for deliberate, planned management has increased since the myth of the “clever state thinking instead of the producers” has melted away and the actors in the economy are compelled to carefully weigh every step they take and also undertake their consequences.

In my work I aimed at two objectives. Based on existing literature, I have designed a simplified calculation model to determine the borrowing limits of agricultural businesses. I have also compiled a business plan scheme for farmers without proper knowledge in finance and accounting and have also conducted a survey to get feedback on its reception and applicability. The questionnaire survey focussed on farming units

employing none or up to 10 workers in Hungarian agriculture. Based on the 277 questionnaires processed and the interviews conducted the following conclusions have been drawn:

- the professional knowledge of small farmers is low
- only a small fraction of them make a production, management or cash flow plan
- they find the business plan, applied in today's Hungarian banking procedure and based on relevant accounting standards, too complicated and doubt that it furnishes them with enough information on the assets and financial situation of their farms
- the printed forms for the business plan I have compiled are easy for them to fill and provide adequate information on the state of the business
- 81.23 percent of the respondents were eager to make the simplified business plan
- I introduced and taught the business plan to Grade 11 students of a secondary vocational school of agriculture in two 45-minute periods and set them a test one week later. The results justified the applicability of the method.
- reception of the calculation model determining borrowing limits for businesses was well received by farmers, community agricultural advisers and financial institutions alike

Nevertheless, I am convinced that, from professional considerations, a further analysis and wide ranging propagation of the business plan and financial calculation model I have designed is justifiable.

Auszug

In den vergangenen 15 Jahren haben bedeutende Veränderungen in der ungarischen Wirtschaft stattgefunden. Sie haben auch die Produktions- und Wirtschaftsverhältnisse der Landwirtschaft grundlegend verändert. Den in der Weltwirtschaft vollgezogenen Vorgängen ähnlich hat das Verhältnis der Agrarproduktion auch in Ungarn abgenommen und dadurch auch die aus den volkswirtschaftlichen Daten gerechneten Beteiligung. Trotz dieser Veränderungen ist die Wichtigkeit dieses Zweigs nicht zu bestreiten. Nach den ersten Jahren der Privatisierung hat sich eine neue Besitzerkonstruktion herausgebildet, die Betriebsgrößen bedeutend verändert hat und

deren breite Skala zustande gebracht hat. Die landwirtschaftlichen Kleinbauer und Kleinbetriebe sind erschienen und haben sich verbreitet. Unter den immer strenger gewordenen Marktverhältnissen können die Landwirte in den Wirtschaftsvorschriften und –möglichkeiten immer schwieriger zurechtkommen. In vielen Fällen erkennen sie die von den Finanzierungskanälen gesicherten Möglichkeiten und die in ihnen steckende Gefahr zu spät. Der Anspruch auf die durchdachte und planmäßige Wirtschaft ist größer geworden, der Mythos vom „anstatt der Landwirte denkende kluge Staat“ ist ja zerronnen, und anstatt dessen müssen die an der Wirtschaft Beteiligten alle ihre Schritte erwägen und deren Folgen übernehmen.

In meiner Arbeit versuchte ich zwei Ziele zu verwirklichen. Aufgrund einer existierenden Fachliteratur habe ich ein vereinfachtes Rechnungsmodell für die Bestimmung der Kreditaufnahmen-beschränkungen der Unternehmungen ausgearbeitet. Ich habe ein geschäftliches Planungsschema für die Landwirte zusammengestellt, die über wenige Finanz-, Buchhaltungs- und Buchführungskenntnisse verfügen, und ich habe eine Vermessung über den Empfang und die Anwendbarkeit dieses Schemas durchgeführt. Ich habe mit Hilfe von Fragebögen die Lage der in der ungarischen Landwirtschaft arbeitenden Landwirte, die keine oder weniger als 10 Angestellte haben, untersucht. Aufgrund der bearbeiteten 277 Fragebögen und Interviews habe ich die unten stehenden Folgen gezogen:

- Fachbildungsniveau der Leiter der Kleinwirtschaften ist niedrig.
- Produktions-, Wirtschafts- und Geldverkehrsplan wird nur von wenigen gemacht.
- Den in der Praxis des heutigen ungarischen Banksystems verwendeten, auf Buchführungssystem basierenden Geschäftsplan halten sie für kompliziert und sie haben die Meinung, daß er über die finanzielle Lage ihrer Wirtschaft zu wenige Informationen gibt.
- Die Druckschritte des von mir zusammengestellten Geschäftsplanes sind leicht auszufüllen und geben genügende Informationen über die Lage der Unternehmung.
- 81,23% der Befragten würden den vereinfachten Geschäftsplan gern machen .

- Den Geschäftsplan habe ich den Schülern der 11. Klasse einer landwirtschaftlichen Fachmittelschule unterrichtet und abgefragt. Das Ergebnis hat die Anwendbarkeit der Methode bewiesen.
- Die Aufnahme des Geschäftsplanes und des Rechnungsmodells für die Kreditaufnahmenbeschränkung war sowohl von den Landwirten als auch von den Geldinstitutionen positiv.

Die weitere Untersuchung und die ausgebreitete Bekanntgabe des Geschäftsplanes und der finanziellen Rechnungsmethode sind beruflich begründet.

2. Bevezetés

A magyar gazdaság az elmúlt 15 évben társadalmi, politikai rendszerváltozáson ment keresztül. Az átalakulás hatására a gazdasági szerkezet is megváltozott. A szocialista társadalmi-gazdasági formát a magántulajdonon alapuló rendszer váltotta fel. A gazdasági szerkezet változása jelentős veszteségeket okozott és a gazdaságban átmeneti válságot idézett elő. A kialakult helyzetben fontos kérdés, hogy a magyar mezőgazdaság hogyan élte át ezeket az éveket, mennyire volt mély az ágazat válsága, annak milyen számszerűsíthető hatásai voltak és vannak?

A szocialista nagyüzemek megszűnésével, az általuk működtetett vagyon is felosztásra került. A II. Világháború utáni harmadik földreform egy tökével rosszul ellátott szakmai és vállalkozási ismeretekkel kevésbé rendelkező agrártársadalmat talált. Ezek mellett meg kell említeni, hogy a magyar mezőgazdaság tulajdoni struktúrája és érdekviszonyai történelmileg különböztek a környező országokétól, a szovjet modelltől. (Benet, 1995.)

Jellemző volt a vegyes tulajdon és egy erős, az egyéni érdekre alapozó háztáji gazdaság. A magyar mezőgazdaság mindig nyitottabb volt nyugat felé, mint a többi volt szocialista ország agrárgazdasága. Végezetül meg kell állapítani, hogy a kötelező beszolgáltatások 1956. évi eltörlése és az 1968-as gazdasági reformok után a „piacszerűen” működő gazdaság nem volt teljesen ismeretlen a magyar termelők számára.

A fenti sajátosságoknak köszönhetően az átállás nem okozott olyan jelentős változást, mint a környező országokban, de a válságjelenségek és a mezőgazdaság szétzilálódásának veszélye megjelent. A mezőgazdasági termelés visszaesése a térségben a legnagyobb volt. (Buday-Sátha, 1998.) A kapitalizálódó viszonyok között kellett és kell min-

den gazdálkodónak megtanulnia, hogy a versenyben sérülhet, és könnyen elveszítheti vagyonát is. A szövetkezetek keretei között működő háztáji gazdaságban a saját vagyon kockázata nem volt jellemző.

A mezőgazdaság piaci koordinációja nehéz és esetenként problémákkal terhelt: Gyakran találkozhatunk túltermeléssel vagy hiánnyal. A piacgazdaságban sok döntést kell a gazdaság szereplőinek meghozniuk, és a termelés feltételeinek biztosítása is fontos feladatként jelentkezik. A mezőgazdaság szereplőinek döntő hányada nem rendelkezik megfelelő tőkével, olykor a technológiát sem ismerik kellően, hiányosak a gazdálkodási és pénzügyi ismereteik. A jelenlegi helyzetet jól jellemzi egy erről készült tanulmánykötet összefoglaló gondolatainak egyike:

„Egyértelműen a piac a fő gazdasági szervező erő, de a résztvevők ennek inkább a hátrányos vonásait emelik ki. Az esettanulmányok alapján állítható, hogy ez a piaci erő nagyobb súlyú, mint a legtöbb fejlett országban, ahol az agrárszabályozási mechanizmusok jelentősen mérséklék a piaci hatások negatív következményeit. A termelő leginkább a kiszolgáltatott helyzetére panaszkodott, a feldolgozó a befektetett tőke alacsony hozamára, a kereskedő a szürke és fekete-gazdaság nehezen kikerülhető útvesztőire kénytelen energiáinak jórészét pazarolni. Az élelmiszerlánc az úgynevezett fodd-chain valamennyi résztvevője elégedetlen saját pozíciójával.” (Módos, 2001.)

A kérdéskör kezelése összetett feladat. Az agrártermelés helyzetének és jövedelmezőségének javítása csak a vidékfejlesztés más problémáival együtt kezelhető. Tény, hogy az alacsony jövedelmezőség, a kevésbé komfortos vidéki életmód a jól képzett fiatal munkaerőt kevésbé vonzza, fennáll a szellemi tőke elvándorlásának veszélye is. (Papócsi, 1999.)

A mezőgazdaság és vidékfejlesztés egyaránt problémákkal terhelt, ezért nehezen tud csatlakozni az Európai Unió agrárrendszeréhez. Az optimális az volna, ha az Európai Unió elvei szerint illeszkedne az ágazat a gazdaságba és a társadalomba.

Elekes (2002.) szerint ezek a célkitűzések az alábbiak szerint fogalmazhatók meg:

1. „A mezőgazdasági termelékenység emelése, a műszaki fejlesztés fokozásával, a mezőgazdasági termelés racionalizálásával és a termelési tényezők – különösen a munkaerő – lehető legjobb felhasználásával (agrármodernizációs cél).
2. A mezőgazdasági lakosság számára méltányos, társadalmilag elfogadható jövedelmi és életszínvonal megteremtése (jövedelempolitikai cél).
3. Az agrárpiac stabilizálása, egyidejűleg a mezőgazdasági termelők és a fogyasztók külső hatásoktól történő védelme (piacstabilizálási cél).

4. Az élelmiszer-ellátás biztonságának garantálása, hogy a tagországok megtermeljék a közösség számára az alapvető agrártermékeket, s így mentesüljenek a világpiaci ingadozásoktól (ellátás-biztonsági cél).

5. A fogyasztói igények méltányos áron történő kielégítése (élelmiszer-politikai cél)."

A mai magyar mezőgazdaság a fenti célkitűzéseknek rövid távon – a fentiekben ismertetett okok miatt - nem képes megfelelni, a mezőgazdaságból élő vidéki lakosság számára az elvárható körülményeket nem képes biztosítani. (Papócsi, 1999.)

A kialakult helyzet súlyos és megoldása komplex feladat, de elengedhetetlen annak sürgős stabilizálása az Európai Unióhoz történő csatlakozás érdekében.

Értekezésemben az ágazat helyzetének áttekintését követően a kapcsolódó kérdések közül arra kívánok rámutatni, hogy az agrárvállalkozásoknak igényük van olyan nyilvántartási, pénzügyi, elemzési módszerekre, amelyek figyelembe veszik az ágazat sajátosságait, megalapozzák a döntést és felsőfokú közgazdasági ismeretek nélkül is könnyen kezelhetőek.

Értekezésem célkitűzései az alábbiak szerint összegezhetők:

- a.) Kidolgozni egy olyan üzleti terv sémát, amely a jelenlegi tervezési eljárásnál egyszerűbb, ezért elkészítése nem igényel felsőfokú szakmai ismereteket.
- b.) Megvizsgálni azon hipotézist, amely szerint az egyszerűsített módszerre igény van a magyar mezőgazdasági kisvállalkozások körében.
- c.) Megvizsgálni a kidolgozott módszer, tervezési eljárás kisvállalkozások által történő fogadtatását.
- d.) Az új módszer használhatóságának tesztelése egy mezőgazdasági szakközépiskola diákjaival, gyakorló agrárszakemberekkel és pénzintézetekkel.
- e.) A vállalkozások hitelfelvételi korlátjának meghatározására alkalmas számítási módszer összeállítása és annak véleményeztetése banki szakemberek által.

Vizsgálatom célcsoportja a főfoglalkozású őstermelők, nem főfoglalkozású egyéni vállalkozók és a főfoglalkozású egyéni vállalkozók köre. A mezőgazdasági- vad- erdőgazdasági és halászati gazdálkodóknak ez 14,49 %-át tette ki 2000-ben. (Kovács, 2000.)

Úgy ítélem meg, hogy a csoport ágazaton belüli aránya indokoltá teszi a kutatási tevékenységet.

3. Irodalmi áttekintés

3.1. *Elmélyült válság, vagy tisztulási folyamat? A magyar mezőgazdaság helyzetének alakulása az elmúlt tíz évben*

3.1.1. A mezőgazdaság szerepe a magyar gazdaságban

A magyar mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli súlyát legjobban három tényezővel jellemezhetjük. A GDP-ben megjelenő részaránya, a foglalkoztatottság helyzete és a külkereskedelemben vállalt szerepe.

A bruttó hazai termék (GDP) fogalmát a szakirodalom a következőkben határozza meg: „Az adott évben az adott ország területén létrehozott, végső felhasználásra kerülő termékek – fogyasztási és beruházási cikkek – és szolgáltatások összértéke.” (Berde, 1992.)

Közismert tény, hogy a bruttó hazai termék volumene az 1990-es évek kezdetén kis mértékben visszaesett és csak 1995-re tudta elérni az 1989-es szintet. Erről a Magyar statisztikai évkönyv adataiból következtethetünk. A mezőgazdaságban ez az adatsor kedvezőtlenebb képet mutat. Az erre vonatkozó adatokat az 1. sz. táblázat tartalmazza.

1. sz. táblázat

A mezőgazdasági termelés alakulása Magyarországon

Év	Mezőgazdasági termelés volumenindexe 1990 = 100 %
1992	87,5
1993	67,7
1994	69,8
1995	71,6
1996	76,1
1997	73,6
1998	74,1
1999	74,4
2000	69,6
2001	80,6

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, (2001.) 376. oldal KSH Budapest

Az adatok hullámozást mutatnak, amelyek csak részben vagy egyáltalán nem magyarázhatóak az időjárási körülményekkel. Egyértelmű, hogy az ágazat teljesítménye a vizsgált időszakban egy visszaesés után gyakorlatilag stagnált. További következtetéseket vonhatunk le, ha a GDP kitermelésben elért részesedést is áttekintjük. A statisztikai adatokat 2. sz. táblázat tartalmazza.

2. sz. táblázat

A magyar mezőgazdaság részesedése a magyarországi GDP-ből

Év	Részesedés a GDP-ből %
1991	7,8
1992	6,5
1993	5,8
1994	6,0
1995	6,2
1996	5,8
1997	5,2
1998	4,9
1999	4,2
2000	3,7

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, (2001.) 17. oldal KSH Budapest

A számsor csökkenést mutat, ami azt igazolja, hogy a termelés visszaesése mellett a részesedés is csökkent. Az ágazat folyamatosan veszített súlyából.

Szintén csökkenő szerepet láthatunk, ha a foglalkoztatás helyzetét vizsgáljuk. Az ágazatban dolgozók létszáma 1991 és 2001 között 538 ezer főről 239,4 ezer főre esett vissza. (Magyar statisztikai évkönyvek, 1998; 2001.) A csökkenés több mint 55 %-os, amely szintén az ágazat térvesztését igazolja. Hasonló képet kaphatunk, ha az összes foglalkoztatott létszámon belüli részesedést vizsgáljuk. Ennek adatait a 3. sz. táblázat tartalmazza.

Az agrárágazat visszaszorulását ezek az adatok is egyértelműen igazolják. Abban az esetben, ha összehasonlítom a GDP kitermelésből és foglalkoztatásból számított részesedést, arra a következtetésre juthatok, hogy a mezőgazdaságban a munka termelékenysége a nemzetgazdasági átlag alatt van. Az ilyen jellegű összehasonlításból reális következtetések nem vonhatóak le, hiszen a gépesíthető – a tömeggyártásra is képes – iparban

természetes, hogy magasabb a termelékenység. Megemlítem, hogy a mezőgazdaság alacsonyabb munkaerő hatékonysága általános jelenség. Néhány európai ország adatait vizsgálva hasonló képet kapunk. (Értekezés 3.1.6. fejezet.)

3. sz. táblázat

A magyar mezőgazdaság részesedése a nemzetgazdasági foglalkoztatásból

Év	Részesedés %
1991	11,9
1992	11,3
1993	9,1
1994	8,7
1995	8,0
1996	8,3
1997	7,9
1998	7,5
1999	7,1
2000	6,5
2001	6,2

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, (2001.) 20. oldal KSH Budapest

Az ágazat szerepének harmadik fontos jellemzője a külkereskedelemben elfoglalt hely, az exportból és importból való részesedés. Ennek adatait a 4. sz. táblázat mutatja be.

Az export és import vonatkozásában is csökkenést tapasztalhatunk. Ez azonban részben relatív tévesztés, ugyanis a részesedés csökkenését a többi ágazat teljesítményének fokozódása idézte elő. Említésre méltó, hogy a külkereskedelmi egyenleg deficitje ellenére a mezőgazdaság és élelmiszeripar 2001-ben is jelentős 374.800 millió forint aktívumot ért el. A nemzetközi pénzügyi folyamatokba történő bekapcsolódás szempontjából célszerű vizsgálni a külföldi tőke részesedését. Az élelmiszertermelő gazdálkodó szervezetek esetében a külföldi részesedés aránya 2000-ben 11,1 % volt. (Kapronczai, 2002.)

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az ágazat nemzetgazdaságban elfoglalt szerepe folyamatosan csökken. A tévesztés ellenére – ami nemcsak Magyarországon jellemző – az agrárium fontos tényezője a nemzetgazdaságnak és funkcióit ellátja.

**A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar részaránya
a magyar külkereskedelmi forgalomból**

Év	Exportból %	Importból %
1990	24,9	8,5
1991	26,2	5,8
1992	24,8	6,0
1993	22,4	6,4
1994	21,6	7,3
1995	22,7	6,3
1996	21,0	5,8
1997	15,0	5,1
1998	12,1	4,7
1999	9,2	3,5
2000	8,0	3,2
2001	7,5	2,9

Forrás: Agrárgazdasági Információk (2002.) 5. szám, 54. oldal

3.1.2. Beruházások alakulása

A mezőgazdasági vállalkozók körében él egy olyan nézet, amely szerint a magyar mezőgazdaság tőke- és jövedelemhiánya a politikai rendszerváltás után alakult ki. Ez csak részigazság, ugyanis a közgazdasági elemzések szerint a tőkeelvonás és a jövedelmezőség romlása már a 80-as években is megfigyelhető volt. (Szabó et.al., 1989.)

A mezőgazdasági állóeszközök – a jelenlegi terminológia szerint tárgyi eszközök - nettó értéke folyó áron 1982 és 1985 között 4,7 %-kal csökkent, miközben a beruházások árindexe 27 %-kal nőtt. A beruházások teljesítményértéke folyó áron 1986-ban nem érte el az 1982-es szintet. A növénytermesztés és állattenyésztés költségvetési kapcsolatai szintén kedvezőtlen irányba változtak. Az ágazat államháztartási kapcsolatait 1975-ben 11.944 millió forint támogatási többlettel zárta. Az egyenleg folyamatos romlása révén 1982-ben már nettó befizető volt, 1985-ben 23.804 millió Ft negatív egyenleg alakult ki. Udovecz (2000.) szerint:

„A mezőgazdasági beruházásokban az állami szerepváltás a '80-as évek közepétől a '90-es évek elejéig folyamatosan csökkent. A rendszerváltás után a mezőgazdaságra

erősen elhasználódott, struktúrájában korszerűtlen eszközállomány, különösen gyenge gépállomány maradt. A nyolcvanas években az állami gazdaságok 80%-a, és a termelőszövetkezetek mintegy háromnegyede nem pótolta az elhasználódott eszközeit. A '90-es évek elejére az épületállomány 30%-os, a gépállomány 70%-os amortizálódottságot ért el.”

A rendszerváltás első éveiben a beruházások szinte teljesen leálltak. A beruházások volumene a '90-es évek második felében tudott csak emelkedni. A tizenegy éves időszakra vonatkozó beruházási adatokat az 5. sz. táblázat tartalmazza.

5. sz. táblázat

A beruházások volumenének alakulása a magyar mezőgazdaságban

Év	Mezőgazdaság	
	előző év = 100%	1990 = 100%
1991	62,5	62,5
1992	65,0	40,6
1993	105,8	42,9
1994	103,3	44,4
1995	96,9	43,0
1996	127,4	54,8
1997	114,1	62,5
1998	111,6	69,8
1999	97,8	68,3
2000	89,3	61,0
2001	109,5	66,8

Forrás: Mezőgazdasági statisztikai évkönyv, (2001.) 18. oldal KSH Budapest

Összehasonlításként említem, hogy a nemzetgazdaság teljes beruházási teljesítménye a '90-es évek közepére megközelítette, illetve elérte az 1990-es szintet, 1996-tól folyamatosan növekvő tendenciát mutat, és 1990-hez viszonyítva 2001-ben megközelíti a 140 %-ot. (Magyar statisztika évkönyv, 2001.)

A mezőgazdaságban ennél sokkal rosszabb a helyzet. Az évről – évre megfigyelhető változás nagyon ingadozó. A mélypontot az 1992. évben érte el, amikor az 1990-es beruházási teljesítmény 40,6 %-át realizálta csak az ágazat. Sajnálatos tény, hogy a beruházás volumene 2001-ben is csak 66,8 %-a volt az 1990. évinek. Az alacsony beruhá-

zási ráta több tényezővel magyarázható. Alvincz (1994.) szerint az okok a következőkben foglalhatók össze:

1. Tőkehiány, amely a vagyonvesztésnek és az alacsony jövedelmezőségi rátának tudható be.
2. Alacsony volt a hitelnyújtási kedv az agrárium irányába a nagy kockázat és az eladósodottság miatt. Jelenleg az állami garancia intézménye már javított ezen a helyzeten.
3. A külföldi tőke részéről nincs jelentős érdeklődés az ágazat iránt.
4. A kistermelőknek nincs hitelkapcsolatuk és ehhez megfelelő szakmai felkészültségük.

Fenti tényezők közvetlenül vagy közvetett módon mindig az alacsony jövedelemtermelő képességre vezethetők vissza.

Összefoglalva megállapítható, hogy a műszaki színvonal a mezőgazdaságban 1990 – ben is alacsony volt és annak javítását az ezredfordulóig nem sikerült megvalósítani. Úgy ítélem meg - a statisztikai adatok, illetve személyes tapasztalatok alapján -, hogy a mezőgazdaság technikai színvonala egy viszonylag alacsony szintről lassan tud emelkedni.

3.1.3 A birtokszerkezet, az üzemméret és a foglalkoztatás

A termőföldek használatában alapvető változást hozott a földkérpótlás és a tagi tulajdon nevesítése. Ez a folyamat az 1991. évben kezdődött és hét évig tartott, melynek eredményeként 1,6 millió ember jutott kisebb-nagyobb földterülethez. A tulajdonosok 81%-a 1 hektár, 96 %-a 5 hektár alatti területtel rendelkezik. A kistermelők által a gazdálkodáshoz minimálisan szükségesnek mondott 30 ha tulajdonnal alig több, mint 1% rendelkezik mindössze. Az elaprózódott birtokszerkezet és az alacsony jövedelmezőség Papócsi (1999.) szerint több gazdasági és szociológiai problémát vet fel. Ezek az alábbiakban foglalhatók össze:

- a) Kevés személy akar „full – time” gazdaságokat létrehozni.
- b) A mezőgazdasági termelési rendszer tőkeigényes és a szükséges tőke hiányzik.
- c) Magas az élömunka-igény.

- d) A tulajdonnevesítés során sok „külső” személy jelent meg, aki sok esetben nem fejlesztésben, hanem csupán a tulajdon fenntartásában érdekelt. (Pl.: örökösök, akik a jobb eladási árat várják, vagy egyszerűen csak a tulajdont akarják fenntartani.)
- e) Megfigyelhető, hogy a mezőgazdasággal foglalkozók jelentős része – becslések szerint mintegy 50%-a – kettős jövedelemszerzésre kényszerül.

Az elaprózott földterületek nyilvánvalóan az üzemméretek változását is előidézték. Túlsúlyba kerültek a kisüzemek, és az alkalmazottakat nem foglalkoztató kisvállalkozások. A mezőgazdasági vállalkozások foglalkoztatottak száma szerinti megoszlását a 6. sz. táblázat tartalmazza.

6. sz. táblázat

**A működő mezőgazdasági vállalkozások megoszlása
a foglalkoztatottak száma alapján Magyarországon**

Megnevezés	1999.		2000.		2001.	
	Száma db	Részesedés %	Száma db	Részesedés %	Száma db	Részesedés %
500 fő és annál több	29	0,08	28	0,07	23	0,06
250-499 fő	55	0,14	48	0,12	44	0,12
50-249 fő	799	2,09	763	1,95	663	1,76
20-49 fő	795	2,08	817	2,09	858	2,27
10-19 fő	750	1,96	777	1,98	774	2,05
1-9 fő	8.230	21,54	9.023	23,04	9.464	25,13
0 fő és ismeretlen létszámú kisszervezet	27.545	72,13	27.704	70,75	25.835	68,72
Összesen	38.203	100,00	39.160	100,00	37.661	100,00

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, (1999.) 377. oldal KSH Budapest

Magyar statisztikai évkönyv, (2000.) 377. oldal KSH Budapest

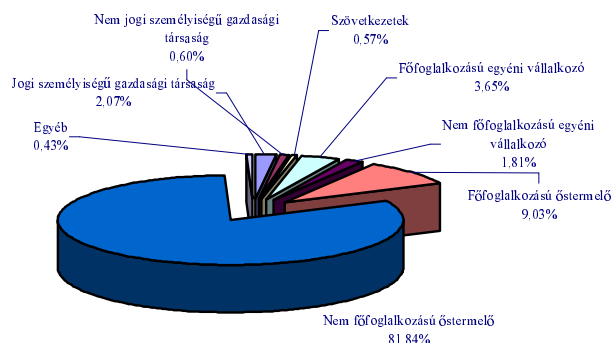
Magyar statisztikai évkönyv, (2001.) 372. oldal KSH Budapest

Az adatokból egyértelműen kitűnik, hogy a kisebb létszámot foglalkoztató és alkalmazottak nélküli vállalkozások túlsúlyban vannak és arányuk nem csökkent.

Meglepő képet tapasztalhatunk, ha a mezőgazdasági- vad- erdőgazdasági és halászati területen működő gazdálkodók 2000. évi megoszlását figyeljük meg. Ebben több, mint 96 % az egyéni vállalkozók vagy őstermelők aránya.

Az arányokat az 1. sz. ábra teszi szemléletessé.

**A mezőgazdasági- vad- erdőgazdasági és halászati
gazdálkodók megoszlása**

Forrás: Kovács, (2000.)

Az agrárgazdaságban tevékenykedő vállalkozások száma - beleértve a kistermelőket is - magas és nagyon szétaprózódott gazdálkodásra utal. Megfigyelhető a kisméretű egyéni vállalkozások és őstermelők túlsúlya.

Mindez hasonló az Európai Unióban is, példaként említem az ausztriai helyzetet, ahol az összes gazdaság 3 %-a rendelkezik 100 hektárnál nagyobb termőfölddel. (Törzsök, 2002.)

3.1.4. A mezőgazdasági termelők standard fedezeti hozzájárulás ki-termelésen alapuló megoszlása

A birtokszerkezet és foglalkoztatott létszám alapján elvégzett elemzés mellett célszerű megvizsgálni az uniós gyakorlatnak megfelelő standard fedezeti hozzájárulás szerinti megoszlást.

Az Európai Unióban az üzemméretek kategóriába sorolásának általános ismérve a standard fedezeti hozzájárulás. A fedezeti hozzájárulás fogalmát a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium Szaktanácsadási Szolgálatának kiadványa a következő módon határozza meg: „Fedezeti hozzájárulás = termelési érték – változó költség” (Balázs et.al., 2003.) A termelési értéket a termelt mennyiség és egységár szorzataként határozzuk meg, ez három részre bontható. Ezek a változó költség, az állandó költség és az eredmény. A termelési érték, eredmény és fedezeti hozzájárulás összefüggéseit a 2. sz. ábra mutatja.

Összefüggés a termelési érték, változó költség, és eredmény között

Termelési érték	Változó költség	Változó költség
	Állandó költség	Fedezeti hozzájárulás
	Nyereség	

Forrás: Balázs et.al., (2003.)

A fenti ábra szerint a fedezeti hozzájárulás biztosítja a fixköltségek és az eredmény kitermelését. Ez az összeg a továbbfejlődés lehetőségét adja, hiszen a régebbi befektetések megtérülését és a fejlesztést biztosító nyereség realizálását jelenti. A mutató ezek alapján a vállalkozás életképességének megítélésére is alkalmas. A nemzetközi szakirodalomban standard gross margin (SGM) néven általánosan használt fogalom, azt fejezi ki, hogy a mezőgazdasági termelő tevékenység egységnyi méretére átlagos időjárási és üzemi feltételek esetén mennyi fedezeti hozzájárulás jut. (Alvincz et.al., 2003.) A standard fedezeti hozzájárulás (továbbiakban SFH) tehát kapacitás egységre értendő, az üzemméret besorolásnál azonban a teljes üzem által kitermelt összeget vehetjük figyelembe. Ez természetesen két tényezőtől függ: A kapacitás egységére eső fedezettől és a kapacitástól. Magyarországon az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet elvégezte a magyar gazdálkodók besorolását. A kategóriák meghatározása az európai mértékegység – az ESU – szerint történt. Ebben a rendszerben egy egység 1.200 eurónak felel meg. A kategóriába sorolásokat az alábbi táblázat ismerteti.

A magyar gazdálkodók esetében a kitermelt fedezeti hozzájárulás átszámításánál a kutatók 256 HUF = 1 EUR árfolyamot alkalmazták. A használt költségkategóriák részletes leírását az intézet munkatársai az alábbiak szerint fogalmazták meg:

- „Változó költségek: azok a költségek, amelyek a termelés szintjével változnak, ezért ha nincs termelés, ezek a kiadások nem merülnek fel.
- Állandó költségek: azok a költségek, amelyek nagysága (meglévő eszköz struktúra mellett) változatlan marad függetlenül attól, hogy folytatnak-e termelést vagy sem.

Az EU-ban használatos definíciót (85/377/EEC Bizottsági Határozat) figyelembe véve a változó költségeket közvetlen és közvetett részre különítjük el. E csoportosítás abból a gyakorlati elvből indul ki, hogy az üzemek összehasonlítása, kategorizálása, csoportosítása tagországi és közösségi szinten csak a közvetlen költségek alapján lehetséges. Pon-

tosabban fogalmazva, az üzem tipológia alapját képező Standard Fedezeti Hozzájárulások (SFH) kiszámításánál csak ezeket az elemeket lehet figyelembe venni.

A növénytermelésben ezek a **közvetlen változó költségek** a következők:

- vetőmagok és szaporítóanyagok,
- műtrágyák,
- növényvédő szerek,
- öntözés,
- fűtés,
- szárítás,
- közvetlen marketingköltségek (osztályozás, tisztítás, csomagolás) és feldolgozási költségek,
- közvetlen biztosítási költségek,
- egyéb közvetlen változó költségek.

Az állattenyésztés **közvetlen változó költségei**:

- állománypótlás költsége; tenyészállatoknál az állatok elszámolt értékcsökkenése,
- takarmányok költsége,
- állatorvosi díjak,
- természetes és mesterséges termékenyítés költségei,
- teljesítményvizsgálat költségei,
- közvetlen marketingköltségek (osztályozás, tisztítás, csomagolás) és feldolgozási költségek,
- közvetlen biztosítási költségek,
- egyéb közvetlen változó költségek.

A közvetett változó költségekhez tartoznak a saját gépek változó ráfordításai (üzem- és kenőanyagok, javítás, stb.), a fenntartási és egyéb segédüzemek változó költségei, az idegen gépi szolgáltatások díjai.

A két csoport együttesen adja az adott ágazat összes változó költségét. Az összes többi – nem említett – ráfordításelem (földbérleti díj, munkabér és terhei, amortizáció, általános költségek, stb.) az állandó költségek között kerül elszámolásra.” (Béládi-Kertész, 2002.)

A mezőgazdasági gazdálkodók Európai Unióban alkalmazott méretkategóriái

Kategória megnevezése	Határok ESU
1.	< 2
2.	2 - < 4
3.	4 - < 6
4.	6 - < 8
5.	8 - < 12
6.	12 - < 16
7.	16 - < 40
8.	40 - < 100
9.	100 - < 250
10.	≥ 250

Forrás: www.europa.eu.int./comm/agriculture/rca/index_en.cfm

A 2001. évi adatokat a 8. sz. táblázat ismerteti. A vizsgálat a tesztüzemi adatbázisban szereplő gazdálkodókra terjed ki, és az egyes kategóriába sorolható termelőket tartalmazza.

A magyar mezőgazdasági gazdálkodók megoszlása standard fedezeti hozzájárulás alapján 2001. évben

Kategória	Társas vállalkozások		Egyéni gazdálkodók		Összesen	
	száma db	részesedése %	száma db	részesedése %	száma db	részesedése %
2.	7	1,9	253	18,2	260	14,8
3.	7	1,9	182	13,1	189	10,8
4.	8	2,1	159	11,5	167	9,5
5.	14	3,8	217	15,7	231	13,1
6.	10	2,7	153	11,0	163	9,3
7.	51	13,8	303	21,8	354	20,2
8.	65	17,6	114	8,2	179	10,2
9.	75	20,3	7	0,5	82	4,6
10	132	35,9	-	-	132	7,5
Összesen:	369	100	1388	100	1751	100

Forrás: Fogarasi (2003.) AKII eddig nem publikált belső kutatási anyag

A besorolás alapelve, hogy az üzemméretet hosszú távon a kitermelt és gazdálkodás során hasznosítható jövedelem nagysága határozza meg. Az adatokból megállapítható, hogy a társas vállalkozások nagyobb részarányban a magasabb kategóriába, míg az egyéni gazdálkodók (egyéni vállalkozások és mezőgazdasági kistermelők) zöme az alacsonyabb kategóriába tartozik. A vizsgálatok alapján igazoltnak látom, hogy a magyar mezőgazdaságban jelentős részarányt képviselnek a kis üzemméretű, kevés létszámot foglalkoztató, alacsony fedezeti összeget kitermelő vállalkozások. Az értekezésemben ismertetett tervezési mód és számítási eljárás nekik készül, számukra jelenthet segítséget a további gazdálkodáshoz, fejlődéshez.

3.1.5. A tőkeellátottság és jövedelmezőség alakulása a magyar mezőgazdaságban

Az ágazat helyzetét jól érzékelteti az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet 1992-2000 évekre vonatkozó tanulmánya, amely adóhivatali adatok alapján az alábbi jövedelmezőségi információkat közli:

9. sz. táblázat

A mezőgazdasági szervezetek gazdálkodásának főbb mutatói
(kettős könyvvitelt vezető szervezetek)

Év	Saját tőke jövedelmezősége %	Árbevétel arányos jövedelmezőség %	Eszközarányos jövedelmezőség %
1992	-11,4	-13,2	-8,2
1993	-4,5	-5,1	-3,1
1994	1,6	1,5	1,1
1995	5,6	4,3	3,8
1996	5,7	3,8	3,5
1997	5,1	3,2	2,9
1997	5,6	3,5	3,2
1998	5,4	3,2	2,9
1999	-1,8	-1,1	-0,9
2000	1,5	0,8	0,7

Forrás: Agrárgazdasági Információk 2002. évi 5. szám 152. oldal

Az adatok azonos elvek szerint kerültek összeállításra, tehát összehasonlításra, tendencia megfigyelésre alkalmasak. Látható, hogy a jövedelmezőség minden mutató esetén romlott. Az idősorban némi javulást az 1995-1998-as években figyelhetünk meg, de a helyzet az 1999-2000. években aggasztóvá vált. Az APEH adatok elemzésének eredménye azt jelzi, hogy a mezőgazdasági szektor nem tud kitörni a pénzügyi környezet szorí-

tásából, amely egyrészt az agrárolló nyílásában másrészt a pénzügyi műveletek veszteségében nyilvánul meg. (Alvincz et.al., 2002.) Nincs konkrét adat, de a 2002. év is szomorú statisztikát produkált. A kormány a 2002. évben 65 milliárd forinttal konszolidálta az ágazatot, de a tényleges veszteséget ez csak részben pótolta. (Varga, 2003.) A tőke jövedelmezősége minden évben lényegesen alacsonyabb, mint a kockázatmentes hozamként elfogadott állampapíroké. A tőkebefektető minden döntésénél összehasonlítást végez és azt a lehetőséget választja, ami számára a legkedvezőbb. A szabad pénzeszközöket ott fekteti be, ahol a belső megtérülési ráta, az eszközarányos jövedelmezőség a legmagasabb. A magyar mezőgazdaság jelen állapotában nem képes vonzani sem a hazai, sem a külföldi tőkét. Ennek egyértelmű oka az alacsony jövedelmezőségi szint és a magas kockázat.

3.1.6. A családi vállalkozások lehetőségei a mezőgazdaságban

Az agrártársadalom központi kérdésköréhez tartoztak és tartoznak jelenleg is a családi gazdaságok, amelyeket életre hívtak, jövőjük azonban kérdéses. A gazdasági forma nem definiált, leginkább az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet munkatársainak kutatási anyagaira, véleményeire támaszkodhatunk.

A családi gazdaságok jellemzőit Alvincz és szerzőtársai (1994.) az alábbiak szerint foglalták össze:

- a) „A tulajdonlás és munkavégzés összefonódik, így a személyes érdekeltség automatikusan megteremtődik.
- b) A családi gazdaság, vállalkozás, így profitorientált, de a vidéken élő család érdeke a környezet megóvása.
- c) Magas színvonalú gépesítettséggel egy többtagú család nagyméretű gazdaság ellátására is képes.
- d) Kisebb méretű családi gazdaságokban a beruházási terhek megosztására az egyéni gazdák különböző közösségeket hozhatnak létre. Ezzel az egyéni termelők jövedelmét növelik.”

A családi gazdaság fogalmát Alvincz-Varga (2002.) az alábbiakban adják meg: „Álláspontunk szerint a családi gazdaság a családi kapcsolatokra és erőforrásokra épülő vállalkozás. A tőke a család tulajdonában van, amely vezeti a gazdaságot és egyben végzi a termelő tevékenységet is. Alapvetően családi munkaerőre alapozott, de szükség esetén bér munkást is alkalmazhat. A családi gazdaságban szorosan összefonódik a háztartás és

gazdaság, önfogyasztás és árutermelés. Az erőforrásoktól függően a családi gazdaságokra az eltérő méret, a termelési szerkezet, és az össztermelésen belül eltérő arányú árutermelés a jellemző.”

Mintegy összefoglalóként és feltételként jelenik meg a következő megállapítás:

„A teljes munkaidejű családi gazdaságok csak olyan gazdasági környezetben jöhetnek létre, amelyben javul a mezőgazdaság jövedelmezőségi pozíciója...” Az Európai Unióhoz történő csatlakozás kapcsán meg kell említeni, hogy mi várható a – Magyarországon 2002. január 1-től létező – családi gazdaságok helyzetében. Jelenleg az EU-ban ez a jogi kategória nem létezik, megkülönböztetett támogatásra tehát nem számíthatnak hosszú távon a magyar családi gazdaságok. Valószínű, hogy a gazdálkodók ilyen jogcímen történő kiemelt támogatását 2003-ban be kell fejezni. A családok kezelésében lévő kiskülsőségek természetesen megmaradnak, de semmiféle többlet-támogatás nem jár számukra. Mindezek mellett tény, hogy az Európai Unió a családok által működtetett gazdaságokat tekinti életképes modellnek. (Elekes, 2002.) A családi gazdaságnak két fő kritériuma van:

- Túlnyomórészt családi munkaerőre alapoz, azt hasznosítja,
- A család számára méltányos jövedelmet biztosít.

A magyar gyakorlatban a fenti kritériumok megjelennek, de nem közzismert az a feltétel, amely szerint életképesnek akkor tekinthető a családi gazdaság, ha legalább egy felnőtt dolgozó éves munkaidő alapját hasznosítja. Ez a kitétel nagyobb üzemméretet és folyamatos foglalkoztatást feltételez. Az uniós csatlakozást követően a magyar mezőgazdaságban is várható egy koncentráció és az üzemméretek növekedése. Az Európai Unióban az 1960-ban működő 10 millió gazdasággal szemben jelenleg 3,7 millió található. A gazdálkodó szervezetek száma jelenleg is folyamatosan csökken. (Elekes, 2002.)

Az EU tagállamaiban megfigyelhető, hogy kis létszámú szervezetek viszonylag nagy területeken hatékonyan gazdálkodnak. (Pálovicsné-Módos, 2002.)

A mai magyar adójogszabályok az üzemméretek növekedését nem ösztönzik.

A kedvező jövedelem-megállapítási módot, kedvező adózást, és nyilvántartási könnyítést biztosító személyi jövedelemadó és az egyszerűsített vállalkozási adó is a kis üzemméretet ösztönzi, hiszen felső árbevételi korlátot határoz meg. A gazdasági társaságokról szóló törvény és a szövetkezeti törvény lehetővé teszi a társaságok, szövetkezetek létrehozását, de azok nyilvántartási és adózási rendszere kedvezőtlenebb.

3.1.7. A magyar mezőgazdasági termelők életképességének vizsgálata

A csatlakozást követően a magyar agrárszektor is az Európai Unió irányelvei szerint fog támogatásban részesülni. Az EU szabályozás szerint vannak olyan jogcímek, amelyeknél a támogatásokhoz történő hozzáférés a gazdasági értelemben vett életképesség. Ezek a mezőgazdasági beruházási támogatások, fiatal gazdálkodók pályakezdésének támogatása, és a mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése. A jogszabály az életképesség kritériumát nem tartalmazza. A gyakorlatban életképtelennek tekinthető az a gazdálkodó, amely nem képes az árutermelésbe integrálódni, nem képes műszaki fejlesztésre és nem tud annyi jövedelmet termelni, amely egy főfoglalkozású munkaerőt eltart. Az AKII kutatásai szerint a standard fedezeti hozzájárulás nagysága szerinti kategóriák alapján az életképes vállalkozások aránya az alábbiak szerint alakult 2000. évben.

10. sz. táblázat

A magyar mezőgazdasági gazdálkodók életképességére vonatkozó adatok

2000. évben

Mérethatár SFH/év eFt	Beruházási szempontból életképes gazdaságok			
	Egyéni gazdaságok		Társas vállalkozások	
	száma db	aránya %	száma db	aránya %
2000 fölött	20195	11,4	4044	86,0
3000 fölött	10785	6,1	3700	78,7
4000 fölött	6503	3,7	3373	71,8
5000 fölött	4481	2,5	3163	67,3
7500 fölött	2405	1,4	2887	61,4
10000 fölött	1349	0,8	2437	51,8

Forrás: Dorgai: Gazdaságilag életképes üzemek Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából 45-46. oldal

A táblázat adataiból megfigyelhető, hogy az uniós szabályok szerint amennyiben az életképesség kritériuma 2 millió forint standard fedezeti hozzájárulás kitermelése az egyéni gazdálkodók 11,4 %-a, a társas vállalkozások 86 %-a tekinthető életképesnek. Amennyiben ezt a határt gazdasági egységenként 4 millió forintban határozzák meg, az egyéni gazdaságoknak pusztán 3,7 %-a, a társas vállalkozások 71,8 %-a tartozik ebbe a kategóriába. Rendkívül fontos annak tisztázása, hogy egy gazdálkodó szervezet mini-

málsan milyen összegű fedezeti hozzájárulás mellett képes hosszú távon fejlődni, és ezzel biztosítani a működőképességet. Ennek nagysága jelentős mértékben függ az üzemmérettől. Azt azonban bátran kijelenthetjük, hogy a legalább egy személyt foglalkoztató családi jellegű vállalkozások esetében is szükséges a 2 millió forint/év SFH ki-termelése. Ennek az értékhatárnak a kijelölése részemről önkényes, erre több nézet létezik. Somai Miklós (2002.) cikkében megfogalmazza, hogy Magyarországon mindössze 95.000 egyéni gazdaság és 8500 nagyüzem tekinthető árutermelésre alkalmas egységnek a SFH alapján.

A Magyar mezőgazdaság 58. évf. 33. számának 2/111. számú mellékletében azt olvashatjuk, hogy életképesnek az az üzem tekinthető, amely 2002. évi üzemi adok szerint 636 eFt standard fedezeti hozzájárulást termelt ki. A mai magyar termelők esetében én ezt hosszú távú működéshez elégtelennek tartom. Gondoljunk arra, hogy a hitelek törlesztésének, a beruházásoknak a forrását ez az összeg képezi. A jelenlegi tőkeszegény helyzetben a felhalmozási kényszer ennél jóval magasabb fedezeti összeget, eredményt igényel. Elgondolkodtató, hogy a magyar kisgazdaságok mennyiben tudnak ennek megfelelni. Fontos, hogy ezzel a ténnyel a tulajdonosok szembesüljenek és ehhez egy egyszerűsített, mégis tartalmas üzleti- tervezési formát elsajátítsanak és alkalmazzák azt. Abban az esetben, ha önmagát életképtelennek ítéli meg, célszerű felszámolni a vállalkozását, ellenkező esetben a piac teszi ezt meg nagy károkat okozva neki.

Összegzésként megállapítható, hogy a mezőgazdaság helyzete jelenleg nehéz, rossz a tőkeellátottság, a jövedelmezőség és a termelékenység alacsony, jellemző a kis üzemméret. A helyzet javítása érdekében az agrárgazdaság jelentős tőkeinjekcióra és hitelezési könnyítésére szorul, ezek nélkül kibontakozásra nincs lehetősége.

A helyzet javítása érdekében fontos a gazdálkodás szervezése, tervezése és elemzése. Ehhez olyan tervezési és elemzési rendszerre van viszont szükség, amely kellő döntéshozatali információkat hordoz és a – mezőgazdaságban nagy számban jelenlévő - felsőfokú képzettség nélküli gazdálkodók számára is kezelhető.

3.1.8. A magyar mezőgazdaság és az Európai Unió

Ma már tényként kezelhető, hogy Magyarország 2004-ben az Európai Unió tagja lesz. Vajon az agrárium helyzete, nemzetgazdaságon belüli súlya hasonló-e a tagállamok és a csatlakozni kívánó országok esetében? Az összehasonlító adatok szerint a magyar

mezőgazdaság termelése és részesedése átlagosnak mondható. Néhány belépni szándékozó országgal történő összehasonlításban a helyzete jónak ítéltető. Az összehasonlítást biztosító adatokat a 10. sz. táblázat tartalmazza.

10. sz. táblázat

A mezőgazdaság termelése és részesedése néhány európai országban 2002. évben

Ország	GAP (milliárd Eu- ró)	GAP/GDP (%)	Mezőgazdasági foglalkoztatottak száma (ezer fő)	Mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya (%)
Csehország	2,00	3,9	193	5,2
Lengyelország	4,98	3,3	2698	18,8
Magyarország	1,82	4,1	227	4,8
Szlovákia	0,85	4,5	119	6,7
Szlovénia	0,56	3,2	81	9,9
Finnország	4,25	3,2	142	6,2
Görögország	8,19	6,7	651	16,7
Írország	2,95	2,9	1237	7,5
Portugália	3,76	3,3	535	10,9
Spanyolország	20,23	3,3	1027	6,6

Forrás: Európa 2002. 3. szám, melléklet 27. oldal

Az adatsorok alapján Magyarország helyzete megfelelőnek mondható. Vajon az elmúlt években mennyire sikerült kapcsolódni az EU tagállamaihoz? A Közösség tagállamai évszázadok óta a magyar agrártermékek hagyományos piacát képezik. Az EU közös agrárpolitikájának a 60-as években történő életbelépése és a protekcionista agrárpolitika rendkívül hátrányosan érintette a magyar mezőgazdaságot.

A negatív hatásokra több példát lehet hozni, amikor túltermelés miatt beviteli tilalmat rendeltek el és a magyar élőállat exportot ez korlátozta. A magyar-EU társulási szerződés előírásait 1992. február 1-től alkalmazták. Ez a lehetőség kedvező pozíciót teremthetett volna, de ezt a kevésbé versenyképes magyar agrárium nem tudta kihasználni. Nem sikerült jelentős exportnövekedést elérni, de az élelmiszerimport többszörösére növekedett. Magyarországon a túltermelési válság mélyült. (Forrás: Buday-Sántha, 2001.) Az említett negatív hatások ellenére a magyar agrár-külkereskedelem egyenlege pozitív tudott maradni. Az öt legjelentősebb belépő országgal összehasonlítva a kép kedvező.

Az öt vizsgált ország agrár-kereskedelmi egyenlege az EU-val bonyolított forgalomban (millió euró)

Ország	1993.	1995.	1997.	1999.	2000.
Csehország	-199	-528	-623	-578	-583
Lengyelország	-352	-368	-674	-535	-678
Magyarország	+388	+499	+507	+618	+578
Szlovákia	-70	-151	-170	-164	-220
Szlovénia	-136	-309	-320	-325	-338

Forrás: Európa 2002. 3. szám melléklet 29. oldal

A csatlakozás dátuma ma már ismert, kérdés azonban, hogy mit rejt a tagság a termelő számára? A vállalkozások leginkább az ár- és támogatási változásokat fogják érzékelni, jelentős lehet ezek mellett az exportnövelő hatás is. A mezőgazdasági árak tekintetében a modellszámítások növekedést prognosztizálnak. Vannak ugyan ágazatok, ahol ár-csökkenéssel lehet számolni – abrakigényes sertés, baromfi ágazatok -, de az egész ágazatra nézve pozitív hatás várható. Szintén kedvező az agrártámogatások összegének jelentős emelkedése. A termelők összes bevételein belül a támogatások aránya megduplázódhat. (Mészáros, 2002.) A növekedést nagyrészt az Európai Unió támogatása biztosítja. A tervek szerint a bővítésre szánt kiadás a mezőgazdaság területén 2004-ben 2.450 millió euró, 2005-ben 2.930 millió euró, 2006-ban pedig 3.400 millió euró. (Horváth, 2002.) Meg kell említeni a várható hatások között a külföldi tőke beáramlását. Ez Magyarországon már az elmúlt években is jelentős volt, dinamikus növekedésére nem lehet számítani.

Az, hogy a tagságban rejlő előnyöket mennyire sikerül kihasználni, a jövőben dől el. A lehetőségek megragadása érdekében fontos területet emelek ki az értekezés témájához kapcsolódóan.

- A termelők számbavételének, nyilvántartásának korszerűsítése.
- Az ágazat tőkeállományának emelése.
- A mezőgazdasági termelők felkészítése az agrártámogatások és a bankok által folyósított kedvezményes hitelek igénybevételére.

(Buday-Sántha, 2001.)

A uniós csatlakozás tehát lehetőség az agrárium számára, de egyben jelentős kihívás is, melyre kellően fel kell készülni az ágazat minden szereplőjének.

4. A finanszírozás és pénzügyi tervezés alapkérdései

4.1. A finanszírozás elméleti összefüggései

A finanszírozás pénzellátást, forrástermelést jelent. Olyan tevékenység, amely során a vállalkozó biztosítja azt, hogy a vállalat esedékes fizetési kötelezettségeinek minden pillanatban, határidőre eleget tudjon tenni. (Chikán, 1994.) A finanszírozás célja, hogy a reálfolyamatok lefolytatását a pénzügyi feltételek ne korlátozhassák. A pénzügyi folyamatok nem önmagukért vannak. Elsődlegesek mindig a reálfolyamatok, de azok felmerülésekor mindig pénzügyi folyamatokat indukálnak, tehát a pénz összekötő kapocs a reál és nominál folyamatok között. Egy hasonlattal élve azt mondhatjuk, hogy a pénz a gazdaságban hasonló szerepet tölt be, mint a vér az emberi szervezetben, azaz folyamatosan áramlik és szállítja az életető elemeket. Abban az esetben, ha a vállalkozáson belül a pénzáramlás leáll, a vállalkozás éppen úgy elhal, mint hasonló helyzetben az élő szervezet.

A finanszírozás során tehát a termelési folyamatot kell kiszolgálni, biztosítva azt, hogy a vállalkozás eszközei mindig időben rendelkezésre álljanak. Nagyon sok vállalkozó gondolatában a pénz játszik központi szerepet, mivel a tevékenységének a célja az, hogy a gazdálkodó szervezet az életvitelhez szükséges pénzmennyiséget kitermelje, valamint a vállalkozást a termelésbe „visszaforgatott” pénz felhasználásával tovább bővíthesse. A pénz elsődlegességének túlhangsúlyozódásával nem értek egyet, sőt nagyon veszélyesnek tartom. Minden vállalkozónak meg kell tanulnia, hogy a pénz éppen olyan, mint bármely termelési eszköz. Hasonló, mint az alapanyag, üzemanyag vagy a jármű, amivel szállítunk. A pénznek azonban van egy különös tulajdonsága: az, hogy vele bármely más eszközt megvásárolhatunk. Ezen jellemzője miatt figyelünk rá külön és tartjuk fontosnak. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ha a termelési folyamatok nem működnek zavartalanul, az előbb-utóbb a pénzügyi folyamatokat is befolyásolja és likviditási nehézségek keletkeznek. A pénzügyi folyamatok és reál folyamatok kölcsönhatásban vannak egymással. Abban az esetben, ha nem áll rendelkezésre a vállalkozás viteléhez a szükséges pénzmennyiség, akkor a reál folyamatok akadozhatnak és a vállalkozás termelési tevékenysége megszűnik. Abban az esetben, ha a vállalkozás termelési funkcióit

nem tudja ellátni vagy abban bármilyen zavarok keletkeznek, akkor a pénzügyi folyamatok is megrekednek és a továbbiakban a finanszírozás is problémákkal fog küzdeni. A vállalkozás stabilitása érdekében a pénzügyi menedzsmentnek két meghatározó feladatot kell ellátnia:

- gondoskodnia kell az eredményes működéshez szükséges forrásokról,
- a rendelkezésre álló forrásokat hatékonyan kell elosztania a felhasználási lehetőségek között. (Chikán, 1994.)

4.2. A pénzügyi döntések és az időbeliség elve

A gazdasági döntések konzekvenciáit az éves beszámoló mint egy pillanatfelvétel tükrözi vissza. Az is egyértelmű már számunkra, hogy a reál- és pénzügyi folyamatok között szoros összefüggés és kölcsönhatás van. Ebből következik, hogy a hozott döntések - pénzügyi aspektusból vizsgálva azokat - változást idéznek elő a vállalat eszközeiben, forrásaiban, vagy mindkettőben. Ezen hatásokat alapul véve csoportosíthatók a pénzügyi döntések.

A befektetési döntések tehát a vállalat vagyonának nagyságára és struktúrájára (összetételére) vannak hatással. E döntéseknél a vállalat pénzügyi stabilitása szempontjából nagy jelentőséggel bír annak meghatározása, hogy *milyen élettartamú eszközökbe, mikor, milyen nagyságrendben* fektethető be pénzeszköz. Ha ezen döntésünk pénzügyi szempontból is jónak ígérkezik, újabb döntési problémával találjuk magunkat szemben, nevezetesen, *honnan és milyen formában biztosítsuk a szükséges forrást, azaz, hogyan finanszírozzunk?* Meg kell tehát hozni a finanszírozási döntésünket is.

A pénzellátással kapcsolatos döntéshozatal során vizsgálni kell a következő szempontokat:

- A finanszírozás időtávja, amely lehet hosszú távú vagy rövidtávú
- A döntés típusa lehet befektetési döntés, illetve tartós forgóeszköz lekötésére irányuló elhatározás
- A pénzellátás forrása szempontjából megkülönböztetünk saját tőkét, hosszú lejáratú kötelezettséget, illetve rövid lejáratú kötelezettséget.

A döntés minden esetben ezek kombinációjaként jelenik meg. (Pupos, 2002.)

A pénzügyi döntések csoportosítása

Döntések		
Időtávja	Típusa	
	Befektetési döntés	Finanszírozási döntés
Hosszú távú	Befektetett eszközök	Saját tőke Hosszú lejáratú kötelezettségek
Rövid távú	Forgóeszközök	Rövid lejáratú kötelezettségek

Forrás: Pupos, (2002.)

Ezen döntések végrehajtása során változik, illetve alakul ki a vállalat kívánt vagyonszerkeztűréja, *pénzügyi és tőkeszerkezete*. A *pénzügyi szerkezet* fogalmán a vállalat forrás-szerkeztét értjük, nevezetesen a saját tőke, a hosszú- és rövid lejáratú kötelezettségek arányát. A *tőkeszerkezt* a vállalat lejárat nélküli (saját tőke) forrásának és a hosszú lejáratú kötelezettségek arányát tükrözi. A tőkeszerkezt összetételét tehát a hosszú távú finanszírozási döntések alakítják.

Ahogy ez a 3. sz. ábrán látható, a *rövidtávra szóló befektetési döntések* a forgóeszközökre vonatkoznak. A kapcsolódó finanszírozási döntések a rövid lejáratú kötelezettségek állományára vannak hatással. Ezen pénzügyi döntések legfontosabb alapkérdései, *mennyit fektessünk be forgóeszközökbe, milyen legyen a forgóeszközök szerkeztűréja*. A finanszírozási döntések szempontjából vizsgálva ezen eszközök csoportját azokat a kérdéseket kell megválaszolni, *hogy a forgóeszközök mekkora hányadát finanszírozzuk hosszú lejáratú, és lejárat nélküli, úgynevezett tartós forrásokkal, valamint milyen legyen a rövid lejáratú kötelezettségek aránya és szerkeztűréja?*

A pénzügyi stabilitás biztosításának elengedhetetlen feltétele az eszközök és források megtérülési- és lejárat szerkeztűréjából való egyezőségének, az illeszkedés elvének való megfelelés is. Az *illeszkedési elv* tehát azt jelenti, hogy a források időbeni lejárat, mennyire van összhangban az eszközök megtérülési idő - azaz a termelésben lekötött időtartam - szerinti szerkeztűréjával. Amennyiben ez nem biztosított, úgy számolni kell azzal, hogy a veszteség, az áru-, pénz- és tőkepiaci változások komoly likviditási prob-

lémákat okozhatnak, végső soron a vállalat fizetéseképtelenségét eredményezhetik, annak minden következményével együtt. Finanszírozási szempontból a már tárgyalt összefüggések új kategóriákkal bővülnek, ezek pedig a forgótőke, a tartósan lekötött forgótőke, a nettó forgótőke és a működő tőke. A fogalmak értelmezése - a kapcsolódó szakirodalomban - nem nevezhető egységesnek. Jelen tanulmányban az alábbiak szerint használjuk őket:

Forgótőke: A forgóeszközök körforgásának – egy adott időszakra, termelési folyamatra vonatkozóan – állandó eleme.

Tartósan lekötött forgótőke: A forgótőkének (forgóeszközöknek) – a tárgyév zárási időpontjában - azon hányada, amely – a termelésben betöltött szerepe miatt – a lekötési idő szempontjából ugyanúgy viselkedik, mint a befektetett eszközök, azaz tartósan lekötött eszközállománynak minősül, a folyamatos termelés vitelének elengedhetetlen feltételét képezi (pl. tömegtakarmány készlet év végi állománya, mezei leltár stb.).

Idényszerűen jelentkező forgótőke: A forgótőkének (forgóeszközöknek) az a hányada, amely a termelési folyamatok sajátosságai által és a termelés szervezésének eredményeként stb. idényszerűen jelentkezik.

Működő tőke: A befektetett eszközállomány és a tartósan lekötött forgótőke állományának összege, csökkentve a beruházások állományának értékével. Más megfogalmazásban: a termelésben mindenkor jelen lévő aktivált befektetett- és üzemviteli eszközök állományának értéke.

Nettó forgótőke: A forgótőkének a saját forrásokkal finanszírozott hányada. Kiszámításának módja (a mérleg adatai alapján) az alábbiak szerint lehetséges:

a, Nettó forgótőke = Forgóeszközök - Rövid lejáratú kötelezettségek b, Nettó forgótőke = Hosszú lejáratú ill. lejárat nélküli források – Befektetett eszközök

Az illeszkedési és tartalmi összefüggéseket a 4. sz. ábra szemlélteti.

4. sz. ábra

Az illeszkedési elv tartalmi összefüggései

Vagyonstruktúra	Pénzügyi struktúra		Nettó forgótőke
Forgóeszközök	Rövid lejáratú kötelezettségek		
	Hosszú lejáratú ill. lejárat nélküli források	Saját tőke Hosszú lejáratú kötelezettségek	
Befektetett eszközök			

Forrás: Tétényi-Gyulai, (1994.)

Az ábra tartalmi összefüggései alapján megállapítható, hogy a befektetett eszközökhöz lejárat nélküli (saját tőke) vagy hosszú lejáratú kötelezettségeket kell rendelni. Mivel a befektetett eszközök egy évnél hosszabb ideig szolgálják a termelést, ezért a bennük lekötött tőkét csak úgy tudnánk felszabadítani, ha az eszközt értékesítenénk. Ezzel viszont a termelés folytatását tennénk lehetetlenné. Ismert, hogy a forgóeszközök egy termelési folyamatban az árbevételben - jövedelmező gazdálkodás esetén - megtérülnek. A befektetett eszközök megtérülésének forrása csak az adózott eredmény és az amortizáció lehet. Mindezek után felvázolhatjuk a finanszírozás elméleti alapösszefüggéseit, melyeket az 5. sz. ábra szemléletet.

5. sz. ábra

A vállalkozás eszközeihez rendelhető források szerkezete

Tevékenység	Eszköz típusa	Forrás megnevezése
Alapítás	-	Saját tőke (vagyonátadással és tőkepiaci eszközökkel)
Beruházás és fejlesztés	Befektetett eszköz létesítése	Amortizáció Mérleg szerinti eredmény Hosszú lejáratú idegen források (tőkepiaci eszközök)
	Tartósan lekötött forgó-eszközök	Saját tőke (mérleg szerinti eredmény) Hosszú lejáratú idegen forrás (tőkepiaci eszközök)
Folyamatos működés	Idényszerű forgóeszközök	Saját forrás (árbevétel) Rövid lejáratú idegen források (folyó források és pénzügyi eszközök)

Forrás: Pupos, (2002.)

A vállalat alapításához szükséges források előteremtése a tulajdonosok vagyoni hozzájárulásával történik, amelynek konkrét formái és mértéke nem függetleníthetők a vonatkozó törvényi szabályozástól. A beruházások és fejlesztések (a továbbiakban a beruházás fogalmát használjuk) csak lejárat nélküli, azaz saját források bevonásával - ami ebben az esetben a mérleg szerinti eredmény - és a tőkepiacra kilépve értékpapírokkal, hosszú lejáratú hitellel, lízingeléssel finanszírozhatók. *Ezen idegen források bevonása tehát, - a lízingelés kivételével - a mérleg szerinti eredmény megelőlegezését szolgálják, ezért visszafizetésének forrása is csak az adózott eredmény és az amortizáció lehet. (Az amortizáció olyan költség, ami nem kiadás.)*

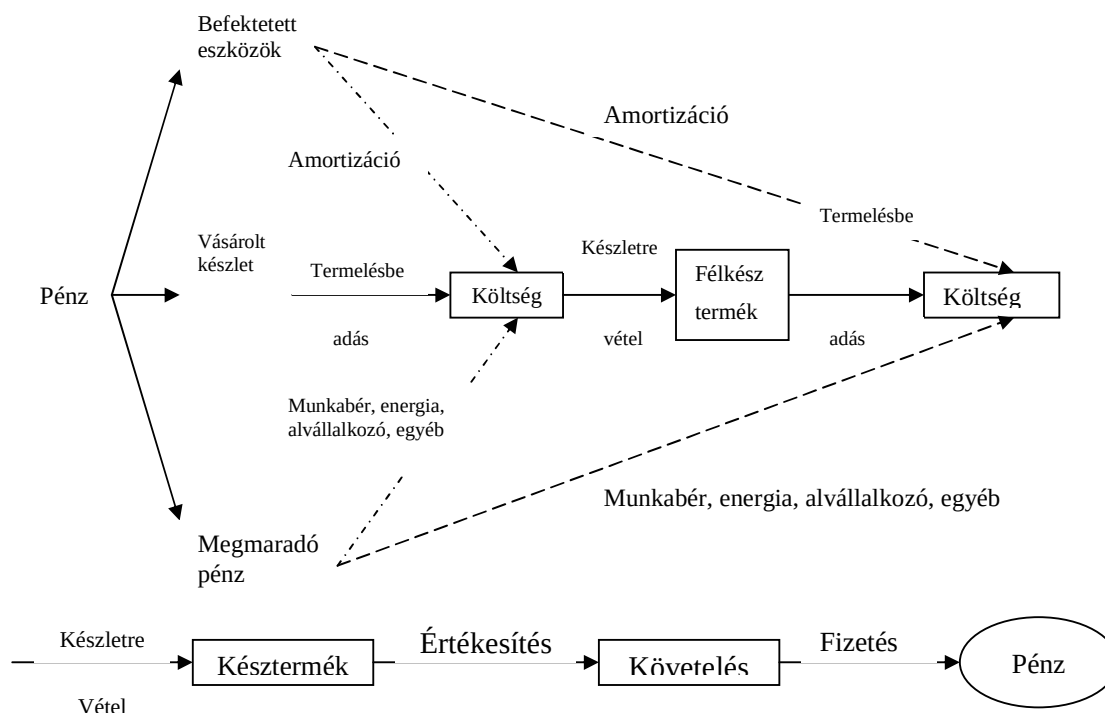
A folyamatos működés finanszírozásának saját forrása az árbevétel. A rövid lejáratú idegen források tehát az árbevételt előlegezik meg, illetve helyettesítik, így visszafizetésük forrása is csak az árbevétel lehet.

Egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a finanszírozás egy folyamatnak tekinthető, amelynek során a beruházásokkal megteremtettük a termelés feltételeit, és ezt követően

gondoskodnunk kell forgóeszközökről, melyek a termelés teljes szakaszában jelen vannak. Ezek gyors megtérülésükkel biztosítják a folyamatos pénzáramlást. A termelési folyamatot az alábbi 6. sz. ábra érzékelteti.

6. sz. ábra

Az eszközök körforgása

Forrás: Saját szerkesztés

A fenti ábrában használt fogalmak, értelmezése

Befektetett eszközök: befektetett eszközként olyan eszközt szabad csak kimutatni, amelynek az a rendeltetése, hogy a tevékenységet, a működést tartósan, legalább egy éven túl szolgálja.

Amortizáció: a tárgyi eszközök és immateriális javak várható hasznos élettartama alapján időarányosan számított költség, amely az eszköz fizikai és erkölcsi elhasználódása, avulása alapján kerül meghatározásra és elszámolásra.

Költség: a termelés során felhasznált eszközök pénzben kifejezett értéke.

Félkész termék: olyan termék, amely legalább egy megmunkálási szakaszon már átment és még legalább egy megmunkálási szakasz vár rá.

Késztermék: az a termék, amely minden megmunkálási folyamaton átesett és értékesítésre vár.

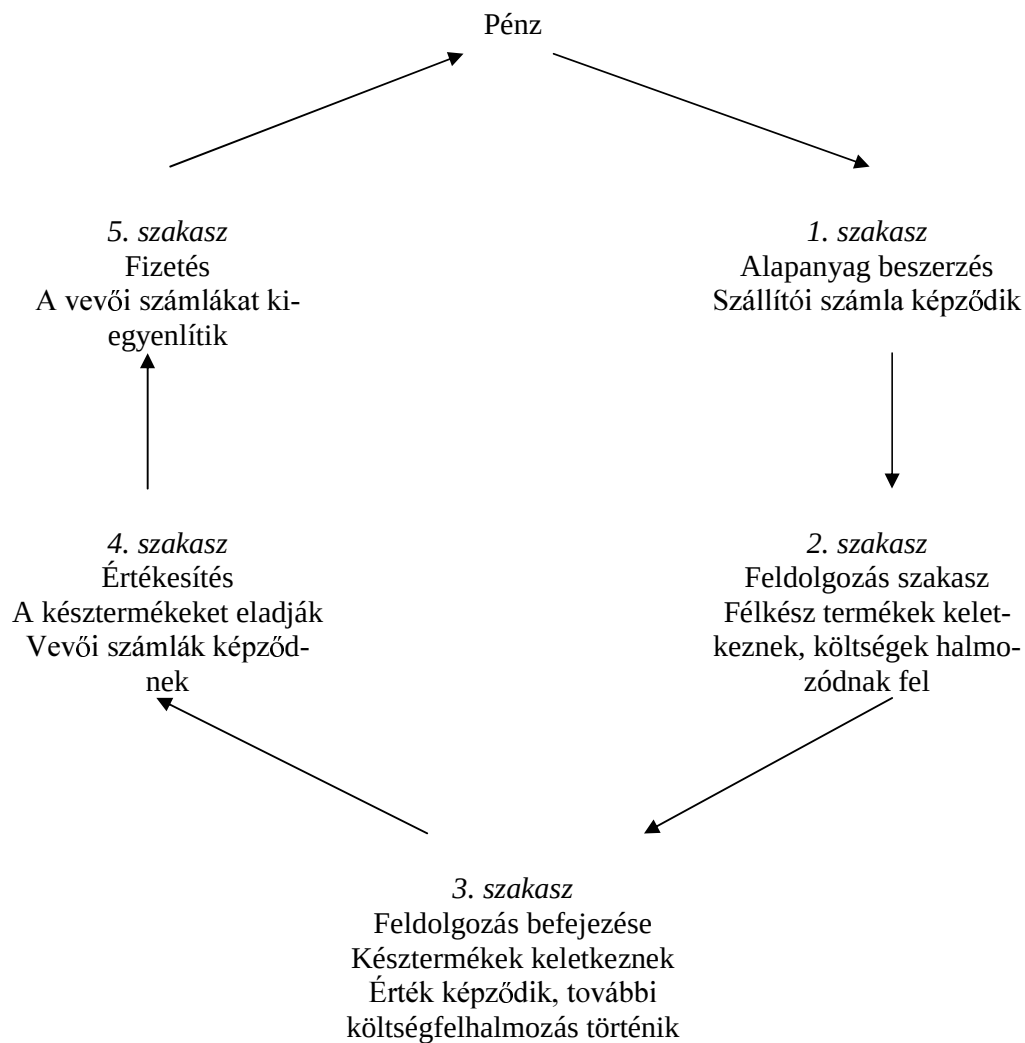
Követelés: azok a különféle szállítási, vállalkozási szolgáltatási és egyéb szerződésekből eredő fizetési igények, amelyeket a másik fél elismert és elfogadott.

Vásárolt készletek: vásárolt készletek az anyagok (alap-, segéd-, üzem- és fűtőanyagok, alkatrészek), azok az anyagi eszközök, melyek a vállalkozó tevékenységét legfeljebb egy évig szolgálják. (Simon, 2000.)

A fenti ábra összefüggései jól érzékeltetik, hogy a termelés egy folyamatosan ismétlődő, ciklikus tevékenység. Kiindulunk a pénzből, amelynek segítségével megvásároljuk a termelés feltételeit, a befektetett eszközöket. Beszerezzük a vásárolt készleteket, és természetesen pénzünk is marad. A készletek termelésbe adása során keletkezik a költség, amely kiegészül a befektetett eszközök amortizációs költségével és a megmaradó pénz felhasználásával kiegyenlített egyéb tételekkel. Amennyiben a megmunkálás alatt lévő terméket készletre vesszük, abból félkész termék keletkezik. Ezt ismét „kiadjuk” a termelésbe és költségként számoljuk el. A költség ebben az esetben sem pusztán a félkésztermék értéke, hanem itt is rakódik rá a befektetett eszközök egy része amortizáció formájában és a meglévő pénzekből kiegyenlített munkabér, energia, alvállalkozói és egyéb költség. A megmunkálás alatt lévő termék raktárra vétele után késztermék keletkezik. A késztermék értékesítése során követeléshez jutunk, majd amikor ezt behajtjuk, akkor ebből ismét pénz lesz. Nagyon fontos a vállalkozás számára, hogy a folyamat végén keletkező pénzösszeg nagyobb legyen, mint a tevékenység során felhasznált eszközök értéke, vagyis az árbevétel több legyen, mint a költség. Fontos az, hogy az árbevételben megtérüljenek költségeink, ennek híján a vállalkozás folyamatosan veszíti el vagyonát, amely előbb-utóbb a cég felszámolásához vezet. A 7. sz. ábrából megállapíthatjuk azt is, hogy az egész folyamat pénzügyi ciklusokra bontható.

Az ábrában a termelési folyamatok szakaszolása követhető nyomon, amelyek a várható pénzügyi folyamatokat is egyértelműen érzékeltetik. A szállítói számla keletkezésével, az egyéb költségek felhalmozódásával kötelezettségek jelentkeznek, amelyeket természetesen pénzügyileg rendezni kell. A folyamat végén a vevőszámlák kiegyenlítésével bevétel jelentkezik a vállalkozás számára.

Az üzleti ciklus szakaszai

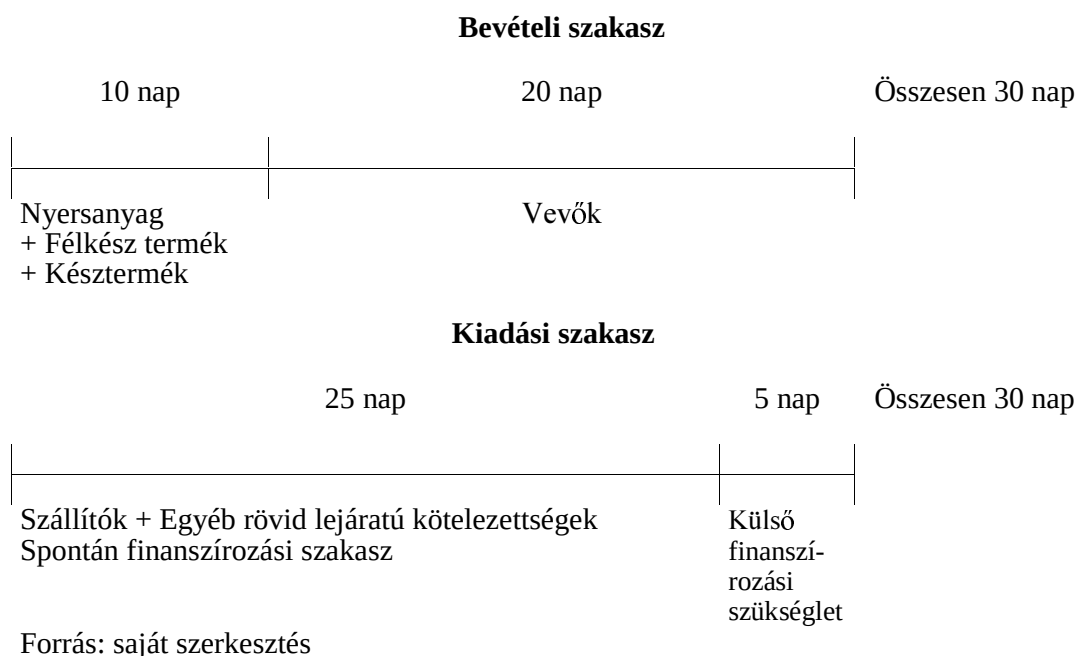
Forrás: Horváth, (1999.)

Pénzáramlási szempontból ezeket a folyamatokat két részre bonthatjuk. Ezeket egy-egy szakaszon ábrázolva megjeleníthetjük bevételi és kiadási szakaszként. A bevételi szakasz az az időtartam, amely az alapanyag beszerzésétől az árbevétel beérkezéséig eltelik. Kiadási szakasz az, amely az első beszerzéstől a szállítói számla keletkezéséig, a szállítói számla és egyéb számlák kiegyenlítéséig telik el. Kedvező a vállalkozás számára, ha a bevételi és kiadási szakasz szinkronban van egymással. Ebben az esetben ugyanannyi idő telik el az első számla keletkezéséig az árbevételig, mint amennyi időt kapott a vállalkozás az első szállítói számla keletkezéséig annak kiegyenlítéséig. Ebben az esetben spontán finanszírozásról beszélhetünk, vagyis a termelési folyamat során

keletkező finanszírozási források elégségesek a tevékenység pénzellátásához. Ha a bevételi szakasz és a kiadási szakasz eltér egymástól, és nem keletkezik árbevétel addig az időpontig, míg a számlákat teljesíteni kell, akkor külső finanszírozási szükséglet jelentkezik. Ez természetesen nem jelenti feltétlenül az idegen forrás igénybevételét, mivel ezt a vállalat saját tőkéjéből is megoldhatja. Az eltérő szakaszok jellemzését a 8. sz. ábra érzékelteti.

8. sz. ábra

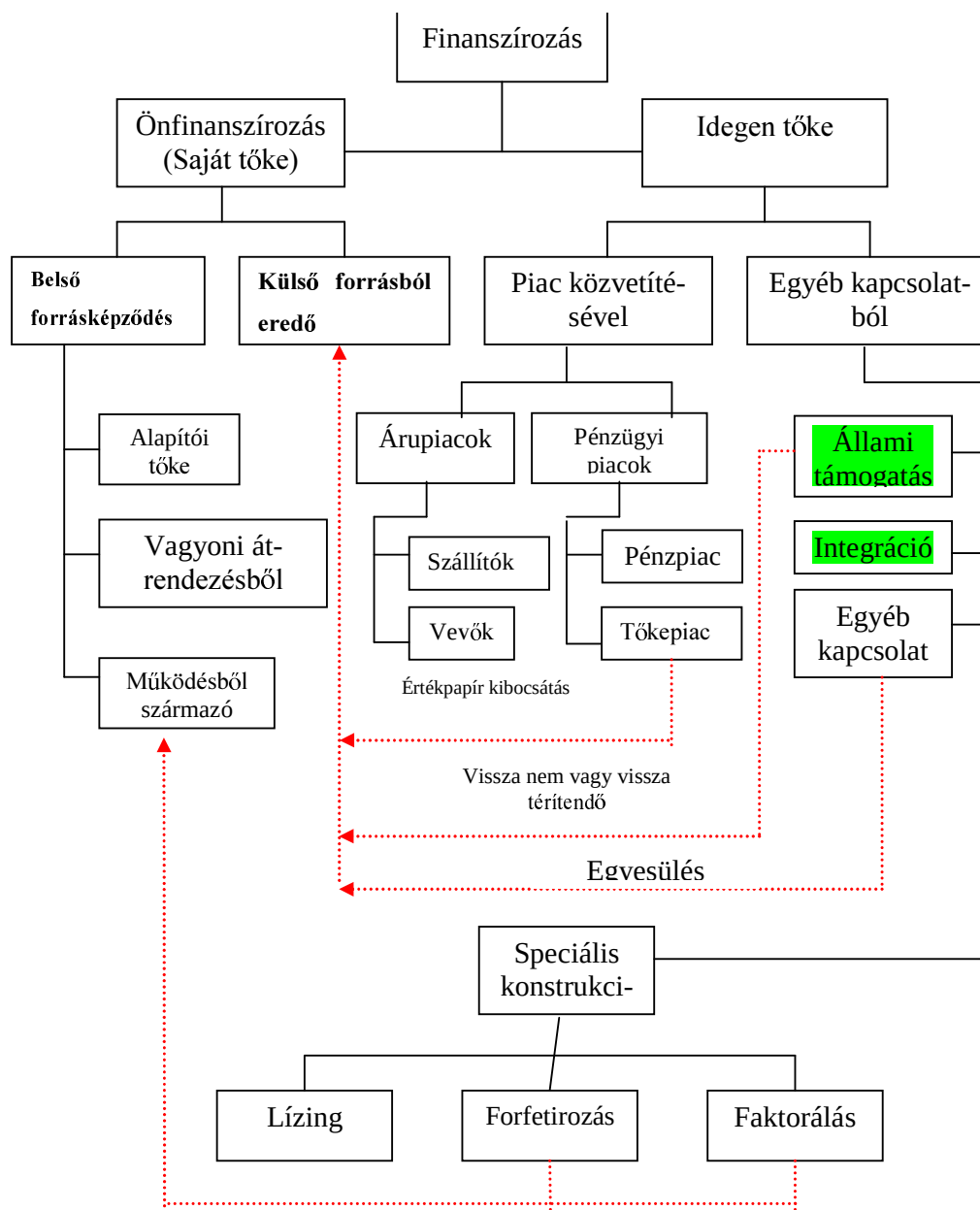
A vállalat üzleti ciklusa és a hiteligény keletkezése

Az ábra alapján látható, hogy a folyamat megindítását követően a 30. napon keletkezik az árbevétel és a 25. napon a fizetési kötelezettség. A fennmaradó 5 nap időtartamra külső finanszírozási igény mutatkozik, melyet a vállalkozás belső, vagy külső forrásból tud biztosítani. Ezt a finanszírozási szükségletet nettó forgóeszköz-szükségletnek, forgóeszköz befektetésnek nevezzük. (Horváth, 1999.)

A pénzügyi ciklusok áttekintése után vizsgáljuk meg, hogy a finanszírozás és tőkeszerzés milyen elvi lehetőségével számolhatunk. Ezeket a forrásokat a 9. sz. ábra szemlélteti. Az ábrában található nyilak az esetleges pénzáramlásokat jelölik. Természetesen ezek elvi lehetőségek, a megvalósulás gazdálkodóként eltérő lehet a tevékenység jellegétől és annak összetettségétől függően.

A finanszírozás formái

Forrás: Pupos, (2002.)

A 9. sz. ábra alapján megállapítható, hogy a finanszírozáshoz szükséges források két csoportra oszthatók.

"Önfinanszírozásról" akkor beszélünk, amikor saját tőkével finanszírozunk. Az "önfinanszírozás" megvalósításának kétféle módja lehet. A saját tőke származhat *belső forrásképződésből*, de eredete lehet *külső forrásból* származó idegen tőke is, amely saját tőkévé válik, illetve válhat.

A vagyron átrendezéséből eredő forrásokat egyrészt a lekötött tőke mobilizálásából (befektetett eszközök értékesítéséből) nyerhetjük, másrészt a vagyron átrendezéséből eredő forrásképződést eredményeznek azon döntések is, amelyek a racionálisabb készletgazdálkodásból, a feleslegesnek tekinthető vagyonelemek értékesítéséből, a forgóeszközök egyéb elemeivel - követelésállomány, értékpapírok - való gazdálkodás eredményeként szabadítanak fel pénzforrásokat.

Az önfinanszírozás külső forrásból eredő lehetőségeit a vissza nem térítendő állami (kötségvetési) támogatások, új részvények kibocsátása és más vállalattal való egyesülés képezik. Ezen források nem tévesztendőek össze az idegen forrásokkal, amelyeket visszafizetési kötelezettség terhel.

A *"Külső finanszírozás"* módozatai közül a pénz- és árupiac szerepét –annak általános ismertsége miatt – nem részletezem.

Kiemelést érdemel az állami támogatás és az integrációban rejlő forrás lehetősége.

Pupos (2002.) szerint „Az állami támogatások nagyságrendjük, saját tőkévé válásuk lehetősége miatt a mezőgazdasági vállalatok finanszírozásában az egyik legfontosabb elemnek tekinthetők. Ezen források a vállalat számára tehermentesek és vagy közvetett módon - az egyéb bevételeknél történt számviteli elszámolás miatt - vagy közvetlenül - a tőketartalékba történő helyezés eredményeként - saját forrásként funkcionálnak. Megszerzésük kritériumrendszere, formái, mértéke az agrárpolitikai célokkal összhangban, az adott év költségvetési politikájának függvényében kerül kidolgozásra.”

Az integráció különböző – egymáshoz szorosan kapcsolódó – vállalkozások szoros együttműködését jelenti. Fekete-Vörös (1996.) szerint az integrációban kibontakozó érdekeltségi, döntési és jogi formák szerint tőkeforrások termelődhetnek. Ezek általában az áru ellenértékéből levonandó kamatmentes kölcsön formájában jelennek meg. Ezek gyakorlatilag költség nélkül igénybe vehető idegen források.

5. A mezőgazdasági termelés sajátosságai

A mezőgazdaság Magyarországon sajátos szerepet tölt be. Társadalmi súlya lényegesen nagyobb, mint azt a számadatok indokolnák. Az ágazatban foglalkoztatott aktív keresők száma 1997-ben 297.000 fő volt, ami az összes aktív kereső 8,1 %-át tette ki. A bruttó hazai termékéből való részesedése 6,4 % volt csupán. Figyelemre méltó viszont, hogy mindezek ellenére a lakosság számára a mezőgazdaság nagy jelentőséggel bír. Fontos

tényező, hogy a magyar gazdaság szerkezete, területi eloszlása aránytalan. Nagyon sok vidék van, ahol a lakosság egyetlen megélhetési forrása a mezőgazdaság, így ennek súlya sokkal nagyobb, mint ahogyan azt az arányok indokolnák. Megfigyelhető továbbá az is, hogy a vidéken élő lakosság esetében a munkanélküliségi ráta jóval magasabb. Az erről készült tanulmány a következők szerint jellemzi a helyzetet: A '90-es években Magyarországon a munkanélküliségi ráta vidéken magasabb volt, mint a fővárosban. Az 500 főnél kisebb lélekszámú falvakban a munkanélküliség kétszerese az országos átlagnak és közel négyszerese a budapestinek. (Dorgai, 1999.) Tekintettel az ipar aránytalan eloszlására, az agrárium a vidékfejlesztés nagyon fontos forrásává lépett elő. A mezőgazdaságban termelt profit nyújthat lehetőséget a térségek fejlesztéséhez, így egy adott település, település-csoport vagy megye gazdasági fejlődése rendkívüli mértékben függ a mezőgazdaság jövedelemtermelő képességétől is.

A mezőgazdasági termelés jellegében, feladataiban, körülményeiben lényegesen eltér az ipari, kereskedelmi tevékenységektől.

- A mezőgazdaságra rendkívül nagy hatást gyakorolnak a természeti tényezők. Az éghajlat, a csapadék mennyisége, az aktív hőösszeg stb. Ezek két szempontból jelentősek. Egyrészt a növénytermesztés esetében meghatározzák a hozamokat, másrészt jelentősen befolyásolják a termelési költségeket. A termelési költségeket befolyásoló szerepük esetében gondoljunk az öntözésre, a növényvédelmi, a betakarítást hátráltató, ezáltal a termés minőségét és mennyiségét lényegesen meghatározó időjárási elemekre stb.
- A mezőgazdaság élő organizmusokkal dolgozik, szemben más nemzetgazdasági ágakkal. Figyelembe kell venni azok eltérő fejlődését és a fejlődés érdekében szükséges intézkedések igényét. Egy állat képes megbetegedni és ezzel többletköltséget okoz, míg ugyanezt pl. egy gépgyárban nem tapasztalhatjuk.
- A mezőgazdaságban a feladatok gyakran kampányjelleggel jelennek meg. Gondoljunk a növénytermesztési termékek betakarítására. A kampány jellegű tevékenységnek több kedvezőtlen hatása van a termelésre. Egyrészt a fő munkaidényben szükséges munkaerő biztosítása csak komoly szervezési feladatok árán és jelentős többletköltségekkel biztosítható. Nehézséget okoz az is, hogy a mezőgazdaságban alkalmazott gépek jelentős része az év rövid szakaszában – gyakran csak néhány héttig, egy-két hónapig – használhatók, pl. betakarító gépek, vetőgépek, permetezőgé-

pek stb. A kampányjellegű munka miatt jelentős kapacitásokat kénytelenek felhalmozni a mezőgazdaságban, és ezek kihasználtsága rendkívül alacsony.

- A növénytermesztésre jellemző, hogy rendkívül nagy szállítási igénnyel termel, így a költségek nagymértékben terhelik az előállított termékeket. A szállítási költségekre hatással van az üzemanyag ára, amely napjainkban rendkívül magas és nehezen tervezhető.
- A mezőgazdasági vállalkozásokban jelentősek az egyes ágazatok belső üzemi teljesítménye, az ágazatok közötti horizontális és vertikális kapcsolatok. Az állattenyésztés felhasználja a növénytermesztés termékeit, és árbevétele csak az állattenyésztési termékek értékesítése után keletkezik, ezért megtérülésük akár több hónapot, esetleg több évet is igénybe vehet.

A mezőgazdaság a fenti sajátosságok miatt nehezebben szervezhető, a költségek egy jelentős része bizonytalanul tervezhető, és a keletkező hozamok illetve nyereségek nagysága nehezen határozható meg. A jövedelmezőség megállapítása, valamint a tervezés megalapozása érdekében szükség van a pontos információkra, amelyeket a számviteli és adóügyi nyilvántartások biztosítanak. Az ágazat sajátosságai miatt célszerű ennek rendszerét is áttekinteni.

Számviteli és adóügyi nyilvántartási rendszer

Magyarországon a számviteli nyilvántartási rendszert a Számviteli Törvény határozza meg. A Számviteli Törvény minden vállalkozást kötelez olyan nyilvántartási, eszközértékelési rendszer fenntartására, melynek segítségével a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetére vonatkozóan bármikor megbízható és valós képet lehet kialakítani. A Számviteli Törvény megengedő jellegű, éppen ezért néhány esetben a döntés lehetőségét a vállalkozásra bízta, ezen esetekben a vállalkozások számviteli politikája az irányadó. Számviteli politikát minden vállalkozás köteles összeállítani, melynek keretében több szabályzat elkészítését írták elő. Ilyen szabályzatok a Leltározási Szabályzat, az Önköltség-számítási Szabályzat, az Eszközök- és Források Értékelésének Szabályzata, illetve a Pénzkezelési Szabályzat. (2000. évi C. törvény a számvitelről.) Az előírások biztosítják azt, hogy a vállalkozás rendelkezésére álló eszközök, vásárolt készletek, saját termelésű készletek mindenkor stabil, összehasonlítható áron kerüljenek bele az éves beszámolóba. Az éves beszámoló alapján a gazdasági tevékenység elemzése nemzetgazdasági szinten egységesnek mondható. A jogszabályi előírások ellenére a mezőgazdaságban az

egységes nyilvántartási, elszámolási, eszközértékelési rendszer működése megkérdőjelezhető. Ez nem a résztvevők jogszabályellenes tevékenységének tudható be, hanem annak, hogy a Számviteli törvény hatálya nem terjed ki a mezőgazdaságban tevékenykedő magánszemélyekre. Így nem hatályos az egyéni vállalkozók, a mezőgazdasági kistermelők és az őstermelők esetében. A statisztikai adatok szerint az egyéni vállalkozások, őstermelők, kistermelők száma rendkívül magas a magyar mezőgazdaságban. Ezen személyekre a Személyi jövedelemadó törvény vonatkozik, amely lényegesen kisebb nyilvántartási kötelezettséget ró a gazdálkodókra. Legjobb esetben pénztárkönyv és analitikus nyilvántartások vezetését írja elő. Lényegesebb analitikus nyilvántartások a következők:

- Tárgyi eszközök nyilvántartása
- Követelések nyilvántartása
- Kötelezettségek nyilvántartása
- Útinapló nyilvántartás magángépjármű használatról
- Leltár
- Szigorú számadású nyomtatványok nyilvántartása
- Egyéb nyilvántartások

(1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról.)

A pénztárkönyv és a precízen vezetett analitikus nyilvántartások a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetéről megbízható képet tükröznek. A gazdálkodók túlnyomó része azonban pénztárkönyv vezetésére nem kötelezett az alacsony árbevétel miatt, pusztán bevételi és költségnyilvántartást köteles használni. Bevételi nyilvántartás alatt az árbevételek tételes felsorolását értjük. Költségnyilvántartás alatt a számlával igazolt költségek nyilvántartását kell biztosítani. Jó esetben a gazdálkodók tárgyi eszköz nyilvántartó kartonokat vezetnek és leltárt készítenek. Az eltérő nyilvántartási rendszer miatt a mezőgazdaságban működő vállalkozások vagyoni helyzetének megítélése rendkívül nehézkes és sok esetben kevésbé megbízható. A helyzeten nem változtatott az egyszerűsített vállalkozási adó – népszerű nevén EVA – bevezetése sem. A szigorúbb nyilvántartási kötelezettségeket előíró 2000. évi C. törvény hatályát korlátozta az alábbiak szerint: „E törvény hatálya nem terjed ki arra a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságra (közkeresleti társaság, betéti társaság), amely az üzleti évben (az adóévben) nyilvántartásait az egyszerűsített vállalkozói adóról szóló törvény előírásai szerint vezeti.” (2002. évi XLIII. törvény az egyszerűsített vállalkozói adóról.)

Az egyéni vállalkozásokon, kistermelőkön, családi gazdaságokon túl a gazdasági társaságok egy részénél is lehetőség van az egyszerűbb, kevésbé részletes könyvvezetésre.

A nyilvántartási kötelezettségeket a törvény a következők szerint szabályozza:

„Az adózó valamennyi, az EVA hatálya alá tartozó bevételéről köteles nyilvántartást vezetni, amely a következő adatokat tartalmazza:

- a, sorszám;
- b, a bevétel megszerzésének időpontja;
- c, a bizonylat sorszáma vagy más azonosítója;
- d, a gazdasági eredmény rövid leírása (így különösen ellenérték, kamat, kötbér, kártérítés);
- e, a bevétel összege;”

(2002. évi XLIII. törvény az egyszerűsített vállalkozói adóról)

A jogszabály egyszerűsítéseket tartalmaz, ami a vállalkozások számára kedvező, de a gazdasági események regisztrálásában, a tervezési munka adatbázisának megteremtésében nem hozott előrelépést.

Mindezek figyelembevételével úgy gondolom, hogy az adóhatóság számára átadott bevallásokban szereplő vagyoni és jövedelmezőségi adatok sok esetben nem tükrözik hűen a magyar agrártársadalom valós jövedelmi, vagyoni, pénzügyi helyzetét.

Az EU tagországaiban a regisztráció és az ehhez kapcsolható tervezési rendszer kidolgozott. Erre több példát is hozhatunk. A szakirodalom feldolgozása során két angol nyelvű nyomtatványcsomagot és a Burgenlandi Agrárkamara által használt nyomtatványokat tekintettem át. Mindhárom rendszer átgondolt, kipróbált módszert tartalmaz. Az értekezésemben az ausztriai gyakorlatra alapozottan készítettem el egy üzleti tervezési módszert és ennek használhatóságával foglalkoztam.

6. A mezőgazdaság finanszírozási sajátosságai

Az agrártermelés finanszírozásának eltérő vonásai a termelés eltérő jellegéből adódnak. A finanszírozás sajátosságait két területen célszerű vizsgálni.

Kostyál et.al. (2000.) szerint ezek az alábbiak:

- A beruházások finanszírozása során tekintettel kell lennünk arra, hogy a mezőgazdasági termelés tőkeigénye lényegesen meghaladja a többi termelő ágazatét. Gon-

doljunk a növénytermesztés nagy területi kiterjedésére és az ebből fakadó nagy járműigényre, valamint a területen szétszórtan elhelyezkedő tárolókapacitásokra, kisebb műhelyekre, javító bázisokra. Állattenyésztés esetén szintén jelentős beruházási igényről beszélhetünk, hiszen a tevékenység nagyrészt épületekben zajlik, és az állatok ellátásához szükséges takarmányok tárolása szintén építési beruházásokat igényel. A mezőgazdasági beruházások finanszírozása során fel kell készülni egy a termeléshez viszonyítottan magas tőkeigényre, és arra, hogy azok megtérülése hosszú időintervallumra tehető. Állattenyésztés esetén a kapacitások folyamatos kihasználása biztosítható, növénytermesztés esetén azonban a kapacitások kihasználása rendkívül hullámzó, és nagyon sok eszköz csak az év töredékében végzi funkcióját. Ennek eredményeként a megtérülés egy rövid időintervallumra kell, hogy korlátozódjék.

- A folyó termelés finanszírozása alatt a termelésben felhasznált és egy termelési periódus során elhasználódó eszköz biztosítását értjük. A finanszírozási igényt a termelés színvonala, a forgóeszközök mennyisége, összetétele, a tevékenység anyagi igénye stb. határozza meg. Természetesen nem feledkezhetünk meg a forgóeszköz finanszírozási munka során a nem raktározható termelési tényezőkről, melyek kifizetése tartalékolt pénzeszközből történik, pl.: munkabér és járulékai, energia, alvállalkozói teljesítmények stb. A mezőgazdasági tevékenység pénzellátási sajátosságai a forgóeszközök esetében is a termelés eltérő jellegéből adódnak. A főbb sajátosságok a következők:

- A termelés egymásra épülő, vertikális jellege. Ennek következménye, hogy a növénytermesztésben előállított termékek egy részének értékesítése nem történik meg, hanem az beépül az állattenyésztés költségei közé. A forgóeszközök megtérülési ideje meghosszabbodik, gyakran meghaladja az egy évet.
- A növénytermesztés kampányjellege miatt a költségek kiáramlása ciklikus, kifizetési csúcsok és egy későbbi időpontban bevételi csúcsok jelentkeznek. A kampányjelleg a forgóeszköz-finanszírozás hiteligényét egyértelművé teszi, hiszen kevés egy üzem sem képes arra, hogy a kifizetési csúcsok idejére pénztartalékkal rendelkezzen.

- Az agrártermelés időben hosszan elnyúló folyamat. Az állattenyésztésben és a növénytermesztésben egyaránt megfigyelhető, hogy a befejezetlen termelés időintervalluma hosszabb, mint más nemzetgazdasági ágazatokban. Ez alatt az időszak alatt a költségek folyamatosan rakodnak rá a termékre, árbevétel azonban csak később jelentkezik. Ez a pénzellátási feladatot nehezíti, nagyobb forgótőke esetleg hitel igénybevételét indokolja.

A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy az agrártermelés két lényeges sajátossággal rendelkezik. Egyik a kiadások idényszerűsége, a másik a forgóeszközök megtérülésének hosszú időtartama. Mindkét tényező a pénzellátás speciális eszközeit igényli. A leírta-
kon túlmenően megfigyelhető, hogy a termelés előkészítése, a termelés és a forgalom szakasza élesebben elkülönül egymástól, mint más nemzetgazdasági ágakban. A termelés előkészítésének szakaszában a termelő a biztonságos termelés feltételeit igyekszik megteremteni, és ennek anyagszükségletét biztosítani. Jellemző kifizetések ebben a szakaszban az ipari eredetű anyagok beszerzése, esetleg a göngyölegvásárlás.

A következő pénzügyi ciklus a saját termelésű készletek előállításának szakasza, melyet az előzőekben érintettünk. A forgalmazási szakasz során az elkészült termékeket értékesítjük a vevőnek, ezáltal követelésünk keletkezik és - lehetőség szerint a legrövidebb időn belül - megtörténik ezen követelések behajtása és ismét rendelkezésünkre áll a pénz.

A termelési tevékenység ilyen jellegű szakaszolásának következtében a költségek felmerülése és a pénzkiadások lényegesen eltérnek egymástól. Sajátosságok figyelhetők meg még a termék forgalmazási szakaszában is. A termék értékesítése és az árbevétel pénzügyi realizálása között gyakran hosszú idő telik el, ugyanis pl. a növénytermesztés esetében a termék minősítése, annak vizsgálata több hetet igényel, így gyakran előfordul, hogy az értékesített termény átadása és kifizetése között másfél-két hónap az eltérés. Ez az időszak pénzügyi szempontból komoly terhet ró az agrárvállalkozásokra. Megfigyelhető ezek mellett a kereskedelem fizetési haladékainak jelensége. Gyakran előfordul ugyanis, hogy a mezőgazdasági termelő a nagykereskedelmi cégeknek, áruházlancoknak átadott termék ellenértékét - szerződés szerint – 90 nap elteltével kapja meg. Ez egy kistermelő esetében komoly problémákat okozhat.

7. Az agrárfinanszírozás csatornái

Az agrártermelés sajátosságai miatt fokozottan igényli a tervszerű pénzgazdálkodást. A mezőgazdasági szektorban három fő finanszírozási forrást különíthetünk el: Belső felhalmozás, a hitelezés és az állami támogatások rendszere.

1. A belső felhalmozás

A belső felhalmozás lehetőségét az ágazatban az ismertett jövedelmezőségi helyzet korlátozza. Az alacsony hatékonyságot alapvetően nem a termelés-szervezés hiányosságai, hanem az előállított termékek piaci értékesítésének nehézségei okozzák a kereskedelmi, gazdasági ismeretekkel kevésbé rendelkező kistermelők számára. A multinacionális cégek megjelenése és elterjedése éles piaci versenyt hozott. A nagy kereskedelmi áruházláncok a hosszú fizetési határidő által gyakorlatilag a beszállítókkal finanszíroztatják tevékenységük egy részét. A jövedelem kitermelésének másik gátja az agrárrolló folyamatos nyílása. A mezőgazdaságban ipari anyagok termelői árainak emelkedése jelentősen meghaladja a mezőgazdasági felvásárlási árakét. A részletes adatokat a 12. sz. táblázat tartalmazza.

12. sz. táblázat

Az agrárrolló alakulása Magyarországon 1992-2001 között

1989=100,0%

Megnevezés	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Mezőgazdasági termelő árak indexe	198,3	163,8	204,7	260,2	334,1	378,8	393,6	397,1	486,4	510,3
Termeléshez felhasznált iparcikkek ár-index	208,4	249,9	295,2	365,0	511,7	588,9	619,7	650,7	721,6	830,6
Agrárrolló	150,7	152,6	144,3	140,4	153,3	155,6	157,5	163,9	148,3	162,7

Forrás: Agrárgazdasági információk 2002. évi 5. szám 42. oldal

Az agrárrolló a '90-es években változatosan alakult. Erőteljesen nyílni kezdett 1996-tól, majd 2000-ben egy kissé összezárt a mezőgazdasági felvásárlási árak jelentősebb emelkedése miatt. A 2001-es adatok ismét távolodást mutatnak a két árindex között. Az agrárrolló hatására az elmúlt 12 évben több mint 500 milliárd forint jövedelem-elvonás történt a mezőgazdaságból /1989. évi áron számolva/. (Kapronczai, 2002.) A fentiekben vázolt okok miatt megvalósuló alacsony jövedelmezőségi szint mellett meg kell említeni, hogy az ágazat tőkearányos jövedelmezősége lényegesen

alacsonyabb, mint a kockázatmentes állampapírok hozama. A belső felhalmozást ezért az is nehezíti, hogy a tulajdonosok a kitermelt nyereséget elvonják a termelés-től és inkább magasabb nyereséget biztosító befektetéseket eszközölnék.

2. A hitelezés

A belső finanszírozás mellett jól működhet a hitelezés rendszere, különösen abban az esetben, ha azt az állam garanciákkal és kamattámogatásokkal is segíti. Magyarországon a '90-es évek második felétől az állam pozitív szabályozási környezet biztosít a mezőgazdaságában működő vállalkozások számára. A hitelezés nehézségeinek tehát nem makrogazdasági, inkább üzemi és gazdasági okai vannak. (Varga, 2003.) Az egyik legnagyobb korlátozó tényező a kockázat. A következő néhány gondolatomban ezeket foglalom össze.

Likviditási kockázat

A likviditási kockázat azt jelenti, hogy fennáll annak a lehetősége, hogy a vállalkozás a fizetési kötelezettségének nem tud mindig határidőben eleget tenni. A mezőgazdasági vállalkozások szerény belső felhalmozási lehetőségeik miatt alacsony pénztartalékot képeznek, így likviditási szempontból kockázatosak. Abban az esetben, ha az elképzelt gazdasági tevékenység bármilyen okból – időjárás, piaci viszonyok – nem biztosítja kellő időben a bevételt, a hitel visszafizetése veszélybe kerül. Ebben az esetben a bank bevonja a fedezetet a hiteltörlesztésbe. A magasabb kockázat miatt a pénzintézet kénytelen magasabb kamatlábat meghatározni.

Kamatláb kockázat

A kamatláb kockázat a vállalkozó szempontjából jelentős. Annak veszélyét jelenti, hogy a hitel kamatlábát – piaci kamatok változása miatt – a bank megemeli. Ebből a szempontból folyamatos javulást figyelhetünk meg, hiszen a banki kamatok folyamatosan csökkentek az elmúlt tíz évben. Az erre vonatkozó adatokat a 13. sz. táblázat tartalmazza. Az adatok nem mutatnak lényeges ingadozást, és 1996-tól folyamatosan csökkennek. Úgy gondolom, hogy a hiteligénylő számára a kamatlábak változása nem tekinthető lényeges kockázatnak. Az agrárfinanszírozás gyakorlatában megjelentek a kamattámogatásos hitelkonstrukciók. Ennek keretében az állam a termelő által fizetett kamat egy részét támogatás formájában megtéríti. A gyakorlati életben a gazdálkodók számára ezen támogatás esetleges megvonása jelent igazi kockázatot.

Átlagos hitelkamatláb színvonal alakulása Magyarországon 1992-2002

Évek	Június havi átlagkamat %-ban	
	éven belüli	éven túli
1992	34,3	44,0
1993	24,5	34,0
1994	26,7	35,0
1995	33,4	34,3
1996	27,4	27,7
1997	22,0	23,2
1998	18,8	19,4
1999	16,2	17,2
2000	12,1	12,6
2001	12,1	12,5
2002	10,1	10,5

Forrás: Varga, (2003.)

Árfolyamkockázat

Az árfolyamok változásának kockázata két szempontból vizsgálendő. Egyrészt megjelenik a devizahitelek esetében. A felvett összeg törlesztése során az árfolyamok változása a törlesztő részlet forintban teljesítendő összegének a módosulását is eredményezi. A forint gyengülése emeli a deviza vásárlására fordítandó összeget, így az adós terheit. A deviza árfolyamának változása a külkereskedelem esetében is eredménymódosító tényező. Az árfolyamkockázat tehát az esetleges devizahitel igénylője számára rejt árfolyamkockázatot, de a bank is vizsgálja az adós külkereskedelmi tevékenységének jövedelmezőségét és annak esetleges kockázatát.

Szabályozási kockázat

Az agrárgazdaságban a szabályozások változásának kockázata jelentős. Ezek – felsorolásszerűen - az alábbiak:

- Nemzetközi egyezmények hatása
- Belföldi szabályozó rendszer változása
 - Monetáris eszközök változása
 - Fiskális eszközök – adók és támogatások – változtatása

- Hatósági előírások változása (pl. Állategészségügyi, környezetvédelmi)

Piaci viszonyokban rejlő kockázat:

Egy ellenzéki politikus 2000. év nyarán tett rádiónyilatkozata szerint a mai magyar gazdaságban a mezőgazdasági termelést nyugodtan nevezhetjük szerencsejátéknak. Ez természetesen túlzás, de az tény, hogy a termelő a piacon kiszolgáltatott, nincs kellő érdekvédelme és az eladási árak előre nem ismertek. A terméktanácsok a mennyiségi koordinációt nem képesek megoldani. Az esetleges túltermelést és hiányt a gazdálkodó csak a piacon érzékeli. Ez számára esetenként eladhatatlan termékekben és nem prognosztizálható áringadozásokban nyilvánul meg.

Időjárási viszonyokban rejlő kockázat:

Az időjárási körülmények leginkább a növénytermesztés költségeit és hozamait befolyásolják. Ez az ágazat sajátos tényezője, amely ellen csak részben lehet védekezni, jelentős költségekkel.

Összefoglalva az agrártermelés több szempontból kockázatos a gazdálkodó számára és így természetesen a hitelt folyósító pénzintézet is kénytelen számolni ezekkel a bizonytalansági tényezőkkel. Ez meghatározza a – ezen a csatornán – beáramló tőke nagyságát és annak költségét. Az adatok szerint a folyósított összeg – feltehetőleg az állami segítség hatására – emelkedett és 2000. év végére elérte a 237 milliárd forintot. (Alvincz, 2002.)

3. Az állami támogatás

Az agrártámogatások rendszere 1994-től jelentős mértékben megváltozott. Előtérbe kerültek a költségcsökkentő támogatások és ezzel egyidőben a szubvenciók mértéke is emelkedett. Az állami segítségnyújtás adatait a 14. sz. táblázat mutatja.

14. sz. táblázat

Évek	Támogatás millió Ft
1994-1997 átlaga	81.892
1998	110.563
1999	137.101
2000	137.629
2001	191.759
1998-2001 átlaga	144.263

Forrás: Agrárgazdasági Információk 2002. évi 5. szám 142. oldal

A fenti adatokból az állami támogatás dinamikus növekedésére következtethetünk, amely az ágazat versenyképességét javította.

A három csatorna párhuzamosan biztosítja az agrárium pénzellátását. A rendszeren belüli arányokat a gazdálkodók korlátjai és a források költsége határozza meg.

8. A tervezés rendszerének bemutatása, tervezési sajátosságok

8.1. A tervezési munka szükségessége, célja és a tervezéssel szemben támasztott követelmények

Magyarországon a terv, mint fogalom és a termelés, mint munkafolyamat a rendszerváltás időszakában átmenetileg sajátos értelmezést kapott. Ennek oka, hogy nagyon sokan megkérdőjelezték a tervezési munka szükségességét. A termelést és a tervszerű gazdálkodást nagyon sokan azonosították a szocialista tervgazdasággal. Ki kell jelentenünk, hogy tervezés nélkül racionálisan működő gazdaság nincs és a magántulajdonon alapuló gazdasági rendszerek rendkívül nagy hangsúlyt fektettek a tervezési tevékenységre. Abban az időszakban, amikor Magyarországon szocialista tervgazdaság volt, a kapitalista országok sokkal fejlettebb tervezési rendszerrel rendelkeztek. A terv, a tervezés tehát nem a szocializmus sajátja, hanem egy jól működő piacgazdaság elengedhetetlen feltétele. Pupos (2002.) szerint:

„Belátható, hogy a vállalat működése jól megfogalmazott célokat követ, és helyzete a megfogalmazott célok megvalósítása érdekében, azok irányába változik. A változás tartalmát és irányát a környezet változása – mivel *a vállalat környezetétől nem izolált rendszer* – alapvetően meghatározza. Az eredményes működés, a fennmaradás, a környezethez való sikeres alkalmazkodás érdekében a vállalat működése nem lehet esetleges, nem engedhető meg, hogy működése csak a véletlenül alapuló legyen.

A vállalatban zajló folyamatokat tehát meg kell szervezni. Ezt viszont csak tudatosan lehet, mely tudatosság alapját végső soron a környezettel való kapcsolattartás, a külső és belső információk megszerzése, feldolgozása, és a vállalat érdekében történő eredményes hasznosítása jelenti úgy, hogy biztosítjuk a rendelkezésre álló erőforrások hatékony felhasználását, megjelölve

- a vállalat jövőképét,
- a jövőkép elérése érdekében szükséges tennivalókat,

- a visszacsatolás mechanizmusát (azaz a kitűzött jövőkép és az elért eredmények ismeretében a szükséges korrekciók elvégzése lehetőségének biztosítását).

A vállalat hosszú távú fennmaradása tehát feltételezi, hogy *a vállalat működését tervezzük, szervezzük, koordináljuk, ellenőrizzük és vezessük*. A tervezés olyan komplex tevékenység, amely vizsgálat tárgyává teszi a vállalatban zajló reál, és nominál folyamatok alakulását, a rendelkezésre álló erőforrásokat, a vállalat és környezete közötti kölcsönhatásokat. A tervezés célokat jelöl ki, meghatározza az elérésükhöz szükséges cselekvési programot, a szükséges erőforrásokat, feltételeket és intézkedéseket, a visszacsatolás mechanizmusát, növeli a kitűzött cél elérésének valószínűségét.”

A tervezési munka jelentőségét több tényezőben határozhatjuk meg. Elsőként gondoljunk arra, hogy a termelés során a vállalkozó szembesülni tud saját elképzelésének realitásával, saját vállalkozásának korlátjaival, lehetőségeivel. A kisvállalkozások esetén túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a tervezési munka az a folyamat, amely során a vállalkozó először következetesen végiggondolja azt a munkafolyamatot, azt a tevékenységet, melyet végezni szándékozik. Ha a tervezési munka során kellő következetességgel járunk el, akkor megismerhetjük saját korlátjainkat és lehetőségeinket egyaránt. A tervezés során megvalósul egy együttgondolkodás. A különböző szakágazatok vezetői az előkészítés időszaka alatt végiggondolják saját elképzeléseiket és egyeztetik azt a másik szakterület felelősével. Az előkészítés szakaszában találkozni tudnak azokkal a nehézségekkel, amelyek a megvalósulás során várnak rájuk. Tudnak kompromisszumot kötni munkatársaikkal és saját elképzeléseikkel egyaránt. Ennek eredményeként azok a nehézségek, váratlan események, amelyek később a veszteség forrásaként jelennének meg a vállalkozás életében, csak papíron léteznek és megsemmisülnek, mielőtt egyáltalán keletkeztek volna.

A tervezési munka rendkívül összetett folyamat, melynek sokrétűségét és az egyes tervtípusok összefüggéseit a 10. sz. ábra szemlélteti.

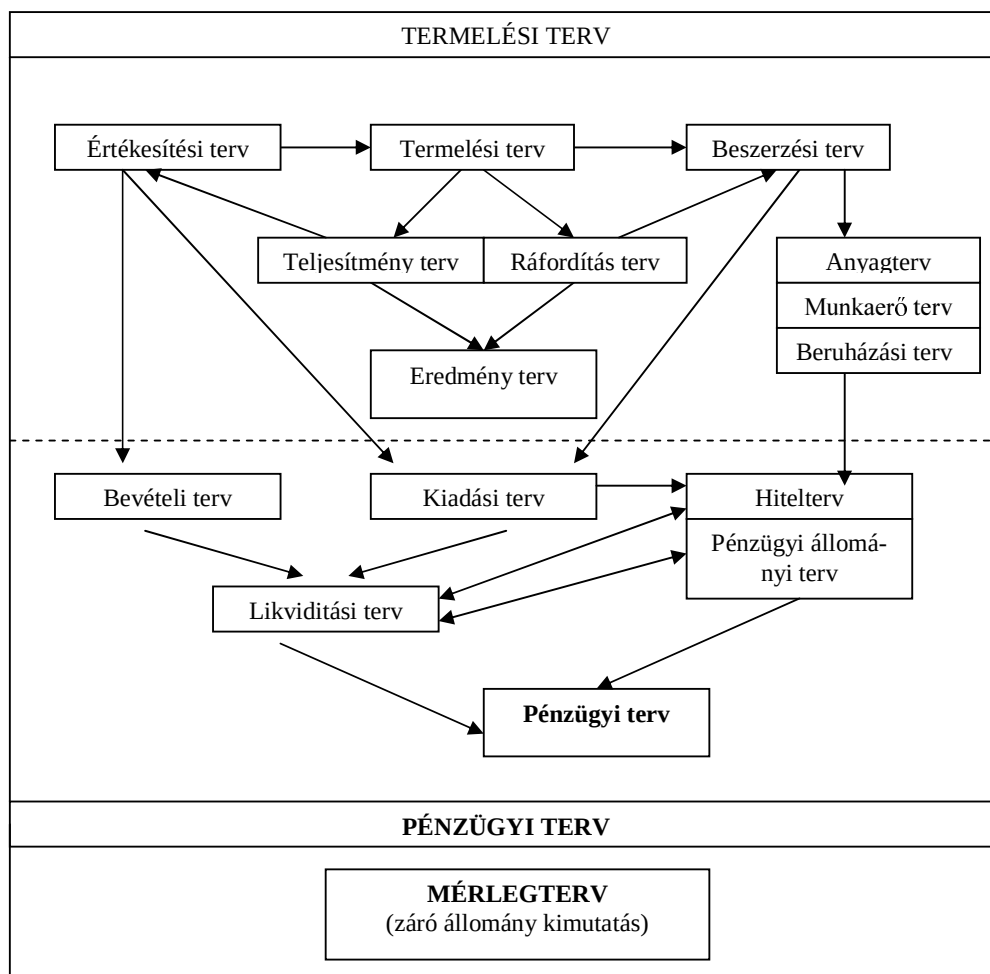
Fontos a precíz tervezési munka, ezzel alapozhatjuk meg a vállalkozás jövőjét vagy tehetjük tönkre azt. A tervezési munkával szemben több alapvető követelményt támasztunk. Ezek a következők:

- a) Gördülő jellegű tervezés. Lényeges, hogy az adott terv kiinduló adatai mindenkor megegyezzenek az előző időszak záró adataival. Ennek eredményeként a tervezés biztosíthatja a folyamatosságot. Amennyiben ezt nem tesszük meg, akkor „a tervünk

lóg a levegőben”. Semmihez nem kötődik és csak egy elképzelés rendezetlen halmozaként jelenik meg.

10. sz. ábra

Az éves terv részterveinek összefüggései

Forrás: Pupos, (2002.)

- b) Konzisztencia igénye. Fontos, hogy a terv következetes legyen, az adatok egymásra épüljenek és a tervezési munkában bármilyen korrekció esetén valamennyi csatlakozási ponton át kell vezetni a változásokat. Például abban az esetben, ha megemeljük a termelési tervet, meg kell emelnünk az anyagköltséget, bérköltséget, energiaköltséget stb. Következetesség hiányában a terv egy több részre eső, egymástól független cselekvési programként jelenik meg, a megvalósulása során pedig nem tervszerű munka, hanem egy hatalmas káosz alakul ki.
- c) Realitás elve. Alapvető igény a tervvel szemben, hogy az megvalósítható legyen és ne tartalmazzon sem laza, sem túlfeszített pontokat. Abban az esetben, ha a terv laza, akkor nem hat kellő motivációs erővel, hiszen az elképzelések nagyon könnyen,

erőfeszítések nélkül végrehajthatók. A másik szélsőséges eset a túlfeszített terv. Szintén tönkreteszi a motivációt, ugyanis ha a terv végrehajtója meggyőződött arról, hogy a cselekvési program nem valósítható meg, nem tesz erőfeszítéseket annak megvalósítása érdekében.

- d) Egyeztetések igénye. A tervezés az együttgondolkodás munkaszakasza, éppen ezért rendkívül lényeges, hogy a tervezési munka folyamatában az egyes szakterületek vezetői egyeztessenek egymással és a szükséges korrekciókat végezzék el. Az egyeztetés másik területe a tulajdonosokkal a vállalkozás vezetésére feljogosított testületekkel történő egyeztetés, amely során azok elfogadják a tervet, mivel a tulajdonosi érdekekkel megegyezik.
- e) Rugalmasság igénye. Az elkészült tervnek rugalmasnak kell lenni. Biztosítva azt, hogy a végrehajtás során keletkező esetleges korrekciós igények megvalósíthatóak legyenek.
- f) Ellenőrizhetőség igénye. Az ellenőrizhetőség igényénél arra kell tekintettel lennünk, hogy a tervet úgy fogalmazzuk meg, hogy azok később követhetők, számonkérhetők legyenek. Fontos, hogy a terven normatívák, konkrét számadatok, mennyiségi és értékadatok jelenjenek meg, melyet később összevethetünk a tényleges teljesítéssel.

(Pupos, 2002.)

Az egész vállalkozással szemben támasztott igény, hogy az elfogadott terv „törvényerőre emelkedjék”. Az abban foglaltakat önmagára nézve mindenki tekintse kötelezőnek. Ellenkező esetben a terv nem lesz megvalósítható és veszteségforrások, veszteségek keletkeznek.

Pupos, (2002.) szerint: „Vállalati tervezést (a vállalati terveket) többféle szempont alapján csoportosíthatjuk. A csoportosítás fontosabb ismérvei az alábbiak lehetnek:

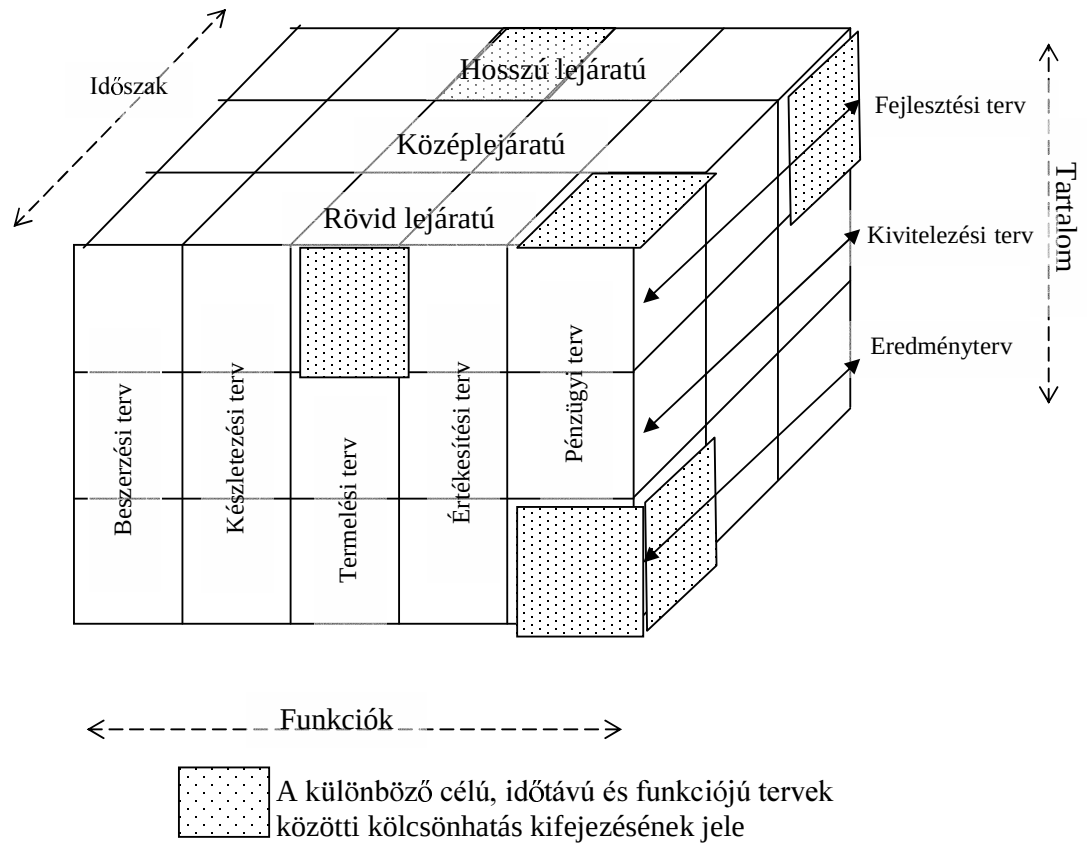
- a tervezés jellege (fokozata),
- a tervezés időhorizontja,
- a tervezés tárgya,
- a tervezés célja.

A **tervezés jellege** (fokozata) szerint beszélhetünk;

- a) stratégiai tervezésről,
- b) operatív tervezésről és
- c) taktikai tervezésről.

A különböző célú, időtávú és funkciójú tervek kölcsönhatásban állnak egymással. Ezt az egymásra hatást a 11. sz. ábra szemlélteti.

A vállalati tervtípusok főbb összefüggései

Forrás: Pupos, (2002.)

A fenti ábra érzékelteti a kölcsönhatásokat és rávilágít arra az igényre, amely szerint a tervezési munka csak teljesen értelmezhető.

8.2. A tervezéssel kapcsolatos nézetek

A szocialista tervgazdaság felbomlása a magyar társadalomban átértékelte a tervezés szerepét. Sokan a tervszerűséget azonosították az előző társadalmi, gazdasági formációval és arról elítélően nyilatkoztak.

Vajon hogyan értékelték ezt a tevékenységet a piacgazdaság keretei között?

A szakirodalom nagyon sok műben foglalkozik a szakterülettel. Ezek közül néhányat emelnék ki:

- R.D. Hirsch-M.P. Peters (1991.) Vállalkozás című művükben így fogalmaztak: „Az üzleti terv segíti a vállalkozót a kezdeti időszak céljainak és tennivalóinak meghatá-

rozásában, valamint annak megteremtésében, hogy mit kell tennie céljai elérése érdekében.” Megfogalmazásuk szerint a terv jellege leginkább a cég méretétől, tevékenységének összetételétől függ. A terv azért fontos, mert segít megállapítani, hogy a cég életképes tud-e lenni a piacon, útmutatóul szolgál a vállalkozó számára szervező tevékenységéhez és fontos eszköz a finanszírozási források megszerzéséhez.

A szerzőpáros könyvét a témakör egyik alapművének tekinthetjük és megállapíthatjuk, hogy a tervezéssel foglalkozó irodalom többi könyve is hasonló gondolatokat taglal.

- E.N. Castle et.al. (1992.): Farmgazdálkodás című könyvükben a tervezést szintén egy folyamatként fogják fel, amely során tisztázásra kerülnek a célok, erőforrások, előző teljesítmények, tervvázlatok, a döntés és a végrehajtás módja. A munka fontos részeként említik a végrehajtás ellenőrzését.
- A magyar szakkönyvtár fontos darabja Chickán (1994.) könyve. Az üzleti tervezést, stratégiai tervezést szintén a vállalkozás alapelemei közé sorolja, melynek során választ kaphatunk az alapvető gazdálkodási kérdésekre. Ezek a működési kör, vállalati működés ciklusai, jövőkép a versenytársakhoz képest, melyek a fejlődés domináns tényezői, hogyan jellemezhetőek a vállalat erőforrásai.
- A mezőgazdaság tervezési munkájának feldolgozásával kapcsolatosan két művet említek, ezek: Fehér et.al. (1994.): Vállalkozó gazda és Fehér et. al. (1994.): Üzleti terv a mezőgazdaságban című könyveket. Mindkettő a tervezési munka végrehajtásának fontos feladatait, az alkalmazott fogalmakat és a terv tematikáját taglalja szemléletes, közérthető módon.

A szakterület kapcsán rengeteg mű jelent meg, amelyek a feladat fontosságában egyetértenek, és a végrehajtás módszertanában is hasonló célkitűzéseket fogalmaznak meg.

Felmerülhet a kérdés, hogy mi szükség lehet a jelen értekezésben feldolgozott üzleti tervezési eljárásra? A kutatásom eredményeként megállapítottam, hogy létezik egy olyan vállalkozó kör, amely teljesen leegyszerűsített és közgazdasági előképzettséget nem igénylő tervezési módszert alkalmazna szívesen, illetve csak ezek használatára képes. Természetesen nem ezt tekintettem az agrárgazdaság legfontosabb rétegének, de arányuk, súlyuk jelentős.

8.3. Az üzleti tervezés célja, szükségessége, a tervek típusai

Mi is az üzleti terv valójában? A fogalmat nehéz meghatározni, talán leginkább a következő gondolattal jellemezhetjük: „Gyakorlati megközelítésben az üzleti terv olyan dokumentum, amely szöveges megfogalmazásban és számszerű adatokkal kiegészítve összefoglalja egy vállalkozásnak a jövőre vonatkozó (gazdasági) elképzeléseit. Az üzleti terv nem formalizált, tehát nincs olyan szabványosított üzleti terv-nyomtatvány, mint például a mérleg vagy az adóbevallás esetében. Az üzleti terv kidolgozója maga dönti el, hogy milyen formát alkalmaz, milyen arányban illeszt a tervbe szöveges magyarázatot, illetve számításokat. Tartalmi vonatkozásban az üzleti terv alapvetően az összeállítójának megfontolásától függ.” (Kotulyák, 2003.)

Az üzleti terv elméletének és gyakorlati elkészítésére vonatkozó útmutatásoknak Magyarországon jelentős irodalma van. A szakanyagok közül néhányat említve szeretnék megvilágítást adni az ezzel kapcsolatos nézetekről. A tervezés során különféle eljárásokat, módszereket alkalmazhatunk, ezek csoportosítása a következő:

Számítás igényesség szerint:

- logikai kalkulációs
- matematikai programozások

Szélső értékre történő törekvés szerint:

- optimalizáló
- nem optimalizáló

Időtényező figyelembe vétele szerint:

- dinamikus
- statikus

Kockázat kezelése szerint:

- determinisztikus
- sztochasztikus

Tényleges módszerek szerint:

- mérleg módszer
- programtervezés
- lineáris programozás
- függvényelemzés
- beruházás kalkuláció

- hálóztervezés
- szimuláció

Terv időbeli kiterjesztése szerint:

- rövid távú (maximum 3 év)
- középtávú (3 – 5 év)
- hosszú távú (5 – 10 év)

Terv mélysége szerint:

- stratégiai
- taktikai
- operatív

(Balázs et. al., 2003.)

A munka módszertanát tekintve két fő irányzatot különböztetünk meg a mai magyar gyakorlatban. – Tiszteletben tartva azt, hogy több szempont szerinti csoportosítás is létezik. – Az egyik a számviteli rendszeren alapuló, amely gyakorlatilag a tervezés során elkészíti az éves beszámoló két alapvető elemét, a mérleget és az eredménykimutatást. A tervek összeállítási tematikájával a számviteli törvény terminológiájához ragaszkodik, kifejezésekben és tartalomban egyaránt (pl: üzemi tevékenység eredménye, pénzügyi műveletek eredménye stb.). Ennek nagy irodalma van, amelyek közül néhányat – a teljesség igénye nélkül – megemlítek. Nagyon részletes magyarázó jellegű kiadványt készített a Saldo RT. (Trumanné, 1998.)

A másik irányzat, amely kevésbé helyezi előtérbe a számviteli rendszert és gyakran „hétköznapi” szóhasználattal élve a termelő logikája szerint építi fel a tervet. Ez a nem közgazdasági végzettségű szakemberek számára áttekinthetőbb. Ennek az irányzatnak is széles irodalma van, ezek közül egyet említenék: Szirmai (1995.) könyvét, amely nagyon leegyszerűsítve tárgyalja a tervezés részleteit. Ki kell azonban jelenteni, hogy a számviteli ismeretekre alapszínt a tervezéshez mindenképpen szükség van.

A sor itt is folytatható, de a tanulmánynak nem ez a célja. Leszögezhetjük, hogy az ezzel kapcsolatos irodalom kellően széles és mély. Nem célom ezek tartalmát és színvonalát vitatni. Munkámmal szeretnék beállni ebbe a sorba, felmérni az igényt egy általam összeállított tervezési módszerre és lehetőleg kielégíteni azt. Saját kutatási területem szempontjából fontos, hogy a tervek céljukat tekintve két csoportba sorolhatók:

a, Külső igény kielégítését célzó terv

b, Vállalkozás saját céljait kielégítő terv (Kvassinger, 1996.)

A külső igény kielégítését célzó terv elkészítésével általában valamely hitelt, tőke- vagy egyéb támogatást nyújtó szervezet elvárásainak felelnek meg a vállalkozók. Ezekben a helyzetekben a tervmunkának szigorú előírásai vannak. A külső szervezet biztosítja a tervnyomtatványokat és tematikát ad azok kitöltéséhez. Gyakran előfordul, hogy a terv készítésére „kötelezett” és a terv „befogadója” között jelentős szakmai különbség van. (Általában az állami szervek, bankok munkatársai a felkészültebbek.) Ez a helyzet nehézséget okoz és gyakran igényli azt, hogy a vállalkozó tanácsadót kérjen fel a munkára. Ebben az esetben fennáll annak az esélye, hogy a gazdálkodó továbbra sem érti a terv táblázatának adatait. Munkám során összeállítottam egy olyan egyszerűsített terv-sémát, amelyet a mezőgazdasági termelők tudnak kezelni, ki tudják tölteni azt. A megkeresett pénzügyi intézetek is elfogadhatónak tartják. Nyilatkozatuk szerint a jelenleg alkalmazott nyomtatványaik mellett felkérlik a termelőket ennek összeállítására is.

8.4. A mezőgazdaság tervezési sajátosságai

A mezőgazdaságban a tervezési munka sajátosságai a tevékenység jellegéből adódnak. Ezzel a kérdéssel az előző fejezetekben foglalkoztam, ezért csak felsorolásszerűen, és összefoglaló jelleggel említem meg ezeket.

- a) A mezőgazdasági termelés egymásra épülő, vertikális jellege. Tekintettel kell lenni arra, hogy a mezőgazdasági termelés vertikális jellegű és az egyik ágazat késztermékét a másik ágazat felhasználja, illetve a másik ágazat termékét az első esetleg hasznosíthatja. Példaként említhetjük a növénytermesztést, amelynek termékeit az állattenyésztés felhasználhatja, az állattenyésztés melléktermékét a szerves trágyát pedig a növénytermesztés hasznosítja.
- b) A mezőgazdasági termelés kampányjellege. A tervezés során figyelembe kell venni, hogy mezőgazdasági termelésben gyakran adódnak kampánymunkák, és ennek megfelelően kell anyaggazdálkodási tervet, munkaerő-gazdálkodási tervet, pénzügyi tervet stb. készíteni.
- c) A költségek felmerülésének lökésszerűsége. A pénzügyi tervezés során figyelemmel kell lenni arra, hogy a tevékenység jellege miatt több esetben a költségek és a bevételek lökésszerűen, nagy összegben jelentkeznek, amelyre időben fel kell készülni.
- d) A tevékenység időbeni elhúzódása. A jövedelmezőségi terv összeállítása során figyelemmel kell lenni arra, hogy az eszközök jelentős része hosszú időn keresztül

szolgálja a termelést, hosszú idő alatt adja át értékét az új termék értékébe, éppen ezért hosszú időn keresztül képes megtérülni.

A tervezés során figyelemmel kell lenni arra, hogy a mezőgazdaságban a termelési folyamatok szakaszolhatóak az alábbiak szerint:

- termelés előkészítése,
- termelés,
- forgalom.

A tervező munka során figyelemmel kell lenni ezek elkülönülésére, a készletezési és költségfolyamatok szétválására, a költségfolyamatok és pénzügyi folyamatok időbeli eltérésére.

A tervezésre a mezőgazdaságban jelentős igény van, hasonlóan a többi nemzetgazdasági ághoz. Megfigyelhető, hogy a termelés, tervezés és pénzellátás az átlagostól eltér, annál bonyolultabb és nagyobb energiát igényel. Ezzel egyidőben az is tény, hogy az agráriumban jelentős a kisvállalkozók és őstermelők aránya. Ennek a körnek nyilvántartási kötelezettségei alacsonyabb szintűek, így a megfelelő adatbázis létezése megkérdőjelezhető.

A fennálló helyzetben érdemes megvizsgálni a kistermelők, kisvállalkozások tervezési és elemzési szokásait, és azzal kapcsolatos álláspontokat.

9. A kutatási anyag és módszer

A piacgazdaság a korlátlan lehetőségek és korlátlan veszélyek világaként jelenik meg a vállalkozások számára. Korlátlan lehetőség, hiszen a tisztességesen szerzett vagyon eredetét, annak jogszerűségét senki nem kérdőjelezi meg. Ezzel egyidőben veszély is, hiszen a piaci környezet bármikor legázolhatja, félresöpörheti a vállalkozást. A rendszerváltás tehát nagy lehetőséget, nagy kihívást és nagy kockázatot hozott minden magyar gazdálkodó számára.

Ez a helyzet természetesen érinti a mezőgazdaságot is. Az állami gazdaságok és a régi típusú szövetkezetek megszűntek. Ezek helyére került a rengeteg vállalkozó, kistermelő, gazdasági társaság és új típusú szövetkezet. A piaci szereplők száma sokszorosára nőtt. Az önálló gazdálkodás anyagi és szakmai feltételei nem mindenhol adóttak. Az új tulajdonosok nem rendelkeznek megfelelő tőkével, sok esetben a technológiát sem ismerik kellően, pénzügyi, gazdálkodási és piaci ismereteik pedig hiányosak. Olyan helyzetben

keressük helyünket az Európai Unióban, amelyben még a nemzetgazdaságon belül sem találta meg mindenki azt.

A változó helyzetben hasznos lehet az értekezésemben elvégzett kutatási és fejlesztési tevékenység. Munkám során az alábbi feladatokat hajtottam végre:

- A mezőgazdasági kisvállalkozások vezetőinek szakmai összetétel szerinti vizsgálata.
- Felmértem a mai magyar bankrendszer által alkalmazott tervezési módszer bonyolultságával és tartalmával kapcsolatos véleményeket.
- Megvizsgáltam annak igényét, hogy egy egyszerűbb, könnyebben kezelhető tervezési módszert szívesen alkalmaznának-e a vállalkozások.
- Kidolgoztam egy leegyszerűsített tervezési modellt és felmértem az azzal kapcsolatos véleményeket a rendszer bonyolultságával és tartalmával kapcsolatosan.
- Felmértem, hogy van-e igény az egyszerű módszer alkalmazására.
- Leteszteltem az egyszerű tervezési módszer alkalmazhatóságát.
- Kidolgoztam és teszteltem egy egyszerű számítási módot, amely a vállalkozás hitel-felvételi korlátjának meghatározására szolgál.

9.1. A kutatás hipotézisei

A munka kezdetén a következő feltételezésekből indultam ki és igyekeztem azokat bizonyítani, vagy elvetni:

- A családi gazdaságok üzemeltetői számára a pénzügyi- gazdasági döntések előkészítése nehézséget okoz.
- A kistermelők bonyolultnak érzik a jelenlegi tervezési módszereket, ezért nem szívesen alkalmazzák azokat.
- A mezőgazdasági kisvállalkozások vezetésének szakmai színvonala alacsony, a vezetők jelentős hányada szakképzettség nélküli, vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezik és nagyon alacsony a felsőfokú végzettségűek aránya.
- A vállalkozások vezetői szükségességét érzik egy tervezési módszer használatának.
- Egy általam kidolgozott és megismertett tervezési rendszert a vállalkozások egyszerűnek és közérthetőnek tartanak.
- A megismert tervezési rendszert a vállalkozások szívesen alkalmazzák.

- A kidolgozott egyszerűbb tervezési módszert egy mezőgazdasági szakközépiskola 11. osztályos csoportja rövid idő alatt képes megtanulni, és megfelelő szinten alkalmazni.
- A mezőgazdasági vállalkozók képesek az általam összeállított tervnyomtatványok kitöltésére.
- A pénzügyintézetek elfogadják, és a jelenlegi üzleti tervezési módszerek támogatására alkalmasnak tartják az általam összeállított eljárást.
- Mezőgazdasági termelők és agrárszakemberek az összeállított, hitelfelvételi korlát számítását célzó modellt átlátják, és szívesen alkalmazzák.

9.2. A kutatási munka célja, várható eredményei

A munka végeztével képet kaphatok az alábbiakról:

- A mezőgazdasági kisvállalkozások vezetőinek szakmai összetétele.
- Tervezési, elemzési módszerekkel kapcsolatos igények jellege.
- Megismerem a jelenleg Magyarországon alkalmazott üzleti tervezési sémák bonyolultságáról és tartalmáról kialakult véleményeket.
- Megtudom, hogy van-e igény egy egyszerűbb, könnyen kezelhető módszertan kidolgozására és alkalmazására.
- Megismerem a kidolgozott tervezési- elemzési módszer és egyszerűsített számítási modell gyakorlati alkalmazhatóságára, bonyolultságára és tartalmára vonatkozó véleményeket, és az alkalmazására vonatkozó igényeket.
- Információt kapok a módszer gyakorlati alkalmazásának lehetőségéről, és arról, hogy egy közgazdasági előképzettséggel nem rendelkező mezőgazdasági szakos középiskolai tanulócsoport milyen gyorsan és milyen mélységben képes elsajátítani a módszer lényegét, és hogyan tudja megoldani az azzal kapcsolatos feladatot.

9.3. A kutatási munka módszere

Az értekezés alapjául szolgáló kutatási munka négy szakaszban zajlott:

- a) Adatbázisok, szakirodalom feldolgozása. Ezen munka során a magyar nemzetgazdaság főbb mutatóit ismertem meg, különös tekintettel az agrárgazdaság jelenlegi helyzetére, a tulajdonosi szerkezet átalakítás hatásaira.

- b) A fennálló helyzet elemzése, értékelése. A fennálló helyzet elemzéséhez háromszáz darab kérdőív kitöltését végeztük el különböző méretű vállalkozások esetében azzal a megköttéssel, hogy azok 10 főnél kevesebb alkalmazottat foglalkoztatnak. A feldolgozás során igyekeztem képet, választ kapni a kutatás hipotéziseire vonatkozóan. A helyzet elemzését statisztikai módszerekkel végeztem. A következtetések levonása előtt meggyőződtem a minta megbízhatóságáról, arról, hogy a minta tulajdonságai mennyire jellemzi az alapsokaságot.
- c) Új módszerek kidolgozása. Az új módszer kidolgozása során egy európai uniós tagállam – Ausztria – egyik tartományának agrárkamarájánál tekintetem át a mezőgazdaságban alkalmazott tervezési módszert. Mintaként használva azt elkészítettem egy egyszerűsített üzleti terv sémát és annak kitöltési útmutatóját. A szakirodalom segítségével összeállítottam egy egyszerűsített eljárást a gazdálkodók hitelfelvételi korlátjainak meghatározására.
- d) A tervezési módszer oktatása egy közép fokú oktatási intézményben. Az új módszer tesztelését egy mezőgazdasági szakközépiskolában végeztem el. A szakközépiskola 11. évfolyam közgazdasági képzettséggel nem rendelkező hallgatóinak kétszer 45 perces tanítási órában oktattam az üzleti tervet és egy hét felkészülési időt hagytam a tananyag elsajátítására. Egy hét elteltével a hallgatókkal dolgozatot írtattam, melynek keretében egy komplett üzleti tervet kellett elkészíteniük egy képzeletbeli családi gazdaság esetében.
- e) Az új módszerek tesztelése falugazdászok körében. A tervezési eljárás és a számítási modell alkalmazhatóságával kapcsolatban interjút készítettem a földművelésügyi hivatal munkatársaival.
- f) Módszer tesztelése mezőgazdasági kistermelőkkel. A tervezési eljárás nyomtatványait és annak leírását szétosztottam mezőgazdasági termelők között és rövid tájékoztató után kértem annak kitöltését. Két héttel későbbi időpontban egy megbeszélésre hívtam őket, ahol a kitöltött üzleti tervet átnézhattuk, és problémáikat, felvetéseiket megvitattuk. A számítási modellt szintén véleményeztettem a termelőkkel.
- g) Új módszerek tesztelése pénzügyi szakemberek által. A tervezési anyagot és számítási módszert bemutattam mezőgazdasági vállalkozásokat hitelező pénzügyezeteknek és kértem véleményüket.

9.4. A kutatás adatbázisai és forrásai

A kutatás adatbázisául a következőket használtam:

- Központi Statisztikai Hivatal kiadványai
- Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet belső kutatási anyagai és publikációi
- A témával kapcsolatosan megjelent szakcikk, szakkönyvek adatai
- Egy magyar bank által a családi gazdaságok hitelkérelméhez használt üzleti terv nyomtatvány és kitöltési útmutató
- A Burgenlandi Agrárkamara által használt üzleti terv sémája
- A kutatási munka során elkészített és kitöltött kérdőívek adatai
- Az interjúk során elhangzottak

9.5. Az adatok gyűjtésének és vizsgálatának módszerei

9.5.1. Az adatok gyűjtésének módszerei a tervezési szokásokra és üzleti terv mintákra vonatkozóan

A megfigyelt sokaságra vonatkozó fontosabb adatok:

Alapsokaság: A mezőgazdaság területén tevékenykedő, tíz főnél kevesebb személyt foglalkoztató gazdálkodók négy megyében

Mintanagyság: 300 gazdálkodó

Minta kiválasztása: egyszerű véletlenszerű mintavétel útján

A megkérdezés körülményei:

A mezőgazdasági kisvállalkozásokra vonatkozó adatok gyűjtése kérdőíves megkérdezés útján történt. A vizsgálatba bevont terület: Jász-Nagykun-Szolnok megye, Bács-Kiskun megye, Csongrád megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye.

A megkérdezést főiskolai hallgatók végezték. A diákok kiválasztása jelentkezés alapján történt, irányítás nélkül. A kiválasztás egyetlen szempontja az volt, hogy a hallgató lakóközösségében találjon mezőgazdasági kistermelőt. A munkára jelentkező hallgatók a konkrét feladatot csak utólag ismerték meg, a hirdetéskor pusztán annyit tudtak, hogy kérdőíves megkérdezést kell végezniük. A megkérdezettekkel kapcsolatban pusztán annyi eligazítást kaptak, hogy a 0 és 9 fő közötti létszámot foglalkoztató vállalkozásokat kell megkeresni. Fontos szempont volt, hogy egy körzeten belül – településen, utcában, stb. – minden termelőt meg kellett kérdezni. Így biztosítani tudtam, hogy a kérdezőbiz-

tosok a saját lakókörnyezetükben található valamennyi vállalkozót megkeressék. A válaszadás önkéntes volt, tehát ha valaki megtagadta azt, akkor a mintába nem került bele. A munkát végzők által átvett kérdőívek száma 300 darab, amelyből 277 volt értékelhető. Előfordult, hogy a megkérdezettek a kérdések egy részére nem tudtak, vagy nem akartak választ adni. Abban az esetben, ha ez az adatok csoportosítását zavarta, vagy egy fontos következtetés levonását befolyásolhatta volna, akkor a kérdőívet nem dolgoztam fel.

A feladatot ellátókat arra kértem, hogy a kérdőíven kérdésenként haladjanak sorban, és a már rögzített válaszokat utólag ne módosítsák. A két üzleti terv összehasonlításánál fontosnak tartottam, hogy a megkérdezett addig ne lássa a második üzleti tervet, amíg nem mondott véleményt a magyar bank formanyomtatványáról, és amíg nem nyilatkozott arra vonatkozóan, hogy üzleti tervet szeretne-e készíteni, illetve a banki anyagnál egyszerűbb üzleti tervre van-e igénye. Abban az esetben, ha a magyar bank igényeinek megfelelő üzleti tervet egyszerűnek és kezelhetőnek talált, és a kérdőíven ez rögzítésre került, akkor utólagosan az ausztriai gyakorlatra alapozott nyomtatványok ismeretében ezt a véleményét már nem korrigálhatta.

A kérdezőbiztosok nyilatkoztak arra vonatkozóan, hogy a megkérdezetteket munkájuk során semmilyen módon nem befolyásolták.

A kérdőív mintája az 1. számú mellékletben található.

9.5.2. Az adatok vizsgálatának módszere

Első lépésben az adatokat csoportképző ismérvek szerint csoportosítottam és összesítettem.

Csoportképző ismérvek:

1. A vállalkozás vezetőjének szakképzettsége

- Szakképzettség nélküli
- Szakmunkás végzettségű
- Középfokú végzettségű
- Felsőfokú végzettségű

2. A vállalkozás típusa

- Egyéni: őstermelő, mezőgazdasági kistermelő, egyéni vállalkozó, családi gazdaság
- Társas vállalkozások: ide tartoznak a gazdasági társaságokról szóló törvény és a szövetkezeti törvény hatálya alá tartozó vállalkozások.

3. A vállalkozás tőkéjének nagysága

- 0 – 5.000.000 Ft
- 5.000.000 Ft – 10.000.000 Ft
- 10.000.000 Ft fölött

4. Vállalkozás árbevételének nagysága

- 0-3.000.000 Ft
- 3.000.000 Ft – 10.000.000 Ft
- 10.000.000 Ft fölött

Második lépésben elkészítettem a következtetések levonását elősegítő táblázatokat, melyek az értekezés tartalmi részében kerülnek bemutatásra. A következtetések levonását megelőzően megvizsgáltam a minta megbízhatóságát, azt, hogy annak a tulajdonságai mennyiben jellemzőek az alapsokaságra.

Alkalmazott statisztikai módszerek:

- Viszonyszámok
- Átlagok
- Szóródás mutatószámai
- Minta megbízhatóságának próbája

9.5.3 Feldolgozott minta megbízhatóságának próbája, hipotézisek vizsgálata

A statisztikai következtetések egyik formája a hipotézisek ellenőrzése.

„Statisztikai hipotézis alatt a vizsgált sokaság(ok) egy vagy több paraméterére, vagy elosztására vonatkozó feltevést értjük. Mintát vagy mintákat használunk arra, hogy az állításról megállapítást tegyünk, elfogadjuk-e, vagy elutasítjuk. A feltevés ellenőrzését röviden tesztelésnek is nevezhetjük, ennek eszköze a statisztikai próba.”

(Kardosné - Vargáné, 1997.)

A statisztika többféle hipotézisvizsgálatot ismer. A továbbiakban csak az értekezésben alkalmazott „z próba” ismertetésére térek ki.

A feltevések vizsgálatát a matematikai valószínűségszámítás összefüggéseire alapozzuk. A számítás során felállítjuk a hipotéziseket az alábbiak szerint:

H_0 = nullhipotézis. Alapforma az a feltevés, amely szerint a mintára jellemző adat az egész sokaságra jellemző.

H_1 = alternatív hipotézis. Alternatív lehetőség, amely szerint a minta nem jellemzi az alapsokaságot.

A statisztikai minta az alapsokaságra vonatkozóan minimális hibát mindig tartalmaz. A vizsgálat során ezért megkülönböztetünk első- és másodfajú hibákat. Az elsőfajú hiba az, amelyet gyakorlatilag elfogadunk. Ha a különbség ezen a hibahatáron belül van, akkor elfogadjuk, hogy a minta jellemzői az egész sokaságra vonatkoztathatóak, és az eltérés nem szignifikáns.

Az elsőfajú hibát α -val jelöljük, és szignifikancia szintnek nevezzük.

A hipotézisek ellenőrzésének folyamata

1. Megfogalmazzuk a nullhipotézist és rögzítjük a szignifikancia szintet.
2. Eldöntjük, hogy milyen próbát kívánunk alkalmazni.
3. Kiszámítjuk a minták alapján a próbafüggvény átlagos értékét (empirikus vagy számított függvényérték)
4. Meghatározzuk a nullhipotézis elfogadásának kritikus pontját és így ezzel kijelöljük az elfogadási tartományt.
5. Döntünk arról, hogy elfogadjuk-e a nullhipotézist. Ha a próbafüggvény aktuális értéke az elfogadási tartományban van, akkor elfogadjuk a nullhipotézist, ha nem, akkor elutasítjuk.

A vizsgálatokat az irodalomjegyzékben szereplő szakkönyvek alapján végeztem.

10. A kutatás eredményei

10.1. A vállalkozások hitelfelvételi korlátjának meghatározásának egyszerű számítási módszere

10.1.1. A számítási mód szükségessége

Egy vállalkozás alapítása és működése során az egyik legfontosabb feladat a szükséges tőke biztosítása, a tevékenység folyamatos finanszírozása. A kérdéskörből a finanszírozással, a finanszírozási források jellegével és azok eredményre gyakorolt hatásaival foglalkoztam. Összehasonlítottam az egyes forrásokat és a szakirodalom alapján összeállít-

tottam egy számítási módot, az idegen tőke értékelése, hatásának vizsgálata céljából. A módszer segítségével kiszámítható, hogy az összes tőkén belül maximum hány százalék lehet az idegen forrás, anélkül hogy az a vállalkozás pénzügyi stabilitását – veszteség okozása miatt – veszélyeztetné.

Lényegesnek tartom, hogy a számítás módszere egyszerű legyen és így közgazdasági előképzettséggel nem rendelkező vállalkozó is alkalmazni tudja.

10.1.2. Finanszírozási források és azok minősítése

A gazdálkodást jelentősen befolyásolják a finanszírozási források, mivel azok a gazdasági döntésre és az eredményre is hatással vannak.

Az egyes forrásokat, azok értékelési szempontjait és a minősítéseket a 15. sz. táblázat tartalmazza.

Legkedvezőbb véleményt a saját tőkéről alakíthatunk ki, mivel nem kell visszafizetni és nincs költsége. Hasonló a helyzet a társtulajdonok által biztosított forrással is. Hátránnyként kell megemlíteni, hogy a társ beleszól a döntésbe és ez nem szakmai befektető esetén zavarokat okozhat. Az állami támogatás általában kedvező, de igénybe vétele előtt célszerű részletesen áttanulmányozni a folyósítás feltételeit és azt, hogy azok teljesítése milyen hatást gyakorol a gazdálkodásra. Példaként említhetjük a munkahelyteremtő beruházást, amelynek támogatása meghatározott létszám folyamatos foglalkoztatásához kötött. Ez a kötelezettség jelentős terhet ró a vállalkozásra, esetleg veszteségessé teheti a gazdálkodást.

Nagyon kedvező a szerződéses kapcsolatokon alapuló, költségmentes, határidőn belüli kötelezettségek hatása. Ezeket természetesen ki kell fizetni, de a határidőig költség nélkül, teljesen szabadon használhatók (pl.: szállítókkal szembeni tartozás). Ezeket a spontán finanszírozás elemei közé sorolhatjuk. A hitel a vállalkozás pótlólagos forrása, amely élénkíti a működést és ezáltal pozitív hatást gyakorol a gazdálkodásra. Jelentőségét nem szabad lebecsülni, de körültekintően kell eljárni, ha a finanszírozás során igénybe kívánjuk venni. Hátránnyként említhetjük, hogy cél jellege miatt a döntéseinket befolyásolja, vissza kell fizetni és a jövedelem egy részét elvonja. Jelentős költséget ró a vállalkozásra, amely két részből tevődik össze, kamatból és kezelési költségből.

A vállalkozások fontosabb forrásai és azok minősítése

Megnevezés	Visszafizetési kötelezettség	Költség	Beleszólás a döntésbe
Saját tőke	+	+	+
Tőkés társ	+	+	-
Állami támogatás	+	+	-
*Határidőn belüli kötelezettségek	-	+	+
Hitel	-	-	-

* Szerződésen alapuló, költségmentes határidőn belüli kötelezettségek

+ pozitív megítélésű

- negatív megítélésű

Forrás: Andrew J. Sonyi: (1990.)

A felvett hitelre vetített teher számításánál a hitelköltség mutatót használhatjuk. A pénzintézetek - jogszabályi rendelkezés alapján - a teljes hiteldíj mutatót (THM) fogadják el leginkább. Ennek számítását jogszabály rögzíti (4/1997. (III.5.) Kormányrendelet).

A gazdálkodó szervezetek azonban ezt nem szívesen alkalmazzák, mert bonyolultnak találják és számukra az az elsődleges, hogy mennyi hitelt kapnak, és mennyit kell visszafizetniük. Tanácsadói munkám során megfigyeltem, hogy a vállalkozások vezetőit kevésbé érdekli, hogy az egy évre vetített költség hány százalék, ha töredék évre veszik fel a hitelt, sokkal inkább annak abszolút összegére kíváncsiak. Ez a szemlélet nem fogadható el, mivel a gazdasági kalkulációt pontatlanná teszi az alternatívák összehasonlításánál. A hitelek igénybevételét megelőzően számolni kell annak ráfordításaival, hiszen az csökkenti a vállalkozásnál maradó nyereséget.

A rendeletben rögzített számítás helyett alkalmazható egy egyszerűbb képlet, amely a vállalkozásvezetők számára könnyen kezelhető. A hitelköltség számítása a következő:

$$\text{Hitelköltség} = \left(\frac{\text{Tőke} + \text{Kamat}}{\text{Tőke} - \text{Folyósításkor levont költségek}} - 1 \right) \times 100$$

Forrás: Saját képlet

A mutató jelzi, hogy a ténylegesen felvett hitelhez képest hány százalékkal kell többet visszafizetni. A képlet hiányossága, hogy az időtényezőt nem kezeli, előnye, hogy könnyen számítható és jól értelmezhető.

10.1.3. A tőkeáttétel és annak hatása

A gazdálkodó szervezetek forrásai között megjelenik az idegen tőke is. A tőkeáttételt általában hitelfelvételt idéz elő. Számítása az alábbi képlettel történik:

$$L = \frac{\text{Összes eszközérték}}{\text{Saját tőke}}$$

Forrás: Horváth, (1998.)

A mutató jelzi, hogy a saját tőkéhez viszonyítva hányszoros az összes tőke aránya. Az idegen tőke mindig fix költséggel jár, mivel a hitelező bank szerződésben rögzíti a saját bevételeit. Természetes, hogy ennek az állandó költségnek a jelenléte növeli a gazdálkodás kockázatát, és nagyobb teljesítményre készítet. Ismert, hogy a hitel gazdálkodásra gyakorolt hatását több tényező befolyásolja, annak aránya és az átlagos hitelköltség. Tény, hogy a forrás a cég működését élénkíti.

Alapvető gazdasági elvárás, hogy hitelt csak olyan gazdálkodó vegyen fel, aki képes annak költségeit kitermelni. Ennek az igénynek a kielégítéséhez szükséges, hogy a vállalkozó a tervezés időszakában kalkulációt készítsen és meghatározza azt a határt, amelyet a tőkeáttételben elérhet.

10.1.4. A vállalkozás hitelfelvételi lehetőségeinek korlátja

Ebben a részben egy kalkulációs módszert mutatok be, melyet különböző pénzügyi mutatószámok összefüggései alapján állítottam össze. Ez a számítás lehetőséget nyújt arra, hogy a vállalkozás megvizsgálja, hogy a finanszírozási tevékenysége során milyen mértékben vehet igénybe hitelt. Az összes forrás hány százaléka lehet hitel a nélkül, hogy annak jövedelem elvonó hatása a vállalkozás által működtetett összes tőke kitermelt nyereségét elvonja és ezáltal az eredmény negatív tartományba kerül.

A számítás elvégzése érdekében tekintsünk át néhány mutatót.

A mutatószámok egy részét Béhm (1998.) szerint használok, másik csoportja saját vizsgálatom eredménye.

I. Szakirodalomban megtalálható képletek:

$$\text{a., Saját tőkére eső nyereség: } \frac{\text{Adózott eredmény}}{\text{Saját tőke}} \cdot 100$$

A mutató jelzi, hogy a vállalkozás egy adott időszak alatt –általában 1 év alatt – saját tőkéjére vetítve hány % nyereséget képes kitermelni.

$$\text{b., Összes tőkére eső nyereség: } \frac{\text{Adózott eredmény}}{\text{Összes tőke}} \cdot 100$$

A mutató érzékelteti, hogy a vállalkozás összes tőkéje egy megadott időszak alatt – általában 1 év alatt – hány %-nyi eredményt tudott produkálni.

II. Saját képletek

$$\text{a., Összes kitermelt nyereség: } \frac{\text{Adózott eredmény} + \text{Átlagadókulcs arányában csökkentett hitelköltség}}{\text{Összes tőke}} \cdot 100$$

A képlet meghatározásánál támaszkodtam Bordáné Radóczki Mária (1990.) szakkönyvére.

Az átlagadókulcs arányában csökkentett hitelköltség számításának azért van jelentősége, mert a termelés során kitermelt nyereséget két részre kell osztani. Egyik része a vállalkozásnál marad, másik részét a hitelezők kamat és kezelési költség formájában tőkeköltségként elvonják. Amennyiben a tevékenységet, annak jövedelmezőségét meg akarjuk ítélni a teljes kitermelt adózott eredményt kell számításba venni.

Felmerülhet a kérdés, miért az adózott eredményt és nem az adózás előtti eredményt? A vállalkozás érdekeltiségének központjában az adózott eredmény áll, és a szakirodalom is ezt használja gyakrabban.

Meg kell jegyeznünk, hogy az összes kitermelt nyereség lehet pozitív abban az esetben is, ha a vállalkozás adózott eredménye negatív.

Abban az esetben, ha a kitermelt nyereséget teljes mértékében vagy azt meghaladó összegben vonja el tőke költségként a pénzintézet, akkor egy pozitív üzleti eredményből lehet negatív adózás előtti eredmény és így negatív adózott eredmény. A saját tőkére eső nyereség negatív előjele esetén elképzelhető, hogy az összes kitermelt nyereség pozitív. Ezt tőkeáttétel kockázatként ismeri a szakirodalom. (Illésné, 1998.)

$$\text{b., Idegentőke jövedelem elvonó hatása: } \frac{\text{Átlagadókulcs arányában csökkentett tőkeköltség}}{\text{Költséggel járó idegentőke átlagos állománya}} \cdot 100$$

A költségekkel járó tőke alatt azt az idegen forrást érthetjük, amely a vállalkozás számára költséggel járhat. Ebbe a körbe tartozik például a hitel, mert kamatot és kezelési költséget kell fizetni a pénzintézetnek. Nem tartozik ide a fizetési határidőn belül kifizetett szállítói tartozás, mert nem kell kamatot fizetni.

A mutató jelzi, hogy a vállalkozásnál működtetett idegen tőke átlagosan a hitel összegének hány %-át vonja el a vállalkozástól tőkeköltség formájában.

(hitelköltség = kamat + kezelési költség)

$$\text{c., Költséggel járó idegen tőke aránya a finanszírozásban: } \frac{\text{Költséggel járó idegen tőke}}{\text{Összes forrás}} \cdot 100$$

A mutató segítségével kiszámíthatjuk, hogy az összes működtetett tőke hány %-a a költséggel járó idegen tőke.

$$\text{d., MEMR =: } \frac{\text{Adózott eredmény + Átlagadókulcs arányában csökkentett hitelköltség}}{\text{Összes tőke}} \cdot 100$$

MEMR = Módosított eszközmegtérülési ráta

Az összes tőke átlagos értékét kronológikus átlaggal állapíthatjuk meg.

Az eszközmegtérülési ráta jelzi, hogy a működtetett eszközök átlagos értéke, vagyis az összes tőke éves átlagban hány % adózott eredmény kitermelésére képes. A tört számlá-

lójában szerepel az adózott eredmény és átlagadókulcs arányában csökkentett hitelköltség, mint az összes működtetett tőke által kitermelt jövedelem. A mutató csak ezen összes nyereség figyelembevételével mutat reális képet.

A költséggel járó idegen tőke maximális arányát T -vel jelölöm. Ezt addig képes elviselni a vállalkozás, amíg az alábbi egyenlőtlenség fennáll.

$T \times \text{Idegen tőke jövedelem elvonó hatása} \leq \text{Módosított Eszközmegtérülési Ráta (MEMR)}$

Az elméleti összefüggéseket kövessük nyomon egy egyszerű példán keresztül is.

Példa:

MEMR = 8 %

Idegentőke költsége = 20 %

(kamat + kezelési költség)

Számítás:

$$T \times 0,2 < 0,08$$

$$0,08$$

$$T < \frac{0,08}{0,2}$$

$$T < 0,4$$

$$T < 40 \%$$

Ellenőrzés:

A vállalkozás összes tőkéjét tekintsük 10.000 eFt-nak.

MEMR = 0,08

Kitermelt összes adózott jövedelem = 800 eFt (10.000 eFt x 0,08)

Jövedelem elvonó hatás 40 %-os idegentőke aránynál

10.000 eFt x 0,40 x 0,2 = 800 eFt

Nyilvánvaló, hogy alacsonyabb aránynál a jövedelem elvonás kevesebb, magasabb részesedésnél több, mint 800 eFt. Példánkban a vállalkozás maximum 40 %-ig vehet igénybe költséggel járó idegen tőkét anélkül, hogy az veszteséget okozna. A számítási mód - az általam ismert szakirodalomban – mindezidáig nem volt fellelhető, ezért újszerű számítási sémának tekinthetjük.

A modellszámítást követően vizsgáljuk meg egy másik, részletesebb adatokon alapuló kalkulációt is. A számítás során négy esetet feltételezek, eltérő idegentőke aránnyal, tőkearányos jövedelmezőség állandó növekedésével és annak változatlan szintjével is kalkuláltam. Megvizsgáltam azt is, hogy mi történik, ha az összes tőke jövedelmezősége magasabb, mint a hitelköltség. Az összehasonlítás során érzékelhetjük az eltérő tőkeát-tétel és jövedelmezőség hatását. Az adatokat a 16. sz. táblázat tartalmazza.

16. sz. táblázat

**A gazdálkodó szervezetek tőke összetételére és jövedelmezőségére
vonatkozó adatok**

Megnevezés	1. eset	2. eset	3. eset	4. eset
Saját tőke eFt	18000	18000	18000	18000
Hitel eFt	2000	6000	12000	22000
Idegen tőke jövedelem elvonó hatása %	22	22	22	22
Tőkearányos jövedelem I %	8	9	10	11
Tőkearányos jövedelem II %	8	8	8	8
Tőkearányos jövedelem III. %	25	25	25	25
*Összes nyereség I eFt	1600	2160	3000	4400
*Összes nyereség II eFt	1600	1920	2400	3200
Összes nyereség III. eFt	5000	6000	7500	10000
*Vállalkozásnál maradó eredmény I eFt	1160	840	360	-440
*Vállalkozásnál maradó eredmény II eFt	1160	600	-240	-1640
Vállalkozásnál maradó eredmény III. eFt	4560	4680	4860	5160
*Hitelköltség eFt	440	1320	2640	4840

* Számított adatok

A növekvő jövedelmezőséget feltételező adatok I-ként a változatlan eredményességen alapuló adatokat II.-ként a hitelköltséget meghaladó átlagos jövedelmezőség adatait III.-ként jelöltem a táblázatban.

A táblázat adataiból megfigyelhető, hogy a hitel, annak ellenére, hogy a gazdálkodás hatékonyságát – a tőkearányos jövedelmezőséget – folyamatosan emelni tudta a vállalkozásnál maradó nyereséget csökkentette. Ennek egyértelmű oka, hogy az idegen tőke szerződésben rögzített, vállalkozástól elvont eredménye magasabb, mint az osztóke jövedelmezősége. A cég 10 %-os eszközarányos jövedelmezőség mellett az alábbi számításnak megfelelő hitelarányt képes elviselni veszteség nélkül.

$$T * 0,22 \leq 0,1$$

$$T \leq 0,45$$

A kalkuláció szerint az elfogadható hitelarány maximum 45 % lehet.

Változatlan jövedelmezőségi mutatót feltételezve a helyzet kedvezőtlenebb, már a második és harmadik eset között elveszítjük az idegen forrás költségei miatt a teljes kitermelt nyereséget és az eredmény 0 lesz, illetve negatív tartományba kerül.

Az elviselhető hitelarányt az alábbi számítással határozhatjuk meg:

$$T \cdot 0,22 \leq 0,08$$

$$T \leq 0,36$$

A kalkuláció szerint ez az érték 36 %, amely alacsonyabb, mint az előző években volt. Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy ha a bevont tőke növelni tudja az összes tőke jövedelmezőségét, akkor azzal a vállalkozás teherbíróképességét is javítja. Ez két lehetőséget vonhat maga után. Abban az esetben, ha az össztőke jövedelmezősége magasabb, mint a hitelköltség, akkor a vállalkozásnál maradó – eredmény kimutatásban adózás előtti eredményként szereplő – nyereség növekszik. Ha az össztőke jövedelmezősége alacsonyabb, mint a hitelköltség, akkor a kimutatott nyereség csökken. Gazdasági szempontból indokolatlan a hitel felvétele, ha az a jövedelmezőséget nem tudja fokozni. A számítások és a gyakorlat is igazolják, hogy a felvehető hitel összegének és a tőkeátvitelnek nem csak a hitelintézet cenzúra eljárása szab határt. A gazdálkodó szervezetnek szintén komoly érdeke a megfelelő arányok fenntartása.

A számítási módot bemutattam mezőgazdasági termelőknek, gyakorló falugazdászoknak és pénzügyi szakembereknek. Az anyag fogadtatása pozitív volt. A tapasztalatokat részletesen a 11.4 fejezetben ismertetem.

10.2. A tervezési igényekre, szokásokra vonatkozó kérdőíves felmérés feldolgozásának eredményei

10.2.1. Két üzleti tervezési eljárás minősítése

A kutatás során megvizsgáltam egy magyar bank és a Burgenlandi Agrárkamara nyomtatványaira alapozott üzleti tervről kialakult véleményeket. A minősítést 1-től 10-ig terjedő skálán kellett jelezni.

Szempontok:

a) Bonyolultságának vonatkozásában

1-es minősítés egyszerű

10-es minősítés igen bonyolult

b) Tartalmi vonatkozásában

1-es minősítés jól tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét

10-es minősítés nem tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét

Hipotézisek:

A vizsgálat során négy feltételezéssel éltem, ezek a következők:

a) Bonyolultsági fok meghatározása esetében:

- o A terv elkészítése egyszerű
Erre az ausztriai agrárkamara nyomtatványaira alapozott üzleti tervre vonatkozó kérdések esetében számítottam.
- o A terv elkészítése bonyolult
Erre a magyar bank által használt üzleti terv esetében számítottam.

b) Az üzleti tervek tartalmi vonatkozásában:

- o A terv jól tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét
Erre az ausztriai agrárkamara nyomtatványaira alapozott üzleti terv esetében számítottam.
- o A terv nem tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét
Erre a magyar bank üzleti tervére irányuló kérdések esetében számítottam.

A feltételezések alapján 4 nullhipotézist és 4 alternatív hipotézist állítottam fel.

A lehetséges esetek az alábbiak:

a) Bonyolultság vonatkozásában:

$H_{0a1} : \bullet = 1$	A terv elkészítése egyszerű munka	$H_{1a1} : \bullet \neq 1$	A terv elkészítése nem egyszerű munka
$H_{0a2} : \bullet = 10$	A terv elkészítése bonyolult munka	$H_{1a2} : \bullet \neq 10$	A terv elkészítése nem bonyolult munka

b) Tartalmi vonatkozásban

$H_{0b1} : \bullet = 1$	A terv jól tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét	$H_{1b1} : \bullet \neq 1$	A terv nem tükrözi jól a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét
$H_{0b2} : \bullet = 10$	A terv nem tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét	$H_{1b2} : \bullet \neq 10$	A terv elfogadhatóan tükrözi a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét

Előírt szignifikancia szint $\alpha = 0,05$ azaz 5%

Kritikus érték = $Z_p \pm 1,96$

Megbízhatósági vizsgálatok

„A” Az ismertetett banki üzleti tervekkel kapcsolatos nézetek szakképzettség nélküli vállalkozásvezetők esetében

A minősítéseket a 17. sz. táblázat tartalmazza:

17. sz. táblázat

A megismertetett üzleti tervekkel kapcsolatos minősítések alakulása

Szakképzettség nélküli vállalkozásvezetők esetében

Megnevezés	Gyakoriságok alakulása			
	Magyar bank üzleti terve		Ausztriai agrárkamara gyakorlataira alapozott üzleti terv	
Minősítés	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból
1-es			47	46
2-es			2	3
3-as				
4-es				
5-ös				
6-os				
7-es				
8-as	1	1		
9-es	1	1		
10-es	47	47		
Összesen:	49	49	49	49
Átlagos minősítés	9,939	9,939	1,041	1,061

A (a) Minta megbízhatósága magyar bank üzleti tervének bonyolultsága szempontjából

A próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,38$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. Az eltérés nem szignifikáns, 5 %-os szignifikancia szintnél el kell fogadnunk a nullhipotézist.

A (b) A minta megbízhatósága a magyar bank üzleti tervének tartalmi vonatkozásában.

A gyakoriság és így az átlag és valamennyi egyéb számított mutató teljesen megegyezik az a) pontban foglaltakkal.

A nullhipotézis elfogadható.

A (c) A minta megbízhatósága az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv bonyolultságára vonatkozóan

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,45$$

Az aktuális „z” érték az elfogadási tartományban van. Az eltérés nem szignifikáns, 5 %-os szignifikancia szintnél el kell fogadnunk a nullhipotézist.

A(d) A minta megbízhatósága az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv tartalmi vonatkozásában

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,78$$

Az aktuális „z” érték az elfogadási tartományban van.. Az eltérés 5 %-os szignifikancia szintnél nem szignifikáns, a nullhipotézis elfogadható.

„B” Az ismertett üzleti tervekkel kapcsolatos nézetek szakmunkás végzettségű vállalkozásvezetők esetében:

A minősítéseket a 18. sz. táblázat tartalmazza:

18. sz. táblázat

**A megismertett üzleti tervekkel kapcsolatos minősítések alakulása
szakmunkás végzettségű vállalkozásvezetők esetében**

Megnevezés	Gyakoriságok alakulása			
	Magyar bank üzleti terve		Ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv	
	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból
Minősítés				
1-es			68	67
2-es			2	3
3-as			1	1
4-es				
5-ös				
6-os				
7-es	1			
8-as		2		
9-es	3	2		
10-es	67	67		
Összesen:	71	71	71	71
Átlagos minősítés	9,915	9,915	1,056	1,070

B(a) A minta megbízhatóságának vizsgálata a magyar bank üzleti tervének bonyolultsága szempontjából

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,89$$

A „z” érték az elfogadási tartományban van. Az eltérés véletlen, a nullhipotézist elfogadjuk.

- B(b) A minta megbízhatóságának vizsgálata a magyar bank üzleti tervének tartalmi vonatkozásában

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,959$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. Az eltérés 5 %-os szignifikancia szint mellett véletlennek tekinthető. A nullhipotézist elfogadjuk.

- B(c) A minta megbízhatóságának ellenőrzése az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv esetében, bonyolultsági szempontból

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,65$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. A nullhipotézis 5 %-os szignifikancia szint mellett elfogadható.

- B(d) A minta megbízhatóságának vizsgálata az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv vonatkozásában tartalmi szempontból

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,927$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. Az eltérés 5 %-os szignifikancia szint mellett nem szignifikáns. A nullhipotézist elfogadható.

„C” A minta megbízhatóságának vizsgálata a bemutatott üzleti tervek vonatkozásában középfokú végzettségű vállalkozásvezetők esetében

A minősítéseket a 19. sz. táblázat tartalmazza.

- C(a) A minta megbízhatóságának vizsgálata a magyar bank üzleti terve esetében bonyolultsága szempontból

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,631$$

Az aktuális „z” érték az elfogadási tartományban van, tehát a nullhipotézis 5 %-os szignifikancia szint mellett elfogadható.

- C(b) A minta megbízhatóságának vizsgálata a magyar bank üzleti terve esetében tartalmi szempontból

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,77$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. A nullhipotézist 5 %-os szignifikancia szint mellett elfogadjuk.

C(c) A minta megbízhatóságának vizsgálata az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv esetében bonyolultsági szempontból

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,68$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. Az eltérés véletlennek nevezhető. A nullhipotézist elfogadható.

C(d) A minta megbízhatóságának vizsgálata az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv esetében tartalmi szempontból

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = -1,95$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. Az eltérés az adott feltételek mellett nem szignifikáns. A nullhipotézist elfogadjuk.

19. sz. táblázat

**A megismertetett üzleti tervekkel kapcsolatos minősítések alakulása
középfokú végzettségű vállalkozásvezetők esetében**

Megnevezés	Gyakoriságok alakulása			
	Magyar bank üzleti terve		Ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv	
	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból
Minősítés				
1-es			62	61
2-es			2	2
3-as			1	2
4-es				
5-ös				
6-os				
7-es	1			
8-as	1			
9-es	1	3		
10-es	62	62		
Összesen:	65	65	65	65
Átlagos minősítés	9,908	9,954	1,062	1,092

„D” Az ismertetett üzleti tervekkel kapcsolatos nézetek felsőfokú végzettségű vállalkozásvezetők esetében.

A minősítéseket a 20. sz. táblázat tartalmazza:

**A megismertetett üzleti tervekkel kapcsolatos minősítések alakulása
felsőfokú végzettségű vállalkozásvezetők esetében**

Megnevezés	Gyakoriságok alakulása			
	Magyar bank üzleti terve		Ausztriai agrárkamara gyakorlata alapozott üzleti terv	
Minősítés	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból	Bonyolultsági szempontból	Tartalmi szempontból
1-es	1		88	87
2-es	1		3	3
3-as	1		1	1
4-es	2			1
5-ös	3			
6-os	2	1		
7-es	1	2		
8-as	4	2		
9-es	2	5		
10-es	75	82		
Összesen:	92	92	92	92
Átlagos minősítés	9,217	9,793	1,054	1,087

D(a) A minta megbízhatóságának vizsgálata a magyar bank üzleti tervének bonyolultsága szempontjából

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = - 3,89$$

A „z” aktuális értéke nincs az elfogadási tartományban. A nullhipotézist 5 %-os szignifikanciaszint mellett tehát el kell utasítanunk. A megfigyelt sokaság az üzleti tervet nem tartja túl bonyolultnak.

D(b) A minta megbízhatósága a magyar bank üzleti tervének tartalmi vonatkozásában

Próbafüggvény aktuális értéke:

$$z = - 2,9$$

A „z” aktuális értéke nincs az elfogadási tartományban. Az eltérés 5 %-os szignifikancia szint mellett szignifikáns, a nullhipotézist el kell vetnünk.

A felsőfokú végzettségű vállalkozásvezetők szerint a magyar bank gyakorlatában alkalmazott eljárással, ha nem is pontosan, de jellemezhetjük a cég helyzetét, gazdálkodását.

D(c) A minta megbízhatóságának vizsgálata az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv bonyolultságának vonatkozásában

Próbafüggvény aktuális értéke

$$z = 1,916$$

A „z” aktuális értéke az elfogadási tartományban van. Az eltérés véletlenszerű.

A nullhipotézist elfogadjuk.

D(d) A minta megbízhatóságának vizsgálata az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv tartalmi vonatkozásban

Próbafüggvény aktuális értéke

$$z = 2,05$$

A „z” aktuális értéke nincs az elfogadási tartományban. A nullhipotézist 5 %-os szignifikancia szint mellett el kell vetnünk. A megfigyelt sokaság az üzleti terv tartalmával nem teljesen elégedett.

A számítások során tett megállapításokat a 21. sz. táblázat érzékelteti.

21. sz. táblázat

A hipotézisek elfogadása illetve elutasítása különböző képzettségű vállalkozásvezetők esetében

Hipotézis	Vezetők képzettsége			
	Szakképzettség nélküli	Szaktunika végzettségű	Középfokú végzettségű	Felsőfokú végzettségű
I. Magyar bank üzleti tervére vonatkozóan				
H _{0a1}	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva
H _{0a2}	+	+	+	-
H _{0b1}	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva
H _{0b2}	+	+	+	-
II. Egyszerűsített üzleti tervére vonatkozóan				
H _{0a1}	+	+	+	+
H _{0a2}	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva
H _{0b1}	+	+	+	-
H _{0b2}	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva	Nincs vizsgálva

+ A nullhipotézist elfogadja

- A nullhipotézist elutasítja

A táblázat jelzéseinek szöveges értékelése az alábbi:

1. A magyar bank üzleti tervét a felsőfokú végzettségűeken kívül mindenki bonyolultnak találta. Felsőfokú végzettségűek esetében ezt a hipotézist el kellett vetni.

2. A magyar bank üzleti tervének tartalmi vonatkozásában a felsőfokú végzettségűek kivételével mindenki elégedetlenséget mutatott, tehát a felsőfokú végzettségűek kivételével mindenki azt állította, hogy az üzleti terv nem tükrözi hűen a vállalkozás vagyoni, pénzügyi helyzetét.
3. Az Ausztriában működő agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv esetében annak bonyolultságát minden megkérdezett alacsonynak találta, vagyis minden megkérdezett esetében az üzleti terv kitöltése egyszerű feladatnak tekinthető.
4. Az Ausztriában működő agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv esetében annak tartalmi vonatkozását a felsőfokú végzettségűek kivételével mindenki nagyon jónak találta, a felsőfokú végzettségűek esetében tartalmi kérdésekben kifogások merültek fel.

A kérdőívek adataiból megállapítottam azt is, hogy a megkérdezett 277 vállalkozásból 225-en nyilatkoztak úgy, hogy az egyszerűbb üzleti tervet szívesen elkészítik. Ez 81,23 %-nak felel meg, tehát az egyszerűsített üzleti tervre jelentős igény mutatkozik.

A statisztikai számítások adatait figyelembe véve arra a következtetésre jutottam, hogy az ausztriai agrárkamara gyakorlatára alapozott üzleti terv vizsgálatával tovább kell foglalkozni. Az értekezés további részében ennek munkafolyamatára is részletesen ki fogok térni.

10.2.2. A vállalkozás vezetőinek szakképzettség szerinti megoszlása

A vállalkozás vezetőinek megoszlását vizsgálva külön elemeztem az egyéni és a társas vállalkozásokat azok árbevételének megbontásában. Megítélésem szerint a vezető kiválasztását befolyásolja az, hogy milyen nagyságrendű a gazdálkodó szervezet termelési értéke. Különbséget tehetünk attól függően is, hogy egy társas vállalkozásról van szó, ahol a vezetőt választják, vagy egyéni gazdaságról, amelynél sok esetben a tulajdonos, a munkát végző és a vezető ugyanaz a személy.

Az összesített és feldolgozott adatokat a 22. sz. táblázat érzékelteti.

A kilenc főnél kevesebb személyt foglalkoztató mezőgazdasági vállalkozások vezetőinek szakképzettség szerinti megoszlása									22. sz. táblázat	
Megnevezés	Szakképzettség nélküli		Szakmunkás végzettségű		Középfokú végzettségű		Felsőfokú végzettségű		Összesen	
	Lét-szám(fő)	Arány (%)	Lét-szám(fő)	Arány (%)	Lét-szám(fő)	Arány (%)	Lét-szám(fő)	Arány (%)	Lét-szám(fő)	Arány (%)
Egyéni vállalkozás										
0-3000 eFt árbevétel	43	32,58	48	36,37	23	17,42	18	13,63	132	100
3.000 – 10.000 eFt árbevétel	1	4,17	5	20,83	7	29,17	11	47,83	24	100
10.000 eFt fölötti árbevétel	1	11,11	2	22,22	-	-	5	66,67	9	100
Egyéni vállalkozás összesen	45	27,27	56	33,40	30	18,18	34	21,15	165	100
Társas vállalkozás										
0-3000 eFt árbevétel	2	6,45	7	22,58	15	48,38	7	22,6	31	100
3.000 – 10.000 eFt árbevétel	-	-	3	27,27	1	10,10	7	62,63	11	100
10.000 eFt fölötti árbevétel	2	2,86	5	7,14	19	27,14	44	62,86	70	100
Társas vállalkozás összesen:	4	3,57	15	13,39	35	31,25	58	51,79	112	100
Minösszesen:	49	17,6	71	25,63	65	23,47	92	33,21	277	100
Forrás: Saját számítás										

A táblázat adatait vizsgálva a következő fontosabb megállapításra juthatunk:

a) Egyéni vállalkozások helyzete

Egyéni vállalkozások esetében megfigyelhető, hogy a szakképzettség nélküli vezetők aránya a 0 és 3.000 eFt közötti árbevétel között a legnagyobb, 32,58 %. Ezzel egyidőben kijelenthetjük, hogy a 0 és 3.000 eFt közötti árbevétellel rendelkező vállalkozások vezetői közül legnagyobb arányt, 36,37 %-ot a szakmunkás végzettségűek tesznek ki. Ebben a kategóriában a felsőfokú végzettségű vezetők létszáma mindössze 18 fő, 13,63 %. Ezzel ellentétes tendenciát figyelhetünk meg a 3.000 és 10.000 eFt közötti, valamint a 10.000 eFt fölötti árbevétellel rendelkező vállalkozások esetében. Mindkét kategóriában magasabb a felsőfokú végzettségű vezetők aránya 47,83 %, illetve 66,67 %. Az összesített adatok azonban a 0 és 3.000 eFt közötti árbevétellel bíró vállalkozások magas aránya miatt a megfigyelt tendenciáktól kissé eltérnek. A szakképzettség nélküli vállalkozás-vezetők száma az összes vállalkozás vezetőin belül 27, 27 %-ot tesz ki, a szakmunkás végzettségűeké 33,40 %, középfokú végzettségűeké 18,18 %, míg a felsőfokú végzettségűeké harmadik a rangsorban, 21,15 %. Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy alacsony árbevételi kategória esetében a közép- és felsőfokú végzettségű menedzserek aránya alacsony, ugyanez a mutató a magasabb árbevételű vállalkozások esetében ettől eltérő, magasabb a felsőfokú végzettségűek aránya. Az összes mintán belül azonban jellemző az alacsony árbevétel, melynek köszönhetően az összes egyéni vállalkozás felsőfokú vezetőinek létszámaránya elmarad a 3.000 - 10.000 eFt közötti, illetve a 10.000 eFt fölötti kategóriában mért adattól.

b) Társas vállalkozások helyzete

Társas vállalkozások esetében az árbevétel szerinti megoszlás jelentősen eltér az egyéni vállalkozóktól. Míg egyéni vállalkozásoknál a 3.000 eFt alatti árbevétellel rendelkező vállalkozások a teljes minta 80 %-át tették ki, addig társas vállalkozások esetében ez csak 27,67 %. Az egész sokaságra számított megoszlás a 10.000 eFt fölötti árbevétellel rendelkező társas vállalkozások dominanciáját mutatja. A 0 és 3.000 eFt közötti árbevétellel bíró vállalkozások esetében jellemző a középfokú végzettségű vállalkozás-vezetők aránya. A 3.000 és 10.000 eFt közötti árbevételű társaságoknál megfigyelhető a szakmunkás végzettségűek viszonylag magas – 27,27 %-os - aránya és jellemző a felsőfokú végzettségű vállalkozás-vezetők nagy hányadú megjelenése. A tízmillió forint fölötti árbevétel esetén ez továbbra is jellemző marad, nagyon kis mértékben jelennek meg a szakképzettség nélküliek, szintén ala-

csony arányban a szakmunkások, és valamivel magasabb részarányt képviselnek a középfokú végzettségűek. Az összes megvizsgált vállalkozásra vonatkozóan az egyéni vállalkozások viszonylag nagy súlya miatt a szakképzettség nélküli vállalkozás-vezetők aránya - megítélésem szerint – magas, 17,69 %. A szakmunkás végzettségűek száma valamivel több, mint a teljes minta egynegyede. A középfokú végzettségűek 23,47 %-ot képviselnek, és a teljes mintára vetítve legmagasabb arányt, 33,21 %-ot a felsőfokú végzettségűek teszik ki.

A vezetők szakképzettség szerinti megoszlása igazolja, hogy a vizsgált körben – különösen az egyéni vállalkozások esetében – jelentős arányt képviselnek a szakképzettség nélküliek, a szakmunkások és a középfokú végzettségűek. Ez a teljes mintára vetítve 66,79 %. Az előző fejezetben megvizsgáltam, hogy a magyar és az ausztriai agrárkamara gyakorlatán alapuló üzleti terv megítélése hogyan alakul a különböző szakképzettségű vállalkozás-vezetők esetében. Az említett három körben (szakképzettség nélküli, szakmunkás végzettségű, középfokú végzettségű) igény mutatkozott az egyszerűsített üzleti terv alkalmazására. Ez a csoport a minta 67 %-át teszi ki. A vezetők arányát és a kimutatott igényt figyelembe véve úgy gondolom, hogy az egyszerűsített üzleti terv gyakorlatával célszerű foglalkozni.

10.2.3. A vállalkozások tőke és árbevétel szerinti megoszlása

A megfigyelt vállalkozások tőke és árbevétel szerinti megoszlását a 23. sz. és a 24. sz. táblázatok ismertetik.

23. sz. táblázat

A tíz főnél kevesebb személyt foglalkoztató mezőgazdasági vállalkozások megoszlása jogi forma és árbevétel szerint

Megnevezés	Egyéni vállalkozás		Társas vállalkozás		Összesen	
Árbevétel	Száma	Arány %	Száma	Arány %	Száma	Arány %
0 – 3.000 eFt	132	80,0	31	27,7	163	58,85
3.000 – 10.000 eFt	24	14,5	11	9,8	35	12,60
10.000 eFt fölött	9	5,5	70	62,5	79	28,55
Összesen:	165	100,0	112	100,0	277	100,00

Forrás: Saját számítás

A tíz főnél kevesebb személyt foglalkoztató mezőgazdasági vállalkozások megoszlása jogi forma és tőkenagyság szerint

Megnevezés	Egyéni vállalkozás		Társas vállalkozás		Összesen	
Saját tőke	Száma	Arány %	Száma	Arány %	Száma	Arány %
0 – 5.000 eFt	153	92,8	58	51,8	211	76,17
5.000 – 10.000 eFt	6	3,6	9	8,0	15	5,42
10.000 eFt fölött	6	3,6	45	40,2	51	18,41
Összesen:	165	100,0	112	100,0	277	100,00

Forrás: Saját számítás

A táblázat adataiból az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

a) Árbevétel szerinti megoszlás:

Az egyéni vállalkozásra jellemzőbb az alacsony árbevétel. A 0- 3.000 eFt közötti árbevétellel bíró vállalkozások aránya egyéni cégek esetében 80 %, míg társas vállalkozók esetében 27,7 %. A 10.000 eFt fölötti kategóriát megfigyelve ezek az arányok megfordulnak. Egyéni vállalkozásoknál 5,5 %-ot tesz ki a 10.000 eFt fölötti árbevétellel bíró vállalkozások aránya, míg ugyanez társas vállalkozásoknál 62,5 %. Valamennyi megkérdezettre vetítve szintén az egyéni vállalkozások dominanciája jellemző, ugyanis az alacsony – 3.000 eFt alatti – árbevételt produkáló cégek részaránya 58,85 %. Egy érdekes megfigyelést tehetünk, amely szerint a vállalkozások árbevételüket tekintve alapvetően két csoportra tagolódnak. Ezek vagy 3.000 eFt alattiak vagy 10.000 eFt felettiak. A 3.000 és 10.000 eFt közötti kategória alacsony részarányt – 12,6 %-ot – tesz ki. A vállalkozások tehát vagy kicsi egyéni vállalkozások, vagy nagyobb cégek, amelyek 10.000 eFt-nál több bevételt realizálnak egy évben.

b) Tőkenagyság szerinti megoszlás:

A tőkenagyság szerinti megoszlásnál hasonlókat mondhatunk el, mint az árbevétel szerinti megfigyelésnél. Az egyéni vállalkozások esetében meghatározó az 5.000 eFt alatti tőkeösszeggel rendelkezők aránya, amely 92,8 %-os. Társas vállalkozásoknál több mint 50 %-ot teszi ki az 5.000 eFt alatti, viszonylag alacsony saját tőke. Az egyéni vállalkozások esetében a magasabb tőkeérték nem jellemző. Társas vállalkozásoknál az 5.000 és 10.000 eFt közötti kategória mindössze 8 %-ot tesz ki, a 10.000 eFt fölötti tőkével bíró cégek aránya 40,7 %. Mindkét megfigyelt csoportra

vetítve összesen hasonló képet kaphatunk. Az 5.000 eFt alatti tőkével rendelkező cégek aránya 76,17 %, míg a 10.000 eFt fölöttieké 18,45 %. A középső kategória – 5.000 és 10.000 eFt közötti érték – kis részarányt képvisel. Kimondhatjuk, hogy a vállalkozások tőkéjüket tekintve is vagy nagyon kicsi, vagy 10.000 eFt fölötti saját tőkével rendelkező kis- és középvállalkozások. A saját tőke nagysága fontos mutató, ugyanis az alacsony tőkével rendelkező cégek sebezhetőbbek. A tervezés hiányából fakadó váratlan helyzeteket nehezebben tudják kezelni.

Összefoglalva megállapíthatjuk a két táblázat adataiból, hogy Magyarországon a 10 főnél kevesebb személyt foglalkoztató vállalkozások tőkeértéke és árbevétele jellemzően az alacsony kategóriába tehető.

10.2.4. A megfigyelt vállalkozások üzleti tervezéssel kapcsolatos gyakorlata

Megvizsgáltam, hogy a megkérdezett vállalkozások hogyan viszonyulnak a tervezéshez, van-e ezzel kapcsolatosan igényük. A vizsgálatban szereplő fogalmakat a következőkben pontosítom: A kérdezőbiztosok termelési terv alatt a naturális adatokat is tartalmazó táblázatok kitöltésére kérdeztek rá. Az eredményterv a képződő árbevételre, költségekre és eredményekre vonatkozó adatokat tartalmazza. A pénzügyi tervet gyakorlatilag pénzforgalmi tervként használták, vagyis a likviditási terv nyomtatványainak kitöltéseként értelmezték.

A felmérés adatait a 25. sz. táblázat mutatja. A táblázat adataiból a következő információkat nyerhetjük:

a) Szakképzettség nélküli vezetők esetében:

A szakképzettség nélküli vezetők tervezési gyakorlata rendkívül meglepő képet mutat. Egyéni vállalkozások esetében termelési tervet pusztán 8,89 %-uk készít, eredménytervet 15,56 %-uk és pénzügyi tervet az elemzésbe bevontak 40 %-a. Úgy tűnik, hogy a likviditás biztosítása érdekében pénzügyi elképzeléseiket a vállalkozások felvázolják, míg kevesebb energiát fordítanak termelési terv és eredményterv készítésére. A társas vállalkozások vezetői semmilyen terv elkészítését nem tartották fontosnak. Meg kell jegyezni, hogy az összes megkérdezett között kettő személyt találtam, aki szakképzettség nélkül társas vállalkozást vezetett. Ez a mintán belüli

alacsony részarány miatt nem jelentheti, hogy a társas vállalkozások vezetői tervezési igénnyel nem rendelkeznek.

b) Szakt munkás végzettségű vállalkozásvezetők esetében:

A szakt munkás végzettségű vezetők tervezési igénye magasabb, mint a szakt képzettség nélkülieké. Itt is a pénzügyi tervet készítők létszámaránya a legmagasabb. Egyéni vállalkozás esetében ez 50 %, társas vállalkozás esetében 73,33 %. Meglepő, hogy egyéni vállalkozások esetében termelési tervet pusztán 19,64 % készít, eredménytervet pedig 25 %. A társas vállalkozások adatai ennél kedvezőbb képet mutatnak. Termelési tervet 80 % készít, míg eredménytervet és pénzügyi tervet 73,3 %. Magasabb szakt képzettség esetén nagyobb igényt tapasztalhatunk a tervezési munka iránt.

c) Középfokú végzettségű vállalkozásvezetők esetében:

Egyéni vállalkozásoknál is megfigyelhető a tervkészítés magasabb hányada. A pénzügyi tervet a megkérdezettek 83,33 %-a készíti el, eredménytervet 60 %, termelési tervet 53,33 % tart fontosnak. Társas vállalkozásoknál hasonló a kép. Legmagasabb arányban, 41,54 %-ban pénzügyi tervet készítenek, az eredménytervre 32,31 %-nak, a termelési tervre 30,77 %-nak volt igénye. Továbbra is megfigyelhető az iskolai végzettség, szakt képzettség növekedésével együtt a tervezési igény emelkedése.

d) Felsőfokú végzettségűek esetében:

Egyéni vállalkozásoknál a felsőfokú végzettségű vállalkozás-vezetők leginkább a pénzügyi terv elkészítését tartják fontosnak, ilyet 73,53 % készít. A második helyre a termelési terv került 61,76 %-kal, a harmadik helyre pedig 58,82 %-kal az eredményterv. Ez annak köszönhető, hogy a likviditás biztosítása miatt a pénzügyi tervet készítik el leggyakrabban, emellett - az agrár végzettség miatt - a termelési tervet tartják fontosnak, így az eredményterv harmadik helyre kerül.

Társas vállalkozások esetében pénzügyi tervet szinte minden megkérdezett készít, ez 98,28 %-os arányt tesz ki. Második helyre az eredményterv került 87,93 %-kal, a termelési tervet készítők aránya 86,21 %.

Továbbra is fönntarthatam azt a kijelentést, amely szerint a szakmai képzettség emelkedésével az üzleti tervezéssel kapcsolatos igény is egyre erősebb.

e) Az összes megkérdezett esetében:

Egyéni vállalkozásokat vizsgálva az összes megkérdezettek 58,18 %-a készít pénzügyi tervet, 35,76 % eredménytervet és 31,52 % termelési tervet. Továbbra is a pénzügyi terv dominanciája jellemző.

Társas vállalkozások esetében a tervezéssel kapcsolatos igény magasabb, de itt is a pénzügyi terv a legfontosabb. A megkérdezettek 84,82 %-a készít pénzügyi tervet, 74,11 %-a eredménytervet és 73,21 %-a termelési tervet.

25. sz. táblázat

A tíz főnél kevesebb személyt foglalkoztató és alkalmazott nélkül gazdálkodó termelők tervezési szokásai

Megnevezés	Termelési tervet készítők		Eredménytervet készítők		Pénzügyi tervet készítők	
	száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya
	db	%	db	%	db	%
I. Szakképzettség nélküli vezetők						
Egyéni vállalkozás	4	8,89	7	15,56	18	40,00
Társas vállalkozás	-	-	-	-	-	-
II. Szakmunkás végzettségű vezetők esetében						
Egyéni vállalkozás	11	19,64	14	25,00	28	50,00
Társas vállalkozás	12	80,00	11	73,33	11	73,33
III. Középfokú végzettségű vezetők esetében						
Egyéni vállalkozás	16	53,33	18	60,00	25	83,33
Társas vállalkozás	20	30,77	21	32,31	27	41,54
IV. Felsőfokú végzettségű vezetők esetében						
Egyéni vállalkozás	21	61,76	20	58,82	25	73,53
Társas vállalkozás	50	86,21	51	87,93	57	98,28
V. Összes megkérdezett esetében						
Egyéni vállalkozás	52	31,52	59	35,76	96	58,18
Társas vállalkozás	82	73,21	83	74,11	95	84,82

Forrás: A kérdőívek alapján elkészített saját számítás

Összefoglalva megállapító, hogy a vállalkozásoknak van igényük terv készítésére. A tervkészítési igény a szakképzettség emelkedésével növekszik. A legnagyobb arányban pénzügyi tervet készítenek, amely valószínűleg a rendkívül szoros pénzügyi likviditási helyzetnek köszönhető. A vállalkozások kisebb hányada készít eredmény- és termelési tervet. Nagyon fontos megfigyelés, hogy a tervezéssel kapcsolatos igény alacsonyabb szintű egyéni vállalkozások esetében. Ez nagy valószínűséggel annak tudható be, hogy a társas vállalkozások vezetőinek szakmai felkészültsége, szakképzettsége magasabb szintű, mint az egyéni vállalkozások esetében.

11. Az elkészített üzleti terv és annak használhatósága

11.1. Az üzleti terv bemutatása

Az előző fejezetek számomra egyértelműen igazolták, hogy a magyar mezőgazdaságban működő kisvállalkozások igénylik egy egyszerűsített üzleti terv elkészítését és annak ismertetését. A korábbiakban tárgyalt egyszerűsített üzleti terv elkészítése során az alábbi szempontokat igyekeztem érvényesíteni:

- Az üzleti terv legyen valóban egyszerű, vagyis a mezőgazdasággal foglalkozó vállalkozás vagy kistermelő saját tapasztalatai alapján össze tudja azt állítani, és ez számára ne jelentsen nagy feladatot, illetve ne igényelje külső szakember bevonását.
- Az üzleti terv fontos célja, hogy az elkészítőjét elgondolkodásra készítse. A táblázatok összeállítása során a vállalkozás kénytelen végiggondolni a teljes tevékenységét és annak több vonatkozását. Megvizsgálja, hogy a teljes termelőkapacitását lekötötte vagy nem kötötte le, a saját illetve a vállalkozásba bevont családtagok alkalmazottak munkaidejét mennyiben használja ki.
- A terv realitása rendkívül fontos. Szerettem volna elérni, hogy a táblázatok segítségével a vállalkozó önmaga számára is érthető és elfogadható tervadatokat rögzítsen, melynek elérésére tevékenysége során törekedhet.
- Az üzleti terv esetében nagyon lényeges, hogy abból következtetéseket lehessen levonni. A legfontosabb következtetések – mint azt az előzőekben is említettem – a jövedelemre, a kapacitások kihasználtságára vonatkozó megállapítások. Szükséges vizsgálni, hogy a kisvállalkozás képes-e fennmaradni és fejlődni működése során.

Az üzleti terv sémája a következő:

EGYSZERŰSÍTETT ÜZLETI TERV

I. Személyes adatok

Név:
 Lakcím:
 Telefonszám:
 Születési dátum:
 Gazdálkodás jogi formája:
 Tevékenység jellege: főfoglalkozás részfoglalkozás
 Szakképzettség:

II. Növénytermesztés adatai

II/a. Művelt terület, ha

	Bázis év Pl. 2002.	Terv év Pl. 2004.
Szántó		
Gyümölcsös		
Szőlő		
Erdő		
Legelő		
Egyéb		
Összesen:		

II/b. Termesztett növények

Növény	Terület ha	Bázis év		Össz. munkaóra	Terület ha	Terv év	
		Munkaerőigény óra/ha				Munkaerőigény óra/ha	Össz. munkaóra
Búza							
Árpa							
Kukorica							
Napraforgó							

Összesen:							

II/c. Növénytermesztés hozamai

	Hozam t/h	Bázis év		Árbevétel eFt	Hozam t/h	Terv év	
		Összes hozam t				Összes hozam t	Árbevétel eFt
Búza							
Árpa							
Kukorica							
Napraforgó							

Összesen:							

III/d. Növénytermesztés költségei

III./d/1. Változó költségek Megnevezés	Bázis év		Terv év	
	Ft/ha	Ft	Ft/ha	Ft
Búza				
Vetőmag				
Növényvédőszer				
Műtrágya				
Igénybe vett szolg.				
Bér és járulékai				
Egyéb				
Búza összesen				
Árpa				
Vetőmag				
Növényvédőszer				
Műtrágya				
Igénybe vett szolg.				
Bér és járulékai				
Egyéb				
Árpa összesen				

Mindösszesen:

III/e. Növénytermesztés fedezeti összege

/Ez nyújt fedezetet a befektetett eszközök pótlására, az általános költségekre és a jövedelemre/

Megnevezés	Bázis év			Terv év		
	Árbevétel eFt	Változó ktsg. eFt	Fedezeti Összeg eFt	Árbevétel eFt	Változó ktsg. eFt	Fedezeti Összeg eFt
Búza						
Árpa						
Kukorica						
Napraforgó						

Összesen:

III/f. Növénytermesztés egy órára eső fedezeti összege

Bázis év	Ft/óra
Terv év	Ft/óra

IV. Állatlétszám és munkaerőigényre vonatkozó adatok

Megnevezés	Bázis év			Terv év		
	Állat létszám db	Munkaigény óra/db	Munkaerőigény összes óra	Állat létszám db	Munkaigény óra/db	Munkaerőigény összes óra
Szarvasmarha						
Sertés						

Összesen:						

IV/b. Állattenyésztés hozamai

Megnevezés	Bázis év			Tárgy év		
	Hozam		Árbevétel	Hozam		Árbevétel
	Mennyiségi egység	Mennyiség	eFt	Mennyiségi egység	Mennyiség	Mennyiség
Szarvasmarha						
Sertés						

Összesen						

IV/c. Állattenyésztés változó költségei

Megnevezés	Bázis év		Tárgy év	
	Ft/db	Összesen	Ft/db	Összesen
Szarvasmarha				
Takarmány				
Gyógyszer				
Bér és járulékai				
Egyéb				
Szarvasmarha összesen				
Sertés				
Takarmány				
Gyógyszer				
Bér és járulékai				
Egyéb				
Sertés összesen				

Mindösszesen				

IV/d. Állattenyésztés fedezeti összege

/Ez nyújt fedezetet a befektetett eszközök pótlására, általános költségekre és a jövőre/

Megnevezés	Bázis év			Terv év		
	Árbevétel eFt	Változó ktsg. eFt	Fedezeti összeg eFt	Árbevétel eFt	Változó ktsg. eFt	Fedezeti összeg eFt
Szarvasmarha						
Sertés						

Összesen:						

Állattenyésztés egy órára eső fedezeti összege:

Bázis év	Ft/óra
Terv év	Ft/óra

V. Egyéb kiegészítő tevékenység**V/a. Hozamok**

Megnevezés	Bázis év		Tárgy év	
	Munkaerőigény/óra	Árbevétel eFt	Munkaerőigény/óra	Árbevétel eFt
Falusi turizmus				

Összesen:				

V/b. Költségek és fedezeti összeg eFt

Megnevezés	Bázis év			Terv év		
	Árbevétel eFt	Változó ktsg. eFt	Fedezeti összeg eFt	Árbevétel eFt	Változó ktsg. eFt	Fedezeti összeg eFt
Falusi turizmus						

Összesen:						

V/c. Kiegészítő tevékenység egy órára eső fedezeti összege:

Bázis év	Ft/óra
Terv év	Ft/óra

VI. Munkaerőmérleg

Megnevezés	Bázis év	Terv év
Családtagok munkaideje, óra		
Alkalmazottak munkaideje, óra		
Összes munkaidő, óra		
Munkaidő igény, óra		
Ebből:		
Állattenyésztés		
Növénytermesztés		
Egyéb kiegészítő tevékenység		
Eltérés, óra		
Összesen		

VII. Fix költség és általános költség

Megnevezés	Bázis év eFt	Tárgy év eFt
Bérleti díj		
Kamat		
Amortizáció		

Összesen:		

VII/a. Fix költség mindösszesen:

Bázis év	eFt
Terv év	eFt

VIII. Eredmény /Fedezeti összeg – Fix költség/

/Árbevétel - változó költség – Fix költség/

Éves eredmény

Bázis év	eFt
Terv év	eFt

Egy munkaórára eső eredmény

Bázis év	Ft/óra
Terv év	Ft/óra

Adózott eredmény /Eredmény – Fizetendő adó/

Bázis év	eFt
Terv év	eFt

11.2. Az üzleti terv tematikája

Az üzleti terv tematikáját annak felépítése szerint ismertetem. Pontonként haladok és minden egyes ponthoz hozzáfűzöm a lényeges gondolatokat.

1. Személyes adatok:

Ebben a részben a vállalkozás személyes adatait tünteti fel a későbbi azonosíthatóság érdekében. Előfordulhat, hogy az üzleti tervet valahová le kell, hogy adja, esetleg a kamaránál, valamely tanácsadói szolgálatnál ezt elemezhetik. A személyes adatok feltüntetése nem kötelező, de úgy gondolom, hogy praktikus.

2. Növénytermesztés adatai:

a) Művelt terület megosztása:

Ebben a részben fel kell tüntetni mindkét év vonatkozásában, hogy a termelő milyen területet művel, ezt művelési ágankénti megbontásban célszerű ismertetni. Ez a fejezetrész a tényhelyzet felmérését szolgálja.

b) Termesztett növények:

Ebben a szakaszban a művelt terület termesztett növényenkénti megoszlását kell ismertetni, mellette feltüntetve a hektáronkénti munkaerő-igényt (óraban) és az összmunkaerő-igényt (óraban).

Ennek a táblázatnak kötelező egyezősége van a II/a táblázat összes területével, vagyis a két táblázat adata meg kell hogy egyezzen egymással. Ez biztosítja, hogy egyetlen egy területet sem felejtettek ki a kalkulációból, illetve megműveletlen terület nincs a vállalkozás esetében. Természetesen ugaroltatás esetén ezt figyelembe kell venni.

c) Növénytermesztés hozamai:

Ebben a táblázatban szerepeltetni kell a várható hektáronkénti hozamokat, a vetett terület és hektáronkénti hozam szorzataként az összes hozamot, az egy tonnára eső árbevétel és összes hozam szorzataként pedig az árbevételt. A táblázat összesítése után megkaphatjuk, hogy a növénytermesztés hány forint árbevétel lehetőségét biztosítja a vállalkozó számára.

d) Növénytermesztés költségei:

Ebben a táblázatban az összes termesztett növény változó költségét határozzák meg hektárra vetítve bázis és terv évben.

Változó költségek között azokat a költségeket szerepeltetjük, amelyek csak abban az esetben jelentkeznek, ha a vállalkozás a termelési tevékenységet

megindítja. Növénytermesztés esetében ilyenek a talajmunka költségei, növényvédelem költségei, öntözés stb. költségei. Nem tartozik ebbe a költségkörbe az, amely a tevékenység folytatásától függetlenül megjelenik. Ilyenek például a föld bérleti díja, a gépek amortizációja. Rögzítem, hogy a változó költségek között a bér és járulékai soron az alkalmazotti és tulajdonosi bérre és annak járulékaira gondolok.

Szükséges a változó költségek hektáronkénti felmérése, ugyanis a kalkuláció kiindulási pontja a kapacitásegységre eső költség összege.

e) Növénytermesztés fedezeti összege:

A fedezeti összeg az árbevétel és a változó költségek különbsége. Ez az összeg nyújt fedezetet a fix költségre és a jövedelemre. Ebben a táblázatban ismertetni kell a növénykultúrák előző részekben kiszámított árbevételét valamint az egy hektárra eső változó költség és terület szorzatából számított összes változó költséget. A két adat különbözete adja meg a fedezeti összeget. A számítás egyszerű, ugyanis a növénytermesztés előző táblázatában kiszámított fedezeti összegét el kell osztani a II/b táblázatban kiszámított munkaerő-igénnyel. A számítás után megkapjuk, hogy a vállalkozó egy óra munkaidő alatt hány forintot tud biztosítani az elhasználódó befektetett eszközök pótlására és a jövedelemre. Abban az esetben, ha ez alacsony, a vállalkozó nem fogja a tevékenységet folytatni. Meg kell gondolnia, hogy ha a vállalkozása helyett saját munkaerejét felhasználva munkát vállal, akkor egy óra alatt hány forint jövedelemre tud szert tenni. Ezt kell szembeállítania a fix költség és feláldozott haszon összegével. Növénytermesztés esetében ez külön nem számolható, hiszen vannak olyan költségelemek, amelyek egyaránt terhelik a növénytermesztést, állattenyésztést és esetleg a kiegészítő tevékenységet.

3. Állatlétszámra és munkaerőigényre vonatkozó adatok:

A táblázat felépítése hasonló, mint a növénytermesztés táblázatai. Itt megállapításra kerül az állatlétszám, az egy állatra eső munka-erőigény valamint az összmunkaerőigény. A táblázat összesített adata a vállalkozó teljes munkaerő igényét határozza meg bázis- és tárgy év vonatkozásában.

a) Állattenyésztés hozamai:

A táblázat az állattenyésztés hozamait adja meg először mennyiségben, majd forintban. A mennyiség és az egységnyi mennyiségre eső árbevétel szorzataként

kapjuk meg a teljes árbevételt. A táblázat összesen sora az állattenyésztés összes árbevételét határozza meg bázis és tárgyév vonatkozásában.

b) Állattenyésztés változó költségei:

A táblázat felépítése a növénytermesztésnél használt táblázattal azonos, egy állatra vetítve megadja a változó költség összegét, és az állatlétszám és az egy állatra vetített változó költség szorzatával az összes költséget. A feldolgozás során soronként határozhatjuk meg a jellemző költségeket, mint például takarmány, gyógyszer stb. A táblázat összesen sora megadja az állattenyésztés összes változó költségét.

c) Állattenyésztés fedezeti összege:

Az állattenyésztés fedezeti összegét hasonlóképpen értelmezhetjük, mint a növénytermesztését. Ez nyújt fedezetet a befektetett eszközök pótlására és a feláldozott haszonra. A táblázat felépítése szintén hasonlít a növénytermesztés táblázatának felépítéséhez. Állatféleségenként megadja az összes árbevételt, változó költséget és ennek különbségeként a fedezeti összeget. A táblázat összesen sora bázis és tárgyév esetében meghatározza a összes kitermelt fedezeti összeget.

d) Az állattenyésztés egy órára eső fedezeti összegének meghatározása:

A kalkuláció módja hasonló, mint a növénytermesztésnél. Az összes fedezeti összeget elosztjuk az állattenyésztés előző táblázatban meghatározott munkaerő igényével. Az egy órára eső fedezeti összeg szintén támpontot nyújt a vállalkozónak arra vonatkozóan, hogy munkaerejét érdemes-e a vállalkozásban hasznosítani, vagy egyéb lehetőség kihasználása célszerű.

4. Egyéb (kiegészítő) tevékenység:

a) Hozamok:

A táblázat összefoglalóan határozza meg az adott tevékenység munkaerő-igényét (órában) és árbevételét. Soronként meghatározhatjuk az egyes tevékenységek munkaerőigényét és várható éves árbevételét bázis és terv szinten, valamint összesen.

b) Költségek és fedezeti összeg:

Ebben a táblázatban a kiegészítő tevékenység árbevételét és változó költségét határozhatjuk meg, valamint a kettő különbözeteként a fedezeti összeget bázis és terv szintjén. Az összesen sorok szintén a kiegészítő tevékenység összes fedezeti összegének meghatározására szolgál bázis- és terv év vonatkozásában.

c) Kiegészítő tevékenység egy órára eső fedezeti összege:

Az előzőekben folytatott gyakorlatnak megfelelően itt is megállapíthatjuk a tevékenység egy órára eső fedezeti összegét. A számítás módja hasonló összes fedezeti összeg osztva a munkaerő-igénnyel. A kitermelt fedezeti összeg itt is tájékoztatást nyújt arra vonatkozóan, hogy a vállalkozás mennyiben tud hozzájárulni az ott dolgozó vállalkozó jövedelméhez, illetve a tevékenység során felhasznált befektetett eszközök pótlásához.

5. Munkaidő mérleg:

A munkaidő mérlegben a vállalkozásban dolgozó összes személy munkaidejét mérhetjük fel és hasonlíthatjuk össze a tevékenységek teljes munkaerő-igényével. Ezt a táblázatot éves szinten is elkészíthetjük, de a kampányjellegű munkák figyelembevételével esetleg havi vagy heti munkaidő mérleget is készíthetünk. A táblázat kitöltése során szerepeltethetjük az összes foglalkoztatott munkaidejét, melyet összehasonlíthatunk a munkaerő-igénnyel. Ezen táblázatnak kötelező egyezősége van munkaidő-igény vonatkozásában a növénytermesztésnél, állattenyésztésnél és a kiegészítő tevékenységnél használt táblázatok összesen sorával. A kalkuláció során meghatározhatjuk az eltérést, amely munkaerő-hiányt vagy munkaerő-többletet fog ki mutatni.

A táblázat segítségével képet kaphatunk arról, hogy a vállalkozónak és családtagjainak, valamint az alkalmazottaknak a munkaideje le van e kötve vagy sem. Abban az esetben, ha a munkaidő nincs teljes egészében lekötve, akkor több lehetőség adódik a vállalkozó számára. Vagy csökkenti a létszámot, vagy bér munkát próbál vállalni a holt időszakokra, esetleg határozott időre szóló munkaszerződés keretében foglalkoztat a kampányidőszakra alkalmazottakat.

Sajnos tapasztalat az, hogy a vállalkozók egy része a munkaerő biztosítását csúcsidőszakra tervezi és az ettől eltérő időszakokban munkaerő-felesleg keletkezik, melynek bérköltsége a vállalkozást terheli és a vállalkozás hosszú távú működőképességét befolyásolja, esetleg megakadályozza.

6. Fix költség:

Ebben a táblázatban a vállalkozási tevékenység volumenétől független költségeket tudjuk felmérni. Példaként megadtam a bérleti díjat, kamatot, esetlegesen amortizációs költséget és egyebeket. Nagyon fontos, hogy a vállalkozó mérje fel, hogy milyen költségtényezők, vannak és azokat a tényezőket, amelyeket nem szerepeltetett a változó költségei között, a fix költségek kategóriájában összesítse.

Fix költségek mindösszesen:

A táblázat az összes fix költség elkülönített kimutatására szolgál. Ez azért fontos, mert az összes fix költséget így össze tudjuk hasonlítani az összes fedezeti összeggel. Amennyiben az összes fedezeti összegből levonjuk az összes fix költséget, akkor megkapjuk a vállalkozás jövedelmét. Ez az a jövedelem, amit össze kell hasonlítanunk a munkabérrel és ha az így kitermelt nyereség nem magasabb legalább 30-40 %-al, mint a vállalkozó alkalmazottként produkálható fizetése, akkor a vállalkozás folytatása megkérdőjelezhető.

A következő táblázatok az éves eredmény meghatározására, az egy órára eső eredmény meghatározására és az adózott eredmény meghatározására szolgálnak. Az egyes számítások a következők:

Éves eredmény = Fedezeti összeg – Fix költség

$$\text{Egy órára eső eredmény} = \frac{\text{Összes kitermelt eredmény}}{\text{Összes felhasznált munkaóra}}$$

Természetesen az előző táblázatok adataival ennek egyeznie kell.

Adózott eredmény = Eredmény – Fizetendő adó

Az adózott eredmény lesz az a végső nyereség, amelyből a vállalkozó tevékenységének folyamatos fejlesztését tudja biztosítani és a feláldozott haszon is megtérül számára. Alapelv, hogy a nyereség nélkül működő vállalkozás folyamatosan veszíti el eszközeit. Nulla nyereség mellett az elhasználódott eszközök pótlása nem lehetséges. A vállalkozás bővülésének, eszközeinek növekedése egyetlen forrásból biztosítható hosszú távon, ez pedig az adózott nyereség. Ezt két részre kell bontanunk, a vállalkozó által felhasznált jövedelemrészre és eszközök pótlására, bővítésére felhasználható összegre.

Az adózott eredmény kategória meghatározásánál nem végeztem külön számításokat, ugyanis a vállalkozás jellegétől függően az adózott eredmény eltérő arányt képvisel a kitermelt nyereséghez viszonyítva. Az adóteher más őstermelő, mezőgazdasági kistermelő, egyéni vállalkozó és társas vállalkozás esetében. Az üzleti tervet elkészítő vállalkozó itt saját korábbi tapasztalataira, illetve tanácsadó segítségére támaszkodhat.

11.3. Az üzleti tervhez kapcsolódó Cash-flow terv összeállítása

A gazdálkodás során jelentős a pénzforgalmi terv elkészítése, a folyamatos likviditás biztosítása érdekében. Ennek egyik módja a várható pénzáramlás meghatározása. A számítás kifejezetten pénzügyi szemléletű és arra ad választ, hogy a vállalkozó a termelés során keletkezett jövedelméből, pénzáramaiból képes-e az esetleges hiteltörlesztéseket és egyéb a gazdálkodáshoz kapcsolódó kiadásait teljesíteni. A számítás sémájául a Sapard program tervezési segédletének ajánlott táblázatából indultam ki és azt kis mértékben módosítottam. (Balázs et. al., 2003.)

26. sz. táblázat

A Cash-flow számítás menete

Megnevezés	Számítás módja
Árbevétel	Az állattenyésztés, növénytermesztés és egyéb kiegészítő tevékenység összes árbevétele
Összes változó költség	Az állattenyésztés, növénytermesztés és egyéb kiegészítő tevékenység összes változó költsége
Fix- és egyéb általános költség	A termeléshez közvetlenül nem kapcsolható költségek (pl: szmkg. használat, kamarai tagdíj, amortizáció, hitelkamat)
Adóalap	Az összes árbevétel – összes változó költség - összes fix és egyéb általános költség
Társasági adó, SZJA	A jelenlegi társasági adó szabályok szerint a nyereségadó 18 %. Az SZJA rendszerében ennek külön szabályai vannak.
Adózás utáni jövedelem	Adóalap – Adó
Cash-flow 1	A társaság működéséből eredő pénzforrás (lehet negatív is)
Hitelkapcsolatok	A szükség szerint felvett hitelek pozitív előjellel, hiteltörlesztések negatív előjellel
Cash-flow 2	A vállalkozás végleges pénzügyi forrása

A fenti táblázat nagyrészt kitölthető az üzleti tervből. Abban az esetben ha a „Cash-flow 1” negatív előjelű, a vállalkozó kénytelen hitelt felvenni, így tudja fizetési kötelezettségeit teljesíteni. Pozitív „Cash-flow 1” esetén hitelfelvételre nincs szükség. Abban az esetben, ha korábban szerződésben rögzített hitelkapcsolatok szerint törlesztési kötele-

zettség van és az magasabb, mint a saját forrásból eredő pénzösszeg, elképzelhető, hogy mégis kell hitelt felvenni. A „Cash-flow 2” nulla vagy pozitív lehet.

11.4. Az üzleti terv és a hitelezési korlát meghatározását szolgáló számítási módszer használhatósága

Az üzleti terv és számítási módszer használhatóságát többféle módon vizsgáltam.

a) A megkérdezettek véleményalkotása:

A kérdőíves megkérdezés során a válaszadók túlnyomó többsége az üzleti tervet egyszerűnek ítélte meg, és tartalmi szempontból helyesnek. Szívesen alkalmaznák ezt, mint a számukra bonyolult és sokszor értelmezhetetlennek tűnő banki nyomtatványokat. Meg kell jegyeznem, hogy a kérdezőbiztosok a megkérdezés során nem készítették el a megkérdezettel az üzleti tervet, pusztán átbeszélték vele az üzleti terv elkészítésének folyamatát. Ezen eredmény alapján tehát nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy a válaszadók a formanyomtatványokat önállóan és egyedül hibátlanul képesek volnának kitölteni. Ezt más módon vizsgáltam. Tényként leszögezhetjük azonban, hogy a tervet egyszerűnek és kezelhetőnek ítélték meg, és túlnyomó részben úgy nyilatkoztak, hogy az elkészítésére önállóan vállalkoznának. Megfigyelhető, hogy az üzleti terv elkészítésére a szakképzettség nélküliek esetében volt a legkisebb vállalkozási arány, tehát itt jelezték legkisebb mértékben azt, hogy az üzleti tervet egyedül és önállóan elkészítenék. Úgy gondolom, hogy ez a tény az előző fejezetekben vázolt üzleti tervezéssel kapcsolatos igénnyel hozható összefüggésbe.

b) Az üzleti terv mezőgazdasági szakközépiskolában történő oktatása:

Az üzleti terv összeállítását egy mezőgazdasági szakközépiskola 11. évfolyamos diákjainak oktattam, és abból a hallgatókat vizsgáztattam. Az üzleti terv tematikájának ismertetésére 90 percet szántunk. Ezt követően a diákok egy hét tanulási időt kaptak. Üres nyomtatványokat vihettek el, és saját környezetükben annak összeállításával kapcsolatosan tapasztalatokat szerezhettek. A következő alkalommal az üzleti terv elkészítésére került sor. Időkorlátot nem adtam, maximum 90 percet vett azonban igénybe az üzleti terv elkészítése. Egy előre meghatáro-

zott vállalkozás adatait ismertettem, és kértem, hogy annak alapján végezzék el a munkájukat.

A hallgatók teljesítményét mértem, átlagosan 82 %-os szintet értek el. Hangsúlyoznom kell, hogy ezen diákok ezt megelőzően közgazdaságtani képzésben nagyon kis részben vettek részt, szakképzettséggel nem rendelkeztek. Úgy ítélem meg – ezek alapján –, hogy az üzleti terv ebben a körben oktatható és igény esetén elkészíthető.

c) Falugazdászok véleményének ismertetése:

Az üzleti tervet és számítási módot több gyakorló falugazdással ismertettem és folytattam ezzel kapcsolatos konzultációt. Az interjú során tett nyilatkozataik alapján megállapítható, hogy a tervet könnyen kezelhetőnek, elkészíthetőnek tartják. Elmondásuk szerint nem számviteli, hanem termelési logikán alapszik. Fontosnak ítélik meg, hogy a főfoglalkozású mezőgazdasági őstermelők, kistermelők, illetve vállalkozások ilyen vagy ehhez hasonló tervet készítsenek. A vállalkozások a környezeti hatásokra, piaci hatásokra, valamint a tervszerűség hiányára visszavezethetően nagy arányban mennek tönkre, és megfigyelhető azok vagyonfelélése. Ezen helyzet kiküszöbölése érdekében célszerű volna ilyen – vagy ehhez hasonló – üzleti tervnek széles körben történő ismertetése, és használata.

d) Mezőgazdasági termelőket nagy arányban hitelező pénzintézetek vezetőinek véleménye:

Az üzleti tervet és a számítási módot bemutattam két takarékszövetkezetnek. A vezetőikkel készített interjúk során elmondták, hogy a kis- és közép kategóriába tartozó gazdálkodók többnyire nem ismerik a számviteli szabályokat és kifejezéseket. Az erre a logikára épülő tervnyomtatványokat szakemberekkel készítetik, és a személyes beszélgetés kapcsán gyakran válik nyilvánvalóvá, hogy nem értik azt. Úgy érzik, hogy az általuk nem értelmezhető tervezés csak szükséges velejárója a hitel ügyintézésének. Az a fontos, hogy megkapja az igényelt pénzüsszeget, és majd ő fogja tudni, hogy azt mire használja fel. Az általam bemutatott módszert pozitívan fogadják, és úgy gondolják, hogy ennek segítségével a termelők átlátható tervet készíthetnek. A továbbiakban ajánlani fogják, hogy az előírt (jelenleg használt) nyomtatványcsomag mellett ezt is töltsék ki.

e) Mezőgazdasági termelők véleménye:

Az általam elkészített tervezési nyomtatványokat lakóhelyemen 21 mezőgazdasági termelőnek adtam át. Kértem őket, hogy azt saját gazdaságukra vetítve próbálják meg kitölteni, és egy későbbi személyes beszélgetés kapcsán a tapasztalataikat összegezzék. A nyomtatványok átadásakor a felmerülő kérdésekre válaszoltam. A konzultáción 18-an jelentek meg. Egyöntetű véleményük az volt, hogy a tervet el tudják készíteni. Kifogásolták a piaci és időjárási viszonyokban rejlő kockázatok kezelhetőségének hiányát. Nem tudják a várható terméseredményeket és a termékek eladási árát. Ebben nem tudtam segíteni, javasoltam, hogy tapasztalataikra hagyatkozzanak. Meglepetést jelentett számukra a munkaerőmérleg elkészítése. Többen kifogásolták, hogy a szezonális jelleg miatt nem tudják a saját és családi munkaerőt teljes egészében hasznosítani, kiegészítő tevékenységre pedig nincs lehetőség. Tanulásgként fogalmazhattuk meg, hogy a jelenlegi gazdaságban meg kell keresni a foglalkoztatás lehetőségét. Nem várható el, hogy töredék munkaerővel tudja a gazdálkodó azt a jövedelmet megszerezni, amelyet a többi nemzetgazdasági ágban teljes munkaidőben érnek el a vállalkozók illetve alkalmazottak. Lényeges eredménynek tartom, hogy a termelők szembesültek ezzel a problémával.

12. Az eredmények hasznosíthatósága

A munka során elkészült egy egyszerűsített üzleti tervezési eljárás és egy számítási módszer a vállalkozások hitelfelvételi korlátjainak meghatározására vonatkozóan. Mindkét anyagot teszteltem annak használhatósága és a felhasználók fogadókészsége szempontjából. A vizsgálatok igazolták, hogy mindkét eljárás könnyen kezelhető és a mezőgazdaságban nagy számban jelenlévő felsőfokú végzettség nélküli vezetők is szívesen alkalmaznák azt. Szintén pozitív visszajelzést kaptam a szaktanácsadást is folytató falugazdászoktól és a pénzügyi szakemberektől. Az eredmények alapján célszerűnek tartom módszereim széleskörű szakmai vitára bocsátását és a konzultációk eredményeként véglegesített eljárások gyakorlati alkalmazását. Lehetőségét látom annak, hogy egy számítógépes szoftver kidolgozásával segítsen a felhasználókat.

13. Összefoglalás, értékelés, javaslatok

A magyar gazdaság az elmúlt 15 évben átélte egy komoly társadalmi, politikai rendszerváltást. A régi típusú társadalmi, gazdasági formát egy új, a magántulajdonon alapuló rendszer váltotta fel. A rendszerváltás természetesen gazdasági válságot, visszaesést okozott.

Nehezen élte ezt át a magyar mezőgazdaság és a vidék. Az agrárium a II. világháborút követő második földosztását élte meg, ugyanis az eddig szövetkezeti, állami tulajdonban lévő földeket privatizálták illetve megtörtént a vagyon nevesítése. A második földosztást a mezőgazdaság nagyon rossz technikai színvonal mellett végezte el. A termelőkapacításoknak – amelyeket az előző 40 évben felhalmoztak – jelentős része kihasználatlan maradt. Egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy az agráriumból nehéz megélni és vidékről megkezdődött a tőke, a munkaerő, a szellemi tőke elvándorlása. Az alacsony jövedelmezőség, a kevésbé komfortos vidéki életmód a jól képzett fiatal szakembereket nem képes megtartani.

A helyzet azóta kis mértékben javult, de még mindig alacsony jövedelmezőséggel termel a mezőgazdaságba befektetett tőke. Megjelennek az agrártermékek piaci zavarai, gyakori válságai. Ebben a helyzetben készülünk az Európai Unió csatlakozására, amely az egész magyar gazdaságnak, de főként a magyar agráriumnak jelentős kihívást jelent. A csatlakozás nagyobb összegű tőkebefektetést, nagyon komoly technológiai fejlesztést és munkafegyelem-javulást igényel. Az Európai Unió belül csak megfelelő szabványok szerint előállított termékeket lehet eladni, versenyezve azokkal a gazdákkal, akik már évtizedek óta megszokták ezt, akiknek technikai felkészültsége összehasonlíthatatlanul jobb, mint a magyar kistermelőké, mezőgazdasági vállalkozásoké.

Teljesen természetesnek tekinthetjük az előbbi adatok alapján, hogy az agrártermelés bruttó hazai termékéből való részesedése csökkent, ami 2000-ben 3,7 % volt. Abban az esetben, ha ezt az adatot összehasonlítjuk a foglalkoztatásból való részesedéssel, amely 2000-ben 6,54 %, majdnem duplája a GDP-ben megjelenő részaránynak. A két adat összehasonlítása egyértelműen jelzi, hogy az élőmunka termelékenysége a mezőgazdaságban alacsony. Ez azonban nem meglepő, hiszen a fejlett technológiával rendelkező országokban is így alakult. A mezőgazdasági munka hatékonyságát nem hasonlíthatjuk a sorozatgyártásra, tömeggyártásra berendezkedett ipari munkáéval.

A fennálló helyzet javításának egyik leghatékonyabb eszköze a beruházás. A mezőgazdaság beruházási volumenindexét vizsgálva a mutató kedvezőtlen. A beruházások volumene 2001-ben mindössze 66,8 %-át tette ki az 1990-ben végrehajtott fejlesztéseknek. A beruházások elmaradását leginkább két tényező okozhatta. Egyrészt a tőkehiány,

másrészt az alacsony üzemméret. A helyzetet tovább rontja, hogy az üzemek kis mérete a kapacitások gazdaságos kihasználását nehezíti.

Az üzemméretekre jellemző, hogy a gazdálkodók a foglalkoztatottak száma szerinti megoszlásában jelentős a 10 főnél kevesebb személlyel dolgozó gazdaság részaránya. A gazdálkodók 70,75 %-a egyáltalán nem alkalmaz dolgozókat és 23,04 %-a 10 főnél kevesebb létszámot foglalkoztatott. Az említett üzemméretek mellett a kapacitás kihasználtság 2000-ben alacsony szintű maradhatott.

Az adatok azt is igazolják, hogy a mezőgazdaság jövedelemtermelő képessége alacsony, az árbevétel-arányos nyereség 1998-ban 2,37 %-os volt és az eszközarányos nyereség is mindössze 2,11 %-ot tett ki. A veszteséges vállalkozások száma növekedett.

Az uniós csatlakozás küszöbén fontos az összehasonlítás. A mezőgazdaság részesedése a tagállamokban és a belépni szándékozók körében egyaránt alacsony. A termelékenység szintén kedvezőtlen képet mutat, bár ez nem hasonlítható össze a többi ágazatéval. Az EU-ban alkalmazott standard fedezeti hozzájárulás szerinti csoportosítás Magyarországon a kisméretű gazdaságok jelentős arányát mutatja. A gazdaságok életképességének vizsgálata kedvezőtlen képet mutat. A magángazdálkodók jelentős része nem tekinthető fejlődőképesnek a standard fedezeti hozzájárulás kitermelés alapján. Társas gazdálkodók esetében a helyzet ennél jobb. Az unióhoz történő csatlakozás nagy lehetőség és egyben nagy kihívás is.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az agrárium nem volt képes jelentős tőkekitermelésre, alacsony jövedelmezőségi szintje miatt nem vonzotta a tőkét, és folyamatosan veszítette el eszközállományát 1990 és 2000 között.

A vállalkozások működését vizsgálva, nagyon fontos elemként jelenik meg a finanszírozás. Ez minden nemzetgazdasági ágazatban kiemelt fontossággal bír, a mezőgazdaságban azonban jelentős sajátosságai jelennek meg.

A vállalkozás finanszírozása csak tervszerű gazdálkodás esetén biztosítható. Felmerül annak igénye, hogy a vállalkozás készítsen termelési tervet, eredménytervet és pénzügyi tervet. Kérdés, hogy a mai magyar mezőgazdaságban a kis létszámot foglalkoztató vállalkozások mennyiben tekintik fontosnak a tervezési munkát? Másik kérdés, hogy a jelenleg Magyarországon alkalmazott tervezési, elemzési rendszerek mennyiben felelnek meg ezen vállalkozásoknak, ahol a vállalkozás vezetője gyakran szakképzettség nélküli vagy szakmunkás végzettségű és nagyon ritka esetben felsőfokú végzettségű? Ezen kérdések megválaszolása érdekében egy felmérést végeztem. Ennek során a kérdezőbiztosok 300 kérdőívet töltöttek ki, felmérve a vállalkozások tervezési szokásait és

azt, hogy mennyiben felel meg igényeiknek a jelenlegi magyarországi banki gyakorlatban alkalmazott üzleti terv sémája. Kontrollként összeállítottam az Ausztriában működő agrárkamara tervezési gyakorlatára alapozott egyszerűsített üzleti tervet. A kérdezőbiztosok feladata az volt, hogy vizsgálják meg a tervezési szokásokat és mindkét üzleti terv mintát véleményeztessék a megkérdezettekkel. A kiküldött 300 kérdőívből 277 darab került feldolgozásra /a többenél olyan adatok hiányoztak, amelyek a felmérés eredményét befolyásolhatták volna/. A kérdőívekben szereplő válaszokat feldolgozó táblákon összesítettem, majd elvégeztem a statisztikai számításokat.

A minta megbízhatóságának ellenőrzése után az alábbi hipotéziseket fogadtam el:

1. A szakképzettség nélküli vállalkozás-vezetők a magyar bank üzleti tervét bonyolultnak találták. Úgy ítélték meg, hogy nem nyújt megfelelő képet számukra a vállalkozás gazdálkodásáról, vagyoni, pénzügyi helyzetéről. Az ausztriai agrárkamara gyakorlatára épített üzleti tervet egyszerűnek és könnyen elkészíthetőnek találták, és úgy ítélték meg, hogy a számukra szükséges információkat tartalmazza.
2. A szakmunkás végzettségű vállalkozás-vezetők esetében a helyzet hasonló volt, mint a szakképzettség nélkülieknél. A magyar bank üzleti tervét bonyolultnak és kevésbé világosnak ítélték meg, míg az egyszerűsített üzleti tervet valóban egyszerűnek és kellő információtartalommal bírónak találták.
3. A középfokú végzettséggel rendelkező vállalkozás-vezetők véleménye megegyezett a szakképzettség nélküli és szakmunkás képzettségűekével, de a válaszok szórása már nagyobb volt, tehát kevésbé ítélték bonyolultnak a magyar bank üzleti tervét, jobban elfogadták annak információtartalmát. Megjelentek azok a vélemények, amelyek szerint az egyszerűsített üzleti terv nem hordoz számukra minden információt.
4. A felsőfokú végzettségű vállalkozás-vezetők esetében a nullhipotéziseket több esetben el kellett vetni. Ők nem jelentették ki azt, hogy a magyar üzleti terv bonyolult, és azt sem, hogy a magyar bank gyakorlatában alkalmazott sémák nem biztosítják a kellő információt. Az egyszerűsített üzleti terv elkészítését ők is könnyűnek találták, de bizonyos információkat hiányoltak belőle.

A fenti következtetéséken túlmenően a vállalkozások saját tőkéjének nagyságát és árbevételét is vizsgáltam, a vezetők szakképzettségével összefüggésben. Megállapítható, hogy az egyéni vállalkozások esetében jellemzőbb az alacsony árbevételi szint és a vezetők alacsony szakképzettségi szintje. Gazdasági társaságok esetében a teljes mintából

egyetlen egy esetben találtunk szakképzettség nélküli vállalkozásvezetőt. Ebben a gazdálkodási formában jellemzőbb a középfokú és felsőfokú végzettségűek aránya. A fenti hipotézis-vizsgálat eredményét is figyelembe véve azt a következtetést vontam le, hogy az egyszerűsített üzleti terv az egyszemélyes vállalkozásoknak illetve a néhány főt foglalkoztató egyéni gazdálkodóknak fontos. Figyelembe véve azt a tényt, hogy ez a kör jelenleg Magyarországon az összes mezőgazdaságban tevékenykedő vállalkozásnak jelentős részét tesz ki, úgy gondolom, hogy az egyszerűsített üzleti terv igénye igazolódott. A válaszadók jelentős hányada nyilatkozott úgy, hogy az egyszerűsített üzleti tervet elkészítené. Erre az üzleti tervre vagy ennek egy módosított formájára tehát a magyar mezőgazdaságnak szüksége van.

Az elkészített üzleti tervet használhatósági szempontból szintén ellenőriztem. Egy mezőgazdasági szakközépiskola 11. osztályos diákjainak kétszer 45 percen oktattam az üzleti terv összeállítását. Ezt követően üzleti terv sémákat kaptak és egy hét tanulási időt. A következő tanítási órán az üzleti terv elkészítésére mintafeladatot adtam számukra, és kértem a terv összeállítását. Külső segítség nélkül a hallgatók 82 %-os teljesítménnyel töltötték ki a nyomtatványokat. Az összeállítás időtartama változó volt, de minden esetben 90 perc alatt maradt. Megállapítható, hogy közgazdasági előképzettség nélküli de a mezőgazdasághoz értő személyek a nyomtatványok kitöltésére képesek.

A vizsgálat során interjút készítettem falugazdászokkal. Az ő véleményük az volt, hogy az egyszerűsített üzleti terv kitöltése a gazdálkodók jelentős részének nem okoz gondot és erre egyértelműen igény van. Jelenleg a mezőgazdaságban tevékenykedők jelentős hányada nincs tisztában azzal, hogy mit várhat a gazdaságától és azzal, hogy az ő munkahelye, saját vállalkozása képes-e eltartani őt és családját. Azt sem mérik fel általában, hogy a rendelkezésükre álló munkaidő kihasználtsága hány százalékos. Az üzleti tervre véleményük szerint is szükség van, és kitöltése nem okoz jelentős problémát. A gazdálkodókat hitelező pénzintézetek szintén alkalmasnak találták az eljárást arra, hogy a kis- és középvállalkozók önállóan készítsenek üzleti tervet. Biztosítottak látják azt, hogy ennek segítségével átlátják gazdálkodásukat és döntéseiket meg tudják alapozni. A terv kitöltésére felkért gazdálkodók önállóan elvégezték a tervezést és a közös beszélgetés során meggyőződhattünk arról, hogy gazdaságuk problémáit reálisan látják.

A kutatás másik részeként összeállítottam egy, a szakirodalomra alapozott egyszerűsített számítási módot a vállalkozások hitelfelvételi korlátjainak megállapítására vonatkozóan. Ezt ismertettem gyakorló gazdálkodókkal, falugazdászokkal és pénzintézeti szakemberekkel. Mindhárom körnek az volt a véleménye, hogy a módszer egyszerű és

könnyen kezelhető. Két pénzüintézet úgy nyilatkozott, hogy a számítási módot ajánlani fogja a gazdálkodóknak, hiteligény esetén a jelenlegi nyomtatványok kitöltése mellett a gazdálkodás egyszerűbb átláthatósága céljából javasolni fogja az általam elkészített üzleti terv kitöltését és a számítás elvégzését.

A kutató, fejlesztői munkát nem tekintem véglegesen befejezettnek. Szeretném, a módszereimet szélesebb szakmai közönség elé tárni, és a konzultációk után kialakult végleges formát a gyakorlatban kipróbálni. Tervezem, hogy a módszerek alkalmazásához egy támogató szoftvert fejlesztünk ki egy programozó team segítségével.

Bízom abban, hogy munkámmal hozzá tudok járulni a gazdálkodók tervezési ismereteinek bővítéséhez, igényeinek formálásához.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondok köszönetet a **Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar Társadalom- és Gazdaságtudományi Intézet Vállalatökonómiai és Vidékfejlesztési Tanszék munkatársainak** a doktori képzésben nyújtott segítségükért. Külön köszönöm **Buzás Gyula** egyetemi tanárnak, a programvezetőnek és **Pupos Tibor** egyetemi tanárnak, témavezetőnek önzetlen, segítőkész munkáját. Megköszönöm **Pupos Tibornak**, hogy értekezésem elkészítésének időszakában megjelenés alatt álló kéziratait rendelkezésemre bocsátotta és engedélyezte azok használatát. Az értekezésben feldolgozott kutatás a

Soros Alapítvány

és az

Osztrák-Magyar Akció Alapítvány

anyagi és erkölcsi támogatásával történt.

Az alapítványok kuratóriumai támogató határozatukkal biztatást nyújtottak munkámhoz. Segítségüket ezúton köszönöm.

Végezetül ezúton köszönöm családtagjaimnak és munkatársaimnak a munkám ideje alatt nyújtott biztatást és megértést.

A szerző

IRODALOMJEGYZÉK

1. 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
2. 2000. évi C. törvény a számvitelről
3. 2002. évi XLIII. törvény az egyszerűsített vállalkozói adóról
4. Alvincz – Antal – Harza – Mészáros – Péter – Spítálszky – Varga:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők
www.akii.hu
5. Alvincz – Varga: A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetősége
www.akii.hu
6. Alvincz J. – Szajkó P. – Tunyoginé: A családi gazdaságok finanszírozásának helyzete Magyarországon
Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, 1994.
7. Bácskai T. – Fónagy J. (Szerk.): Kis- és középvállalkozások helyzete
Kisvállalkozás-fejlesztési Intézet, 1999.
8. Balázs K. – Kovács Á. – Kovács G. – Mezei M. – Podmaniczki L. – Szelényi E. – Takácsné – Takács: Tervezési segédlet
Földművelésügyi- és Vidékfejlesztési Minisztérium Képzési és Szaktanácsadási Intézet, 2003.
9. Béhm I.: Vállalkozások megítélése
Perfekt, 1998.
10. Béládi – Kertész: Tesztüzemek főbb ágazatainak költség és jövedelemhelyzete 2001-ben
Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, 2002.
11. Benet I.: A föld az Isten adta föld
Statisztikai szemle, 1995. évi 3. szám
12. Berde É.: Bevezetés a makroökonómiába
Aula Kiadó, 1992.
13. Bíró T. – Pucsek J. – Sztanó I.: Vállalkozások fejlesztésének komplex elemzése
Perfekt Kiadó, 1995.
14. Bordáné: Gazdasági gazdaságok pénzügyi megítélése
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1990.
15. Buday-Sánhta A.: Agrárpolitika - Vidékpolitika: A magyar gazdaság és az Európai Unió
Campus, 2001.
16. Buday-Sánhta A.: Kelet-Közép-Európa és Magyarország agrárgazdasága az Európai Unióhoz való csatlakozás előtt
Tér és Társadalom XXII. évf. 4. szám
17. Chikán A.: Vállalatgazdaságtan
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1994.
18. Dorgai: Gazdaságilag életképes üzemek Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából
Agrárgazdasági Kutatói és Informatikai Intézet, 2003.
19. E.J. Mishan: Költség-haszon elemzés
Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1982.

20. E.N. Castle – M. H. Becker – A.G. Nelson: Farmgazdálkodás = farm business management
Mezőgazda Kiadó, 1992.
21. Fehér- Dorgai – Szepesi: Vállalkozó gazda
Regiocon Kft, 1994.
22. Fekete F. – Vörös M.: Az agrárintegráció a dinamikus gazdasági növekedés pótolhatatlan tényezője hazánkban
Gazdálkodás, 1996. évi 4. szám
23. Féliné (Szerk.): Magyar statisztikai évkönyv 2000.
KSH, 2001.
24. Féliné (Szerk.): Magyar statisztikai évkönyv 2001.
KSH, 2002.
25. Fenyvesiné (Szerk.): Mezőgazdasági statisztikai évkönyv 2001.
KSH, 2002.
26. Fertő I. – Éder T.: Az agrárpolitika gazdaságtana
Századvég Kiadó, 1998.
27. H. Schmalen: Általános üzleti gazdaságtan
Axel-Springer Budapest Kiadó, 2002.
28. Hajduné – Laknerné: Az élelmiszeripar gazdaságtana
Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, 1999.
29. Hal R. Varian: Mikroökonómia középfolon
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991.
30. Halmai P. (Szerk.): Az Európai Unió agrárrendszere
In Elekes A.: A közös agrárpolitika céljai
Mezőgazda Kiadó, 2002.
31. Horváth: Kézikönyv az Európai Unióról
Magyar Országgyűlés, 2002.
32. Hunyadi L.: Statisztika
Saldo, 1996.
33. Illésné: Társaságok pénzügyei
Saldo, 1999.
34. Indiana farm record book University Indiana
A tervezési füzethez szerzőket és kiadót nem közöltek
35. John – N. Horte: Irish farm accounts and record maney
Department of Applied Agricultural Economics University College
Dublin, 1977.
36. Kapronczai I. (Szerk.): A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban, részesedési arányok és abszolút számok
Agrárgazdasági információk 2002. évi 5. szám
37. Kapronczai I. (Szerk.): Közgazdasági feltételek
Agrárgazdasági információk 2002. évi 5. szám
38. Kardosné – Vargáné: Alkalmazott statisztika
Talentum Kft, 1997.
39. Kerékgyártóné – Mundruczó - Sugár: Statisztikai módszerek és alkalmazásuk az üzleti elemzésekben
Aula Kiadó, 2001.
40. Kiss J.: A magyar mezőgazdaság világgazdasági mozgástere
Akadémia Kiadó, 2002.
41. Kopányi M.: Mikroökonómia
Műszaki Könyvkiadó – AULA, 1993.

42. Kostyál D. – Kosztolányiné – Pintér J.: Agrárpénzügyek kézikönyve
Jogi és Üzleti Kiadó, 2000.
43. Kotulyák: Hogyan készítsünk üzleti tervet
Cégvezetés XXI. évf. 4. szám
44. Kovács F. – Kovács J. (Szerk.): Falu és vidékfejlesztés stratégiai kérdései
In Papócsi L.: A magyar agrártudomány és vidékfejlesztés
Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya, 1999.
45. Kovács F. – Kovács J. (Szerk.): Falu és vidékfejlesztés stratégiai kérdései
In Dorgai L.: Az agrárgazdaság helye és szerepe a vidékfejlesztésben
Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztálya, 1999.
46. Kovács G.(Szerk.): A regisztrált mezőgazdasági-, vad-, erdőgazdasági-, vala-
mint halászati tevékenységet folytató termelők és gazdálkodó szervezetek
főbb adatai
Kutatási anyag
Agrárgazdasági Kutatói és Informatikai Intézet, 2000.
47. Kovács T.: Közép-Kelet-Európa mezőgazdasága és vidékfejlesztés az
EU-csatlakozás tükrében
Európai tükr, 2002. VII. évf. 2. szám
48. Kvassinger: Hogyan készítsünk üzleti tervet?
Világgazdaság, XXVIII. évf. 196. szám
49. Ligeti Cs. (Szerk.): Magyar statisztikai évkönyv 1999.
KSH, 2000.
50. Magyar G.: Pénzügyi navigátor
Invent Kiadó, 2000.
51. Mészáros: A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása
az EU modellszámításaival
www.akii.hu
52. Módos Gy. – Pálovicsné(Szerk.): Agrárközgazdasági esettanulmányok
Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, 2000.
53. Módos Gy.: Az agrárátalakulás empirikus háttere
Budapesti Közgazdaságtudományi- és Államigazgatási Egyetem, 2001.
54. Molnár A.: A magyar agrárgazdaság külkereskedelmi versenyképessége az
uniós piacokon
Külgazdaság XLVI. Évf. (2002.) 10. szám
55. P. Kotler: Marketing menedzsment
Műszaki Könyvkiadó, 1999.
56. Pupos T. – Spilákné: Vállalati pénzügyek
Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, 2002.
57. Pupos T.: A vállalati tervezés általános kérdései (kézirat)
Keszthely, 2002.
58. Pupos T.: Pénzügyi döntések és az időbeliség elve (kézirat)
Keszthely, 2002.
59. Pupos T.: Vállalkozások finanszírozása
Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, 1997.
60. Pupos T.: Vállalkozások finanszírozása a mezőgazdaságban
Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, 1999.
61. R. Bredly – S. Myers – McGraw – Hill: Modern vállalati pénzügyek
PANEM Kiadó, 1999.
62. R.D. Hirsrich – M.p. Peters: Vállalkozás
Akadémia Kiadó, 1992.

63. Rácz M.: Az Európai Unióról 2002. tavaszán a reformálhatóság és az új tagok fogadókészségének szempontjából
Európa, 2002. III. évf. 3. szám
64. REFA Alapítvány Kontroller képzés oktatási anyaga, 2001.
(szerzőt nem közölt)
65. Sándorné: Pénzügyek a gyakorlatban
Penta Unió Oktatási Centrum, 2001.
66. Sormai M.: Összehasonlító tanulmány a régió öt országa mezőgazdaságának EU érettségéről, és a felzárkóztató agrárpolitika sajátosságairól
EURÓPA 2002., 3. számú melléklet
67. Sulyok-Pap M. (Szerk.): Pénzügytan
Saldo, 1994.
68. Szabó G. – Szabóné – Szép K.: A mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének makro- és mikroökonómiai aspektusai
Közgazdasági szemle, XXXVI. évf (1989). 6. szám
69. Szepesi E. – Fehér A. – Derbinszkiné – Nagy B.: Üzleti terv a mezőgazdaságban
Regiocon Kft, 1995.
70. Szirmai: 10 lecke az üzleti tervezésről
Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, 1995.
71. Sztanó I. – Simon Sz.: Számviteli fogalmak
Perfekt Kiadó, 2000.
72. Tétényi Z. – Gyulai L.: Vállalkozásfinanszírozás
Saldo, 1994.
73. Törzsök É.: Ausztria agrárgazdasága az Európai Unióban
Mezőgazda Kiadó, 2002.
74. Trumanné: Hitelminősítés és üzleti terv
Saldo, 1998.
75. Udovecz G. (Szerk.): Jövedelemhiány és versenyképyszer a magyar mezőgazdaságban
Agrárgazdasági Kutatói és Informatikai Intézet, 2000.
76. Varga Gy.: Az agrárgazdaság és a vidékfejlesztésének főbb stratégiai kérdései
Európai tükr, 2002. VII. évf. 5. szám
77. Varga J.: A magyar agrárpolitika egyes pénzügyi vonatkozásai
Ph.D. tézistervezet
Budapesti Közgazdasági és Államigazgatási Egyetem, 2003.
78. Varga S. – Bedő Gy. – Lőrinczi Gy.: Vállalkozások gazdaságtana
Perfekt, 1997.
79. www.europa.eu.int/comm/agriculture/rca/index_en.cfm

A kutatás eredményei:

A kutatási munka során az alábbi eredmények keletkeztek:

1. Bizonyítást nyert, hogy a magyar mezőgazdaságban működő kisgazdaságok vezetőinek jelentős része a banki gyakorlatban alkalmazott üzleti tervezési eljárást bonyolultnak találja és úgy ítéli meg, hogy az számára kevés információt biztosít a gazdaság vagyoni, pénzügyi helyzetére vonatkozóan.
2. A kisgazdaságok vezetői igényelnek egy egyszerűsített tervsémát.
3. Az általam összeállított és megismertetett tervezési módszert a gazdálkodók egyszerűnek, és tartalmasnak minősítik, összeállítására önállóan is képesek.
4. Kidolgozásra került - a szakirodalom alapján – egy egyszerűsített számítási módszer a vállalkozások hitelfelvételi korlátjaira vonatkozóan. Az eljárást a mezőgazdasági termelők átlátják, és könnyedén értelmezik. Kis gyakorlás után önállóan is tudják alkalmazni.
5. Az általam összeállított tervezési eljárást és hitelezéssel kapcsolatos számítási módszert két pénzügyi intézettel véleményeztettem, a szakemberek jónak tartják, és ügyfélkörükben ajánlják.

Results of the research:

The research has produced the following results:

1. It has been proved that a considerable part of managers of small production units in Hungarian agriculture consider the business planning practice required by Hungarian banks too complicated and claim that it does not provide them with adequate information on the asset value and financial situation of their businesses.
2. Managers of small farming units are in need of a simplified planning scheme.
3. They find the planning method I designed and introduced to them simple and substantial and are able to work by it on their own.

4. Based on literature I have also worked out a simplified calculation model to determine the borrowing limits for agricultural businesses. Agricultural producers find it transparent enough and easy to interpret. After some practice, they are able to apply it on their own.
5. I asked for the opinion of two financial institutions about the planning scheme and the credit calculation method I had compiled and the responses of the specialists were favourable to the extent of recommending them to their clients.

KÉRDŐÍV

A kérdőívben feltüntetett kérdésekkel és válaszokkal a mezőgazdasági vállalkozások gazdálkodásának, pénzgazdálkodásának használt tervezési módszereiről szeretnénk képet kapni.

Célunk felmérni, hogy a gyakorló gazdálkodók mennyire használják a szakirodalomban ismert módszereket, van –e igény új könnyebben kezelhető módszerek kidolgozására és azok terjesztésére.

Az adatok csak összesített, feldolgozott állapotban kerülnek nyilvánosságra.

A kérdőívben megjelenő adatok szolgáltatóinak kitéve szigorúan titkos, a kérdőíveket a kutatásban résztvevőkön kívül senkinek nem bocsátjuk rendelkezésére.

A választás önkéntes.

A kutatás eredménye érdekében kérjük szíveskedjék törekedni a pontos adatszolgáltatásra.

Megértését és segítségét hálásan köszönjük!

1) A tulajdonos(ok)

kora:

20 év alatti

20 – 30 év közötti

30 – 40 év közötti

40 – 50 év közötti

50 – 60 év közötti

60 év felett

neme: férfi nő

szakképzettsége:.....

Amennyiben a vállalkozást nem a tulajdonos vezeti a gazdálkodás vezetőjének

kora:

20 év alatti

20 – 30 év közötti

30 – 40 év közötti

40 – 50 év közötti

50 – 60 év közötti

60 év felett

neme: férfi nő

szakképzettsége:.....

2) Vállalkozás székhelye (megye):**3) Vállalkozás alapítása: év:****4) Vállalkozás formája:**

- a. Mezőgazdasági kistermelő
- b. Családi gazdálkodó
- c. Egyéni vállalkozás
- d. BT
- e. KFT
- f. Egyéb

5) A vállalkozás tőkéje eFt-ban:

Megnevezés:	Jegyzett tőke:	Saját tőke:
Létrehozás időpontjában		
1998. év végén		
1999. év végén		
2000. év végén		
2001. év végén		

6) A vállalkozás éves árbevétele eFt-ban:

Megnevezés:	Összeg:
1998. évben:	
1999. év végén	
2000. év végén	
2001. év végén	

7) A vállalkozás alkalmazottainak száma jelenleg:

0	-	9 fő
10	-	19 fő
20	-	49 fő
50	-	249 fő
		250 fő felett

8) A vállalkozás vezetőinek végzettsége:

- Felsőfokú
- Középfokú
- Szakmunkás
- Szakképzettség nélküli

9) Vett –e igénybe hitelt a vállalkozás?

- a. igen
- b. nem
 - rövid lejáratú (éven belüli)
 - közép lejáratú (1-3 év)
 - hosszú lejáratú (3 év felett)

10) Hiteligény esetén a hitelkérelmet ki állította össze?

- a. Vállalkozás gazdasági vezetője
- b. Vállalkozás termelési vezetője
- c. Tulajdonos
- d. Külső vállalkozás
- e. Egyéb, éspedig:

Kérjük aláhúzással választ!

11) Készítenek –e évente termelési és gazdálkodási terveket?

- a. Termelési tervet

Igen	Nem
------	-----
- b. Gazdálkodási eredménytervet

Igen	Nem
------	-----
- c. Pénzügyi tervet

Igen	Nem
------	-----

12) Mellékeljük a Konzum Bank családi gazdálkodók tartós forgóeszköz finanszírozási hitel igényléséhez kapcsolt üzleti terv pénzügyi- gazdálkodási tervezéséhez kapcsolódó nyomtatványait.

Kérjük szíveskedjék átolvasni és véleményt nyilvánítani: Ezt 1-től 10-ig terjedő skálán jelezze!

- a. Bonyolultsága (1-es egyszerű, 10-es igen bonyolult)
- b. Tartami vonatkozásban (1-es megbízhatóan tükrözi, 10-es nem tükrözi a vállalkozás vagyoni pénzügyi helyzetét tény és terv szinten)

13) Ha egy ilyen pályázatot kell készítenie vállalkozik –e rá önállóan?

Igen	Nem
------	-----

Kérjük aláhúzással szíveskedjenek választ adni!

14) Saját céljára készítené –e a terveket, elemzéseket. /12. pontban szereplő terv/

Kérjük aláhúzással szíveskedjenek választ adni!

15) Ha nem készítené ilyen terveket mi annak az oka?

- Nincs rá szükség
- Más típusút, egyszerűbbet készene

16) Ha egy más típusú tervezési, elemzési módszert választana, mi volna a fő szempont?

- Nincs szükség más módszerre
- Legyen egyszerűbb, közérthetőbb
- Támaszkodjon jobban a számvitelre, összhangja legyen nagyobb

17) Ha kapna egy olyan kidolgozott elemzési, tervezési módszert, amely alapján egyedül is el tudná készíteni az üzleti tervet, használná –e?

Igen

Nem

18) Bemutatjuk Önnek az ausztriai agrárkamara által alkalmazott üzleti tervre alapozott kalkuláció nyomtatványait.

Kérem, szíveskedjék azt átolvasni, és véleményt nyilvánítani!

- Bonyolultsága (1-es egyszerű, 10-es igen bonyolult)
- Tartalmi vonatkozásban (1-es megbízhatóan tükrözi, 10-es nem tükrözi a vállalkozás vagyoni pénzügyi helyzetét tény és terv szinten)

Köszönjük, hogy válaszadásaival segítette munkánkat, gazdálkodásához sok sikert kívánunk!

Szolnok, 2002. május hó

Tisztelettel:

Túróczi Imre

Főiskolai docens
Kutatásvezető
Szolnoki Főiskola, Szolnok

Az értekezésben használt fontosabb fogalmak magyarázata

Agrárrolló: a mezőgazdasági termékek termeléséhez felhasznált iparcikkek árindexe osztva a termelőiár-indexszel.

Magyar statisztikai évkönyv 2001. (319. oldal), KSH Budapest

Beruházások volumenindexe: a beruházási teljesítményérték tárgyidőszaki szinten kifejezett, összehasonlítható áras adataiból számított mutató.

Magyar statisztikai évkönyv 2001. (297. oldal), KSH Budapest

Bruttó hazai termék (GDP): termelési oldalról egyenlő a gazdasági egységek által létrehozott bruttó hozzáadott érték (azaz a bruttó kibocsátás és a folyó termelő felhasználás különbségének) és az ágazatra fel nem osztott termékadók egyenlegének összegével, levonva a pénzközvetítés ágazatra fel nem osztott szolgáltatási díját. Felhasználási oldalról a bruttó hazai termék egyenlő a belföldi felhasználásra (végső fogyasztási kiadásokra, bruttó felhalmozásra) kerülő termékek és szolgáltatások összegével, korrigálva a külkereskedelmi egyenleggel.

Magyar statisztikai évkönyv 2001. (277. oldal), KSH Budapest

Mezőgazdasági termékek termelésének indexe: a nemzeti számlákban alkalmazott fix árbázison számított bruttó termelési érték volumenindexe.

Magyar statisztikai évkönyv 2001. (369. oldal), KSH Budapest

Működő szervezet: az a vállalkozás, amely a tárgyévben, vagy az előző év során adóbevallást (társasági adó, áfa stb.) nyújtott be, statisztikai adatszolgáltatást teljesített, illetve a tárgyévben és az azt megelőző év során alakult. A regisztrált költségvetési és társadalombiztosítási, nonprofit, a munkavállalói résztulajdonosi programiroda (MRP) szervezeteket és 1998-tól a lakásszövetkezeteket, építőközösségeket és társasházakat egyúttal működőnek is tekinthetjük.

Magyar statisztikai évkönyv 2001. (265. oldal), KSH Budapest

Nemzetgazdasági beruházási tevékenység: a tárgyi eszközök beszerzésére, létesítésére, előállítására, a meglévő tárgyi eszközök bővítésére, rendeltetésének megváltoztatására, átalakítására, felújítása, az elhasználtak pótlása, az erdőnevelési, erdőfenntartási, és erdőfelújítási munkák kivételével, valamint üzembe helyezésig, a raktárba történő beszállításig felmerült mindazon tevékenység, amely az eszközhöz egyedileg hozzákapcsolható.

Magyar statisztikai évkönyv 2001. (297. oldal), KSH Budapest